

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI HUKUKTA DEVLETLERİN
EGEMEN EŞİTLİĞİ İLKESİ

Yüksek Lisans Tezi

HANSE BÜŞRA KÜÇÜK

İSTANBUL, 2023

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI HUKUKTA DEVLETLERİN
EGEMEN EŞİTLİĞİ İLKESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hanse Büşra Küçük

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ceren Zeynep PİRİM KIZILCA

İSTANBUL, 2023

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde zamanından fedakârlık eden, rehberliğini ve desteğini hiç esirgemeyen, biricik ve kıymetli hocam Sayın Ceren Zeynep Pirim’e teşekkürlerimi sunarım. Dostane sohbetlerimiz ve akademik çabalarımındaki sonsuz desteği için minnettarım.

Hayatım boyunca beni cesaretlendiren ve haklarını asla ödeyemeyeceğim kıymetli anneciğim ve babacığma, tez sürecimde gösterdikleri hassasiyet ve teşvik için sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi ifade ederim.

Hukuk Fakültesi’nde geçirdiğim süre boyunca yoluma ışık olan, hayatlarını sadece iyi hukukçular yetiştirmek için değil vicdanlı insanlar yetiştirmek için adayan tüm Bahçeşehir Üniversitesi Öğretim Üyeleri’ne teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak tez sürecinde sevgilerini ve patilerini üstümden eksik etmeyen kedilerim Tommy ve Brusha, köpeğim Lara... Sizi çok seviyorum.

ÖZET**ULUSLARARASI HUKUKTA DEVLETLERİN EGEMEN EŞİTLİĞİ İLKESİ**

Hanse Büşra Küçük

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ceren Zeynep Pirim Kızılca

2023

1648 Westphalia Andlaşmaları ile devletlerin egemen eşitliği ilkesi uluslararası hukukun temel bir ilkesi olarak tesis edilmiş, BM Şartı da dahil olmak üzere bir dizi çok taraflı uluslararası anlaşmada ve uluslararası hukuki ilişkiler uygulamasında yer almıştır. Günümüzde devletlerin egemen eşitliği ilkesi, uluslararası hukukun iki ayrılmaz ilkesinin birleşiminden oluşan bağlayıcı bir uluslararası hukuk normudur: devlet eşitliği ve devlet egemenliği. Egemen eşitlik ilkesi, tüm devletlerin egemen eşitliğe sahip olduğunu, ekonomik, siyasi, sosyal veya diğer nitelikteki farklılıklardan bağımsız olarak eşit hak ve görevlere sahip olduklarını ve uluslararası toplumun eşit üyeleri olduğunu teyit eder.

Tez araştırmasının amacı, devletlerin egemen eşitliği ilkesinin hukuki içeriği ve modern uluslararası hukuk ilişkilerindeki uygulamasını değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Devletlerin egemenliği, egemen eşitlik ilkesi, devlet egemenliği, devletlerin eşitliği.

ABSTRACT

THE PRINCIPLE OF SOVEREIGN EQUALITY OF STATES IN INTERNATIONAL LAW

Hanse Büşra Küçük

Thesis of Master

Thesis Advisor: Assoc. Prof Dr. Ceren Zeynep Pirim Kızılca

2023

With the 1648 Treaties of Westphalia, the principle of sovereign equality of states was established as a fundamental principle of international law and enshrined in a number of multilateral international agreements, including the UN Charter, and in the practice of international legal relations. Today, the principle of sovereign equality of states is a binding norm of international law, which consists of a combination of two inseparable principles of international law: state equality and state sovereignty. The principle of sovereign equality affirms that all States enjoy sovereign equality, have equal rights and duties irrespective of differences of an economic, political, social or other nature, and are equal members of the international community.

The aim of this thesis is to evaluate the legal content of the principle of sovereign equality of states and its application in modern international law relations.

Keywords: Sovereignty of states, principle of sovereign equality, state sovereignty, equality of states.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ	1

I. ULUSLARARASI HUKUKTA DEVLET EGEMENLİĞİ 5

A. Tarihi ve Düşünsel Boyutlarıyla Egemenliğin İncelenmesi.....	5
1. Mutlak Egemenlik Teorisi.....	6
2. Sınırlı Egemenlik Anlayışı.....	9
3. Modern Anlamda Egemenliğin Değişen Dinamizmi.....	12
B. Uluslararası Hukuk ve Devlet Egemenliği Doktrini.....	14
1. Uluslararası Hukukun Kişisi Olarak Devlet	14
2. Uluslararası Hukuk Kavramı Olarak Devlet Egemenliği	18
3. Uluslararası Hukukta Devlet Egemenliğinin Temel Nitelikleri ...	22
a. Devletin Ülkesel Egemenliği	22
b. Devletin Bağımsızlığı	24
4. Uluslararası Hukukta Devlet Egemenliğinin Sonuçları	25
a. İç İşlerine Karışmama İlkesi	25
b. Doğal Kaynaklar Üzerinde Daimi Egemenlik İlkesi	29

II. ULUSLARARASI HUKUKTA DEVLETLERİN EGEMEN EŞİTLİĞİ..... 38

A. Egemen Eşitlik İlkesinin Tarihsel ve Fikri İzleri	38
1. Egemen Eşitlik Üzerine Doğalcı ve Pozitivist Bakış Açıları.....	39
2. Uluslararası Hukukta Egemen Eşitliğin Tarihi Gelişimi	42
a. Klasik Uluslararası Hukuk Dönemi'nde İlkenin Varlığı (17.yy-1919).....	42
b. Klasikten Modern Uluslararası Hukuka Geçiş Dönemi'nde İlkenin Gelişimi (1919-1945).....	45
c. Modern Uluslararası Hukuk Dönemi (1945-Günümüz).....	48
B. Devletlerin Egemen Eşitliği İlkesinin Unsurları ve İçeriği	51
İlkenin Kurucu Öğeleri.....	51
1. İlkenin Niteliği.....	53
2. İlkenin Kapsamı.....	56
a. Varoluşsal Eşitlik.....	57
b. Hukuki Eşitlik.....	58
i. Devletlerin Uluslararası Yargı Mercileri Önünde Eşitliği.....	58
ii. Devletlerin Uluslararası Kuruluşlarda Karar Alma Sürecinde Eşitliği.....	60

c. Resmi Eşitlik: Devletlerin Hakta ve Yükümlülükte Eşitliği.....	63
C. İlkenin Sonuçları	65
1. Ülke Bütünlüğü İlkesi.....	65
2. Devletlerin Yargı Bağımsızlığı İlkesi.....	71
3. Devletlerin Diplomatik Dokunulmazlığı İlkesi	71
 III. ULUSLARARASI HUKUKUN MODERN UYGULAMASINDA DEVLETLERİN EGEMEN EŞİTLİĞİ İLKESİNİN SAĞLANMASI.	74
A. Mikro Devletlerin Hukuki Eşitlikleri Problemi.....	74
B. Ulusüstülük Kavramının Egemen Eşitlik İlkesi İle Uyumu.....	83
C. Devletlerin Egemen Eşitliği İlkesi Bağlamında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi.....	89
1. Belirli Devletlere Özel Statü Verildiği İddiası.....	90
2. Güvenlik Konseyinin Yetkilerinin Egemen Eşitlik İlkesine Aykırılık Teşkil Ettiği İddiası	93
 SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA.....	100

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
bkz.	:	Bakınız
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMGK	:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
çev.	:	Çeviren
ICJ	:	International Court of Justice
MC	:	Milletler Cemiyeti
para.	:	Paragraf
RES	:	Resolution
RIAA	:	Reports of International Arbitral Awards
s.	:	Sayfa
UAD	:	Uluslararası Adalet Divanı
USAD	:	Uluslararası Sürekli Adalet Divanı

GİRİŞ

Uluslararası hukuk, devletlerin egemenliklerine dayanır ve devletlerin egemen iradeleriyle var olur. Doğası gereği benzersiz olan devlet egemenliği, uluslararası ilişkilerin ve özel bir hukuk sistemi olarak uluslararası hukukun temelidir.

Egemenliğin ayrılmaz bir ifadesi ve doğrudan bir sonucu olarak egemen eşitlik ilkesi Birleşmiş Milletler Şartı ile yasal düzeye kavuşan ve Şart'a göre BM'nin kuruluşuna yön veren uluslararası hukuk ilkesidir. Özellikle, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını amaçlayan BM ve buna bağlı olarak üyelerinin, yani Türkiye de dahil olmak üzere bu andlaşmaya taraf olan devletlerin, egemen eşitliği ilkesi tarafından yönlendirildiğini belirtmektedir.

Bu çalışmanın amacı, egemen eşitliğin gelişim tarihini ele almak, yapısını, kurucu unsurlarını, sonuçlarını, modern uluslararası hukuk sistemi içerisinde yer alan mekanizmalarla ilişkisini incelemek ve devletlerin egemen eşitliği ilkesinin temel unsurları olan eşitlik ve devlet egemenliği gibi hukuki kategorileri analiz etmektir.

Tez üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada uluslararası hukukta devlet egemenliği kavramının tarihsel ve teorik önemi ele alınmış, iç yapısı oluşturulmuş, özellikleri ve sonuçları tanımlanmıştır.

Egemenlik, devletlerin hukuki eşitliğinin ve buna bağlı olarak egemen eşitlik ilkesinin ele alınması ve yorumlanması sürecinde belirleyici unsurdur. Bununla beraber, egemenlik bir devletin temel özelliklerinden biridir, çünkü belirli bir ülkede üstünlüğünü ve uluslararası hukukta buna karşılık gelen bağımsızlığını ifade eder. Devletlerin egemenliğinin uluslararası hukuk bakımından sonuçları ise bizi uluslararası hukukun temel ilkelerinden devletlerin iç işlerine karışmama ilkesine, devletlerin doğal kaynaklar üzerinde daimi egemenlik ilkesine ve elbette devletlerin egemen eşitlik ilkesine götürmektedir.

İkinci aşamada, egemen eşitlik ilkesinin uluslararası hukuk sistemindeki yeri ve rolü analiz edilmiş, uluslararası hukuk doktrini ve uygulamasındaki evrim süreci incelenmiş, norma ilişkin kapsam ve sonuç haritası çıkartılmıştır.

Egemen eşitlik kavramı genellikle modern uluslararası hukukun ortaya çıkışına kadar geri götürülür.¹ Hugo Grotius'ta (1583-1645) egemen eşitlik kavramına dair nüveler olsa da, egemen eşitlik Samuel von Pufendorf'un (1632-1694) çalışmalarında daha açık bir şekilde ele alınır.² Pufendorf açıkça Hobbes'tan yararlanır ve devletlerin eşitliğini savunmak için doğa durumundaki bireylerin eşitliğine şu sözlerle bir analogi kurar:

*“Özgürlüğün eşit olduğu yerde, zenginlikteki orantısızlık hiçbir fark yaratamaz. Ve bu nedenle, bir prensin toprakları altı yüz mil genişliğinde, diğerininki ise yüz mil genişliğinde olsa bile, krallıklar arasındaki fark hükümdarlar arasında hiçbir fark yaratmaz...”*³

Emmerich de Vattel, on sekizinci yüzyılda yazdığı Milletler Hukuku (1758) adlı metninde şu görüşü ortaya koymaktadır:

*“Uluslar doğaları gereği eşittirler ve doğaları gereği aynı yükümlülüklerle ve aynı haklara sahiptirler... Bu eşitlikten zorunlu olarak şu sonuç çıkar: Bir ulus için yasal ya da yasadışı olan, diğer tüm uluslar için de aynı derecede yasal ya da yasadışıdır.”*⁴

On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde egemen eşitlik kavramının hukuk camiasında güçlenmeye devam ettiği gözlemlenmiştir. ABD Başyargımcı John Marshall, Antilop davasında (1825) Amerikan hukukunda egemen eşitlik ilkesinin kabul edildiğini şu sözlerle ifade etmiştir: *“Genel hukukun hiçbir ilkesi, ulusların mükemmel eşitliği kadar evrensel olarak kabul görmemiştir.”*⁵

¹ S. Korff, “An Introduction to the History of International Law.” *The American Journal of International Law*, cilt. 18, sayı. 2, 1924, ss. 246–59.

² Carr, Craig L., and Michael J. Seidler. “Pufendorf, Socialty And The Modern State.” *History of Political Thought*, cilt:17, sayı:3, 1996, ss. 354–78.

³ Samuel Von Pufendorf, *De Jure Naturae et Gentium*, 1672, Fiammetta Palladini, Coleman Philipson, “Samuel Pufendorf.” *Journal of the Society of Comparative Legislation*, cilt:12, sayı:2, 1912, pp. 233–65.

⁴ Emer de Vattel, “*Le Droit Des Gens*” (Law of Nations) 1758, J.Chitty, Ed., Cambridge University Press: Cambridge, 2015, s.139.

⁵ The Antelope, 23 U.S. 66 (1825) p.95.

Yirminci yüzyıl, uluslararası konferanslarda ve örgütlerde karar alma sürecinin normatif temeli olarak egemen eşitlik kavramının daha merkezi bir rol oynamaya başladığı zaman dilimidir. Öyle ki uluslararası sistem, 20.yüzyılın başında sadece bir avuç uluslararası örgütten, bugün 300'den fazla uluslararası örgüte (ve 4600'den fazla hükümet dışı uluslararası örgüte) sahip bir sisteme dönüşmüştür.

Mevcut uluslararası hukuk sisteminde egemen eşitlik ilkesi, Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer almaktadır. Madde 2(1)'e göre “*Örgüt, tüm Üyelerinin egemen eşitliği ilkesine dayanır.*”⁶ 1970 tarihli “Devletler Arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirgesi” egemen eşitlikten tüm devletlerin yararlandığını ifade eder.⁷ Bu da temel hak ve yükümlülüklerin uluslararası hukukun öznesi olan tüm devletler için aynı olduğu anlamına gelir.

Eşitlik özelliği, egemen devletlerin uluslararası toplumun eşit üyeleri olarak hareket etmeleri ve bu statünün ekonomik, sosyal veya diğer nitelikteki farklılıklara bağlı olmamasıyla vurgulanır. Her devlet kendi siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel sistemlerini özgürce seçme ve geliştirme hakkına sahiptir. Buradan tüm devletlerin hukuken eşit olduğu ve her birinin diğer devletlerin tüzel kişiliğine saygı göstermekle yükümlü olduğu sonucu çıkar. Bildirge ayrıca "her devletin tam egemenlikten doğan haklara sahip olduğunu" kabul eder.

Çalışmanın üçüncü ve son aşamasında ise, egemen eşitlik ilkesinin uluslararası hukukun modern uygulamasında karşılaştığı problemler analiz edilmiştir. Bu bölümde uluslararası örgütlerin faaliyetleri sırasında devletlerin egemen eşitliği ilkesinin uygulanma pratiklerini, bu ilkenin mikro-devletlerin uluslararası kişiliklerinin uygulanmasındaki önemi ve ulusüstü mekanizmaların devletlerin egemen eşitliği ilkesiyle ilişkisi incelenmiştir.

Mevcut aşamada, neredeyse tüm uluslararası örgütlerin kurucu antlaşmalarının egemen eşitlik ilkesini işleyişlerinin temel ilkelerinden biri olarak kabul ettiği belirtilmektedir. Bu bölümde, uluslararası örgütlerin uygulamasında, belirli organların (örneğin BM Güvenlik Konseyi) işleyişi çerçevesinde, belirli devletlerin statüsünün daha yüksek olduğu, özellikle de uluslararası örgütlerin yürütme organlarının çalışmalarına katılmada önceliğe sahip oldukları, veto hakkına sahip oldukları vb. durumlara sıklıkla rastlandığına işaret edilmektedir. Böyle bir

⁶ U.N. Charter art. 2, para. 1.

⁷ A/RES/2625(XXV), 1970.

durumun bazen devletlerin egemen eşitliği ilkesinin ihlali olarak yorumlanabileceği belirtilmektedir. Bu tür istisnaların bu ilkenin ihlali olarak değerlendirilemeyeceği, zira bu tür uluslararası örgütlerin varlığının tüm üye devletler tarafından kabul edildiği ve devletlerin uluslararası işbirliğinin geliştirilmesine gerçek katkılarının tanınması ve yasal olarak güvence altına alınmasından ibaret olan egemen eşitlik ilkesinin uygulama biçimlerinden biri olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim uluslararası hukuk ilkeleri ile uluslararası uygulamaların çakışması o ilkelerin varlığına ya da yokluğuna ilişkin bir tartışmayı gerektirmez. Zira uygulamada eşitliğe her zaman saygı gösterilmiyorsa, bu ilkenin gücüne hiçbir şekilde zarar vermez.

Bu bölümde incelenen bir diğer husus devletlerin egemen eşitliği ilkesi bağlamında "mikro devletler" olarak adlandırılan devletlerin uluslararası hukuki statüleridir. Bu bağlamda; mikro devletlerle ilgili olarak egemen eşitlik ilkesinin uygulanmasına ilişkin uluslararası hukuk ilişkileri pratiğini incelenmekte, egemenliğin doğasında bulunan bazı hakların (örneğin, uluslararası örgütlere üyelik) kullanılmasının reddedildiği örnekleri ve bu tür olayların devletlerin egemen eşitliği ilkesine uygunluğu analiz edilmektedir.

Ulusüstü mekanizmaların işleyişi bağlamında devletlerin egemen eşitliği ilkesinin uygulanmasına gelindiğinde ise; "ulusüstülük" kavramının uluslararası hukuki niteliği, içeriği ve temel özellikleri karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada, ulusüstü mekanizmaların varlığı ve işleyişinin devletlerin egemen eşitliği ilkesi ile uyumlu olduğu desteklenmiştir. Bir devletin yetkilerinin bir kısmını uluslararası örgütler veya ulusüstü mekanizmalara devretme hakkı, söz konusu devrin gönüllü olması kaydıyla tanınmaktadır. Dolayısıyla ulusüstü mekanizmaların varlığı ve işleyişinin ilkeyle çelişmeyeceği tezin bu bölümünde açıklanmıştır.

I. ULUSLARARASI HUKUKTA DEVLET EGEMENLİĞİ

A. Tarihi ve Düşünsel Boyutlarıyla Egemenliğin İncelenmesi

Egemenlik üzerinde tek bir tanım yoktur. Bunun sebebi egemenlik kavramının tarihi yolculuğunda geçirdiği yapısal başkalaşım ve bu başkalaşıma tarihin farklı dönemlerinde yüklenen farklı görüş ve anlamlardır.

Egemenlik kavramının etimolojik kökeni incelendiğinde Latince ‘*üstün güç*’ anlamındaki ‘*supranus*’ kelimesine kadar uzanır.⁸

Egemenlik kavramı; İngilizcede ‘*sovereignty*’, Fransızcada ‘*souverainete*’, eski Türkçede ise ‘*hakimiyet*’ olarak geçer.⁹ Egemenlik kavramı sözlükte; hakimiyet, üstün olma, üstün güç, egemen olma durumu olarak tanımlanır.¹⁰

Egemenliğin bilinen ilk nüvelerinin Justinianus'un şu sözlerinde yer aldığı kabul edilir; ‘*Liberi populus externus is qui nullius alterius populi potestatis est subiectus*’.¹¹ Türkçe ifadesiyle ‘*Başka bir halkın gücüne boyun eğmeyen halk özgürdür.*’

Antik Yunan’da kendi kendine yetebilme anlamına gelen ve devletin temel niteliği şeklindeki egemenlik teriminin prototipi olarak karşımıza ‘*majestas*’ kavramı çıkar.¹² Majestas kavramsal olarak bir şeyin büyüklüğünü ya da yüceliğini ifade eder.¹³ Romalı devlet adamı ve düşünür Marcus Cicero “*Majestas Populi Romani*,” “*Imperii Majestas*” ifadelerini Roma Devleti'nin egemen gücünü izah etmek için kullanmıştır.¹⁴

⁸ Gökhan Atılgan, A. Aytekin, **Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinlerarası İlişki**, Yordam Kitap Yayınları, İstanbul: 2018, s. 68.

⁹ <https://www.dictionary.com/browse/sovereignty> (Erişim Tarihi: 03.05.2021).

¹⁰ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 03.05.2021).

¹¹ Alan Watson, **The Digest of Justinian, Volume 1**, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania: 2009, s.34.

¹² C. W. Chilton, “The Roman Law of Treason under the Early Principate.” *The Journal of Roman Studies*, 1955, Cilt:45, ss.73-81 <https://doi.org/10.2307/298746>, (Son Erişim Tarihi:23.05.2021)

¹³ **Ibid.**

¹⁴ **Ibid.**

Ancak Antik Roma’da otarşı doktrini olarak literatürde araştırma alanı bulan ‘majestas’ egemenlik teorisine entegre edilememiş, bu kavram hukuki açıdan ziyade ahlaki açıdan incelenmiş, bağımsız bir iktidar öznesi olarak görülmesinden çok vatandaşların bütününe ilişkin bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır.¹⁵

Egemenlik, yan yana yaşam süren ve bağımsızlıklarına saygı göstermeye çalışan en az iki devletin olduğu yerlerde ortaya çıkmıştır.¹⁶ Bu yüzden ilk çağda egemenlik kavramının mevcut olmayışının sebebi egemen gücün yanı başında onunla boy ölçüşebilecek bir iktidarın mevcut olmayışıdır.¹⁷

Egemenliğin Orta Çağ’ın mutlakiyetçi anlayışı itibariyle gelişim gösterdiği ve günümüze kadar çeşitli aşamalardan geçtiği görülmektedir.

Egemenliğin zaman içerisinde değişim göstermesi, tarihsel dönemlere ve siyasi koşullara göre olmuştur. Avrupa’da mutlak monarşilerin hâkim olduğu dönemde mutlak egemenlik fikirleri baskınken, dönemin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapısı değişmeye başladığında devrimler birbirini izlemiş ve mutlak egemenlik yerini nispeten daha sınırlı bir egemenlik anlayışına bırakmıştır.

Egemenliğin gelişimi ile ilgili yapılan araştırmalarda egemenliğin hangi karakterde olduğu (mutlak olup olmaması vb.) ve egemenliğin kaynağının ya da egemenlik ünvanının kime ait olduğunun incelendiğini görmekteyiz. Her iki açı da uluslararası hukuk açısından önem taşımaktadır. Zira egemenliğin hangi karakterde olduğu devlet egemenliğinin evrimini bize açıklarken, egemenliğin sahibinin kim olduğunun cevabı da devletlerin egemen eşitliği ilkesi, devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi gibi uluslararası hukuk teamüllerinin hayata geçirilmesi gibi sonuçları doğurmaktadır.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Daniel Philpott, **Sovereignty: An Introduction and Brief History**, *Journal of International Affairs*, 1995, Cilt 48, Sayı 2, ss. 353–368.

¹⁷ Özman, **op.cit.** , s.56.

1. Mutlak Egemenlik Teorisinin Gelişimi

9. yüzyılın ilk yarısında kilise, başında Tanrı'nın dünya üzerindeki eli olarak Papa'nın bulunduğu bir imparatorluktu. Bu durum kilisenin giderek devlet üzerinde kurduğu teokratik baskıya dönüşmüş ve devlet ile kilise arasında bir egemenlik mücadelesinin yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Orta Çağ'da egemenlik tezleri ilk olarak Fransız kraliyetinin feodalizme karşı üstünlüğünü tesis etme ve kilisenin teokratik hakimiyetinden bağımsız olma mücadelesinden doğmuştur.¹⁸

Kutsal Roma İmparatorluğu'nun üstünlüğünü tüm Hristiyan devletlere yayma ve tüm kralları kendisine bağlı feodaller olarak tutma iddiasına karşı verilen bu mücadele yeni bir doktrini de beraberinde getirmiştir.¹⁹

Kraliyetin Papa'dan bağımsız olmasını savunan egemen devlet doktrini “*Kral sadece Tanrı'ya bağlıdır ve Kralın iradesi kanundur*” fikrinin ürünüdür.²⁰ Roma Hukuku'nun kabulü, devlet iktidarının önceliği anlayışı ve Katolik Bölünmesi olarak tarih literatüründe geçen papaların Avignon esareti gibi dönemin politik durumları Tanrı'nın genel valisi olarak Papa'nın bulunduğu evrensel egemen imparatorluk kuramının kuvvetli bir yenilgi almasını sağlamış,²¹ ve böylece 15. yüzyıldan itibaren feodal parçalanmanın ortadan kalktığı, evrensel egemenlik teorisinin reddedildiği merkezi devlet oluşmaya başlamıştır. 16. yüzyıla doğru, kraliyetin Fransız devletinin gücünü tesis etmeyi başarması, aynı zamanda feodalizm üzerindeki üstünlüğünü göstermesi ve senyörlük monarşisini kraliyet monarşisine dönüştürmesiyle kralın her şeyin üzerinde egemen olduğu fikri daha kalıcı ve güçlü hale gelmiştir.²²

Kraliyet gücünün egemen güç oluşunu takiben tüm devlet gücü hükümdarın şahsında yoğunlaşmaya ve böylece monarşik egemenlik fikri oluşmaya başlamıştır. Bu

¹⁸ Daniel Philpott, **op.cit.** ss. 353-368.

¹⁹ **Ibid.**

²⁰ D. Grimm, **Sovereignty Today. The Origin and Future of a Political and Legal Concept**, Legal Publishing, New York, 2015, s. 128.

²¹ **Ibid.**, ss.130-143.

²² **Ibid.**

fikrin köklerini devlet çıkarını devletin ve hükümdarın çıkarıyla özdeşleştiren Niccolo Machiavelli'nin “Prens” adlı eserinde görebiliyoruz.²³ Ancak Machiavelli “egemenlik” terimini kullanmamış, bunun yerine “örgütlenmiş iktidar biçimi” ifadesine yer vermiştir.²⁴

Fransız monarşisinin çürüyüşünü durdurmak ve papanın üstünlük iddialarını reddetmek için egemenlik kavramını kuran Jean Bodin'e göre devletin ülkenin sınırları dahilinde en yüce, mutlak, daimi ve devredilmez gücü egemenliktir.²⁵ Bodin'e göre bir hükümdarın egemen olarak nitelendirilebilmesi “*potestas leges condendi*” ye yani yasama gücünü elinde bulundurmasına bağlıdır.²⁶ Zira bu güce sahip olan kendinden önceki hükümdarın yasalarını da feshedebilir ya da değiştirebilir.²⁷ Bu da hükümdarın selefine bağlı olmadığı anlamına gelir. Bu noktada Jean Bodin açısından egemen hükümdarın eylemlerine karşı itiraz edilebilecek bir otorite bulunmadığından, egemen hükümdarın hukukla da bağlı olmadığını söyleyebiliriz.

Egemenliği mutlak olarak üstün, sabit, devredilemez ve türevlenemez olarak tanımlayan Bodin, bu gücün ancak ilahi ve doğal hukuk tarafından sınırlanabileceğini şu sözlerle ifade eder:

*“Ama ilahi ve doğal yasalara gelince, yeryüzünün tüm Kralları tebaadır, ve eğer ilahi kanunlara karşı gelmek ve Tanrı'ya savaş açmak gibi bir suç işlemek istemiyorlarsa, bu yasalara karşı gelmek onların elinde değildir. Ve dolayısıyla kralların mutlak gücü hiçbir şekilde Tanrı'nın ve doğanın yasalarını aşamaz.”*²⁸

Monarşik egemenlik teorisinin kurucuları olarak Machiavelli ve Bodin gösterilse de bu tam olarak doğru değildir. Zira Bodin'e göre egemenlik, farklı yönetim biçimlerine de ait olabilir.²⁹ Demokrasi altında ulusal temsile, aristokratik

²³ Niccolo Machiavelli, **The Prince**, 1532, s.87, Çeviri: George Bull, Penguin Classics, London: 1974, s. 81.

²⁴ **Ibid**, s. 82.

²⁵ Jean Bodin, **op.cit.**, M.J. Tooley, **op.cit.** ss. 83-95.

²⁶ **Ibid**.

²⁷ **Ibid**.

²⁸ **Ibid**.

²⁹ **Ibid**.

yönetim altında aristokrasiye, monarşi altında ise hükümdara ait olabilir.³⁰ Ve fakat Bodin en iyi yönetim biçiminin monarşi olduğunu savunmuş zira yalnızca monarşinin evrenin ortak ilahî güç tarafından yönetilmesine karşılık gelebileceğini belirtmiştir.³¹

İngiliz filozof Thomas Hobbes (1588-1679) '*Leviathan*' adlı eserinde egemenliği hiçbir yasa ve anlaşmayla sınırlandırılmayan üstün ve mutlak güç olarak tanımlamıştır.³² Hobbes'un görüşüne göre egemenlik '*kendi kendini idame ettiren*', '*bölünmemiş*' ve '*nihai olarak mutlak*' bir güç olmalıdır.³³ Hobbes'a göre egemen güç tüm öznel ve nesnel kısıtlamalardan muaftır dolayısıyla kimse egemen gücü yargılayamaz.³⁴ Hobbes, Bodin'in mutlak egemenlik yorumunu geliştirmiş ve zirveye taşımıştır.

Hollandalı filozof Benedict de Spinoza (1632-1677) da egemenliği mutlak, bölünmez, devredilmez ve hiçbir yasaya tabi olmayan güç olarak görmüştür.³⁵

Mutlak egemenlik doktrini 17 ve 18. yüzyıllarda zirveye ulaşmış, dönemin yaşam şartlarının olumsuz ilerleyişinin yanı sıra düşünsel zeminde oluşan farklılık sınırlı egemenlik anlayışının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

2. Sınırlı Egemenlik Anlayışı'nın Gelişim Süreci

Fransız Devrimi'nin ortaya çıkışında dönemin kötü ekonomik ve sosyal şartlarının dışında, aydınlanma düşünürlerinin etkisi önemli yer tutmuş ve bu düşünürler toplumu eleştirel zihniyetin üstünlüğüne ikna etmeye çalışmışlardır.

Bu anlayışın ilk teorisyenlerinden biri Alman hukukçu Johannes Althusius (1563-1638) dur. Althusius, egemenlik kavramını halk ile ilişkilendiren ilk kişi olması bakımından monarkomak yazarlardan biridir.³⁶

³⁰ **Ibid.**

³¹ **Ibid.**

³² Thomas Hobbes, **Leviathan**, 1651, 13.Bölüm, s.130, Çeviri: Nancy A.Stanlick, Hackett Publishing Company, London: 2016, s. 119.

³³ **Ibid**, s.124.

³⁴ **Ibid**, s.127.

³⁵ Benedict de Spinoza, **A Political Treatise**, 1670, s. 43, Çeviri: Samuel Sherley, Hackett Publishing Company, London: 2001, s. 58.

³⁶ Carl Joachim Friedrich, "**Introductory Remarks**," in **Politica methodice digesta of Johannes Althusius**,

Althusius üstün gücün topluluğa ithaf edildiği bir egemenlik anlayışı geliştirmiştir.³⁷

Bu anlayışta kral, temsilcisi olduğu toplumun çeşitli organlarına karşı bir sözleşme ile bağlıdır. Bu andan itibaren Kral en fazla en yüksek hakim olabilir ancak egemenliği elinde tutan yalnızca halktır.³⁸ Althusius bu teoriyi doğa durumunda egemenliğin halkta olduğu varsayımı üzerine kurmuştur.³⁹ Çünkü ona göre “halk önceldir” ve “kendisini yönetenlerden üstündür”, tıpkı “her kurucu organın oluşturduğu şeyden öncelikli ve üstün olması” gibi.⁴⁰

Egemenlik bahsi, doktrinde uluslararası hukukun kurucularından kabul edilen Hollandalı hukuk düşünürü Hugo Grotius’un (1583-1645) fikirlerine atıfta bulunmadan eksik kalacaktır.

Grotius, “*De Iure Belli Ac Pacis*” adlı eserinde egemenliği “bir devleti yönetmeye yönelik ahlaki güç” olarak ifade etmiş, bu gücün ortak öznesi “devlet” iken özel öznesinin bir veya daha fazla kişi olabileceğini belirtmiştir.⁴¹ Grotius, bir devleti yöneten kişinin egemen gücü kısmen kendisinde kısmen de başkalarında bulunduğunu söyler ve bu iki özneyi birbirinden şu sözlerle ayırır:⁴²

*“Nasıl ki görmenin ortak öznesi insan bedenidir ve ona uygun özel öznesi gözdür, egemenliğin ortak öznesi de devlettir ve onun uygun öznesi her ulusun geleneklerine göre tek ya da çoğul kişi olacaktır.”*⁴³

Arno Press, New York: 1979, s.15.

³⁷ **Ibid.**, s.74.

³⁸ Johannes Althusius, **La Politica**, 1603, s.184, Çeviri: Frederick S. Carney, Liberty Fund, New York: 1995, s. 201.

³⁹ **Ibid.**

⁴⁰ **Ibid.**

⁴¹ Hugo Grotius, **De Jure Belli Ac Pacis**, 1625, Çeviri: Stephen J. Neff, Cambridge University Press, Cambridge: 2012, s. 281.

⁴² **Ibid.**, s.307.

⁴³ **Ibid.**, s. 381.

Alman filozof Samuel Von Pufendorf 1672 yılında yazmış olduğu ‘*De Jure Naturae et Gentium*’ adlı eserinde Grotius’un fikirlerini takip eder.⁴⁴ Ancak Pufendorf’un teorisi mutlak egemenlik fikrinden kopuş noktasında daha zayıftır çünkü Pufendorf’a göre egemenlik bölünmez, mutlak ve kutsal olma niteliğini haizdir.⁴⁵ Ve fakat “halkın iradesi yeni bir ahlaki gerçeklik, ayırt edici niteliği egemenlik olan devletten oluşan ahlaki bir kişilik yaratır”.⁴⁶ Egemenlik böylece iktidar sahibinin değil devletin niteliği haline gelir.⁴⁷

İngiliz düşünür John Locke (1632-1704) ‘*Two Treatises of Government*’ adlı eserinde devlet gücünün çoğunluğa ait bir güç olduğunu ve bu gücün mutlak olmadığını ifade eder.⁴⁸ Bu fikri insanların doğal haklarını devlete devretmediğini, yalnızca insanların doğal haklarının ve mülkiyetlerinin korunması kapsamında cezalandırma ve adaleti tesis etme gücünü devlete devrettiği üzerine inşa etmiştir.⁴⁹

Locke, mutlak egemenliğin sınırlandırılması açısından iktidarın üç yönünü yasama, yürütme ve federatif erk olarak ayırır.⁵⁰ Locke’un kuvvetler ayrılığı teorisi, yasama erkinin sınırlılığı yönündeki boyutuyla karşımıza çıkmaktadır.⁵¹

Fransız düşünür Montesquieu (1689-1755), ‘*De l’Esprit Des Loix*’ adlı eserinde egemenliğin bölünebilirliğini kuvvetler ayrılığı teorisini detaylandırarak ifade etmiştir.⁵² Yasama, yürütme, yargı olarak formüle ettiği kuvvetler ayrılığı teorisinin düşünsel zemini “ aynı kişi ya da organ, aynı kişi ya da aynı prensler üç yetkiyi de kullanırsa özgürlük olmayacağı, insanların yaşamı ve güvenliği üzerinde keyfi yetki oluşmasına sebep olacağı” üzerine kurmuştur.⁵³

⁴⁴ J.B. Schneewind, *Pufendorf’s Place in the History of Ethics*, *Synthese* 72, Springer Publishing, 1987, ss. 123–155.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Samuel Von Pufendorf, *De Jure Naturae et Gentium*, 1672, Fiammetta Palladini, *Pufendorf disciple of Hobbes: The nature of man and the state of nature: The doctrine of socialitas*, History of European Ideas, Cilt:34 Sayı:1, 2008, ss.26-60.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ John Locke, *Two Treatises of Government*, 1689, s. 321, Julian H. Franklin, *John Locke and Theory of Sovereignty*, Cambridge University Press, Cambridge: 1981, s. 113.

⁴⁹ *Ibid.*, s. 136.

⁵⁰ *Ibid.*, s.155.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² Charles de Secondat Baron de Montesquieu, *De l’Esprit Des Loix*, 1748, Anne M. Cohler, Basia C. Miller, Harold S. Stone, *The Spirit of the Laws*, Cambridge University Press, Cambridge: 1989, s.417.

⁵³ *Ibid.*, s. 431.

Fikirleriyle Fransız Devriminin olgunlaşmasını sağlayan ve 18. yüzyılın en önemli teorisyenlerden biri olan Fransız Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) egemenliği, genel irade olarak tasavvur ettiği halkın mutlak, bağımsız, devredilemez, bölünemez iktidarı olarak tanımlayarak halk egemenliği teorisini geliştirmiştir.⁵⁴ Ona göre egemenliğin tek öznesi ve sahibi halktır, egemenlik devredilemez olduğundan halktan başka da bir egemen olamaz.⁵⁵

Böylece egemenlik, mutlak anlayış zemininden sınırlı anlayış zeminine evrilmiştir. Dolayısıyla egemenlik kavramı ile ilgili olarak, toplumun özelliklerinden etikelenen ve yaşanan güncel gelişmelerle evrim geçiren bir kavramdır diyebiliriz.

Avrupa’da mutlak monarşiler dönemi, 1789 Fransız Devrimi’ne kadar sürmüştür. Fransız Devrimi’nden günümüze kadar geçen süreç, modern devlet anlayışının ikinci aşaması olarak nitelendirilebilir.

1789 yılında burjuvazi sınıfının halk ile iş birliği yaparak, soylulara karşı verdiği bir iktidar mücadelesinden çok daha fazlasını içeren Fransız İhtilali, temel insani hakların kazanımı için verilen mücadele galibiyetle sonuçlanmış ve “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi” yayınlanmıştır.⁵⁶

Fransız İhtilali egemenliğin karakterinde / özünde bir değişikliğe sebep olmazken egemenlik kaynağının kökten değişmesine neden olmuştur. Böylelikle üstün güç kolektif kişiliğe sahip olan millete atfedilmiş ve bu güç ve iktidarın kaynağı ulus olarak ifade edilmiştir.⁵⁷

1789 tarihindeki ‘İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nin 3. maddesinde *“Egemenliğin özü esas olarak ulustadır. Hiçbir heyet, hiçbir fert, açıkça ulustan*

⁵⁴ John B. Noone **The Social Contract and the Idea of Sovereignty in Rousseau**, The Journal of Politics, Cilt: 32, Sayı: 3, 1970, ss.696–708.

⁵⁵ **Ibid.**

⁵⁶ William Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, Oxford University Press, Oxford: 2002, ss.391-426.

⁵⁷ **Ibid.**

kaynaklanmayan bir otoriteyi kullanamaz.” şeklinde ifade edilen ilke⁵⁸, 1791 Fransız Anayasası ile anayasal norm haline getirilmiştir. Ulusal egemenlik ilkesi, 1791 tarihli Fransız Anayasası'nda *“Egemenlik ulusundur; hiçbir kişi ya da zümre egemenliği devredemez.”* şeklinde yer almıştır.⁵⁹ Ve böylece egemenlik anayasal bir zeminle taçlandırılmıştır.

Tüm bu gelişmeler Avrupa'nın monarşilerden temizlenmesini sağlarken, egemenlik anlayışı teokratik anlayıştan tamamen uzaklaştırılarak, demokratik düzene geçişin ilk adımları olarak laik anlayışa yükseltilmiştir.

3. Modern Anlamda Egemenliğin Değişen Dinamizmi

Kavramsal olarak 16. yüzyıldan beri tanımlanan egemenlik Ortaçağ Avrupa sisteminin modern bir devlet sistemine dönüşmesinin bir parçası olarak gelişmiş ve bu süreç ulusal egemenlik sisteminin oluşmasına ve egemenlik kavramının anayasallaşmasına katkıda bulunan Fransız Devrimi ile doruğa ulaşmıştır.

18. yüzyılda, Amerika Birleşik Devletleri Bağımsızlık Bildirgesi'nin öncülük ettiği, daha sonra İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ve devrimci Fransa Anayasası'nda yer alan, hükümdarın egemenliğinden ulusun ya da halkın egemenliğine doğru önemli bir geçiş yaşanmıştır. Meydana gelen değişim ve dönüşümler, egemenliğin kaynağının artık demokratik meşruiyet niteliğine sahip olduğu gerçeğine dayanmıştır.

1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin Montesquieu tarafından teorize edilen kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsemesi ve bunun sonucunda yasama, yürütme ve yargı arasında bir denge ve denetleme sistemi kurmaya çalışması var olan egemenlik kavramının bileşenlerini ortadan kaldırmıştır. Çünkü egemenliğin bağımsız organlara bölünmesi, 'üniter' ve 'bölünmez' olarak kabul edilen egemenliği

⁵⁸ https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/cst2.pdf (Son Erişim Tarihi: 17.06.2021).

⁵⁹ https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/cst2.pdf (Son Erişim Tarihi: 17.06.2021).

dönüştürmüş ve egemenliğin 'birliği ve bölünmezliği' ilkesi yok edilmiştir.⁶⁰

Hukukun üstünlüğüne saygının gelişmesi de egemenliğin değişiminde önemli rol oynamıştır. 1789 tarihli İnsan Hakları Bildirgesi'nin 7. ve 8. maddeleri hukukun üstünlüğüne ilişkin hükümler içermiş, hukukun üstünlüğü kavramı gelişim göstermeye başlamıştır. Bu hükümler aşağıdaki gibidir:

"Yasanın belirlediği durumlar ve öngördüğü usuller dışında hiç kimse suçlanamaz, tutuklanamaz ya da alıkonulamaz. Keyfi emirleri isteyen, hızlandıran, uygulayan ya da uygulanmasına neden olanlar cezalandırılmalıdır; ancak Kanun uyarınca çağrılan ya da yakalanan her vatandaş derhal itaat etmelidir; direnmek onu suçlu yapar.

*Yasa sadece kesin ve açık bir şekilde gerekli olan cezaları öngörmelidir; ve hiç kimse, suç işlenmeden önce hazırlanıp ilan edilen ve yasal olarak uygulanan bir Yasa dışında cezalandırılmaz."*⁶¹

Yaşanan gelişmeler egemenlik doktrinin 19. yüzyılın sonunda tek, mutlak ve bölünmez niteliğini kaybetmeye başlamasını sağlamıştır.

20. yüzyıl; egemenlik kavramının devletlerin uluslararası organlara az ya da çok devredebilecekleri bir yetki miktarı olarak yeniden ele alınmasını gerektirmiştir. Böylece egemenlik kavramında, merkez üssü devlet oluşumundan uluslararası veya uluslarüstü kurumlara dönüşen bir devrim şekillenmiştir.

Milletler Cemiyeti'nin ve daha sonra Birleşmiş Milletler'in kurulması, İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan insanlık trajedisi sonrası savaşı önlemek ve barışı tesis etmek için insan haklarının geliştirilmesi fikri; devletleri gönüllü olarak egemenliklerini sınırlandırmaya itmiş ve sonuç olarak mutlak egemenlik anlayışının

⁶⁰ Jeremy L. Caradonna, **"The Death of Duty: The Transformation of Political Identity from the Old Regime to the French Revolution."** *Historical Reflections / Réflexions Historiques*, Cilt: 32, Sayı: 2, 2006, ss. 273–307.

⁶¹ https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/cst2.pdf (Son Erişim Tarihi: 17.06.2021).

insanlığın uluslararası hukuk düzeni fikrinin inkarı anlamına geleceği benimsenmiştir.

Egemenlik kavramının çağdaş gerçekler bağlamında dönüştürüldüğüne ve yeni bir ifadeye kavuşturulduğuna işaret eden tüm bu gelişmeler, kavramın küreselleşme ve uluslararası ilişkilerin hızlı gelişiminden önemli ölçüde etkilendiğini göstermektedir.

B. Uluslararası Hukuk Ve Devlet Egemenliği Doktrini

Devlet, uluslararası hukukta kendisini oluşturan unsurlarla, yani bir insan topluluğu, bir ülke ve bir siyasi iktidarla tanımlanır; ancak devlete uluslararası hukukun bir kişisi olarak gerçek boyutunu kazandıran her şeyden önce egemenlik kavramıdır. Uluslararası hukukun asli kişisi olarak devletlerin devredilemez bir niteliği olan devlet egemenliği, bağımsız devletler arasındaki ilişkiyi düzenleyen evrensel bir ilkedir. Bu ilkenin doğal sonuçları bizi tüm devletlerin egemen eşitliğine, devletlerin iç işlerine karışılmamasına ve devletlerin doğal kaynaklar üzerinde daimi egemenliğine götürür.

1. Uluslararası Hukukun Kişisi Olarak Devlet

Uluslararası hukukta devlet egemenliği bahsine geçmeden evvel "uluslararası hukuk" ve "devlet" tanımlamalarını yapmak, konuyu daha iyi anlamak açısından faydalı olacaktır.

Egemenlik kavramı gibi, uluslararası hukuk kavramının da tek bir tanımı yoktur.

Uluslararası hukuk, en genel ifadeyle iki veya daha fazla devletin mutabakatı ile üretilen hukuktur.

Bir başka tanımda uluslararası hukuk "normların kökenine göre, devletler arasındaki anlaşmalardan kaynaklanan veya devletlerin uluslararası normlar oluşturma yetkisi verdiği veya tanıdığı kuruluşlardan kaynaklanan normlar bütünü"dür.⁶²

⁶² James Crawford, "Brownlie's Principles of Public International Law", Oxford University Press, Oxford:

Uluslararası içtihat da uluslararası hukukun tanımını noktasında bize yol göstermiştir.

Uluslararası Sürekli Adalet Divanı, 1927 tarihli Lotus Kararı'nda "*uluslararası hukuk bağımsız devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen bir hukuktur.*" demiştir.⁶³ Uluslararası hukukun, devletler arasındaki her türlü iletişimi düzenlemek amacıyla karşılıklı hak ve yükümlülükler tesis eden normlar bütünü olduğunu ifade etmek mümkündür.

Hukuk düzeninin kişilerini belirlemek, herhangi bir hukuk dalının temel görevlerinden biridir. Genel bir kural olarak, hukuk düzeninin kişileri, belirli hak ve yükümlülüklerle donatılmış olan ve bu ilişkilere girerek bunları kullanan bu ilişkilerin katılımcıları olarak kabul edilir.

Uluslararası hukukun kişileri, uluslararası hukuk normlarının oluşturulması ve uygulanmasına katılan, uluslararası hukuk kapsamında hak ve yükümlülüklerle doğrudan sahip olabilen bağımsız varlıklardır.⁶⁴

Uluslararası hukuk kişilerinin statüsünün temel bir özelliği normlarını doğrudan yaratmaları ve uygulamalarıdır.⁶⁵ Sadece bu gereklilikleri karşılayan varlıklar uluslararası hukukun kişisi olabilirler.⁶⁶ Bu nedenle hukuk kişileri keyfi olarak genişletilemez.

Uluslararası hukukun birincil ve asli kişilerinin devletler olduğu kabul edilmektedir.⁶⁷ Öyle ki; uluslararası hukukun ortaya çıkış nedeni, devletler arasındaki belirli ilişkileri düzenleme ihtiyacıdır.

2012, ss.36-37..

⁶³ P.C.A. (**France v. Turkey**), September 1927, Ser. A, No. 10.

⁶⁴ H. Lauterpacht, **Recognition of States in International Law**, The Yale Law Journal, Cilt:53, Sayı:3, 1944: s.406.

⁶⁵ **Ibid.**

⁶⁶ **Ibid.**

⁶⁷ Crawford, **op. cit.** s. 40.

Devlet, uluslararası hukukun yalnızca temel değil, aynı zamanda birincil ve evrensel öznesidir.⁶⁸ Birincilliğin anlamı, devletin kendi yaratımı sonucunda uluslararası hukukun bir kişisi haline gelmesidir (birincil kişiler tarafından yaratılan ikincil kişilerin aksine).⁶⁹ Uluslararası hukukun diğer kişileri esas olarak devletler tarafından kişi statüsü ile donatılır.

Devletlerin doğasında var olan benzersiz nitelikleri - egemen güç - nedeniyle, uluslararası hukukun işleyişini yalnızca onlar sağlayabilir.⁷⁰ Devletler uluslararası hukuk normları yaratır, bunlara yasal bağlayıcılık kazandırır ve bunların uygulanmasına yönelik mekanizmayı harekete geçirir.

Devletin uluslararası hukukun ve uluslararası ilişkilerin oluşumundaki bu belirleyici rolüne rağmen, pozitif uluslararası hukukta devlet kavramının hala genel kabul görmüş evrensel bir tanımı yoktur.

Doktrinde devlet kavramının çeşitli tanımları bulunmaktadır. Devletin doktriner tanımlarının çoğu, devletin gerekli unsurlarını (niteliklerini) içerir veya vurgular.

Örneğin Georg Jellinek 1914 tarihli çalışmasında devletin üç unsurunu ("üç unsur doktrini") tanımlamıştır: ülke, halk ve kamu gücü.⁷¹ Bu yaklaşım artık uluslararası hukuk doktrininde yaygın olarak desteklenmekte ve kabul görmektedir.

Uluslararası içtihattan çıkan sonuç da budur: *“Devlet genellikle bir toprak parçası ve örgütlü bir siyasi güce tabi bir nüfustan oluşan bir kolektivite olarak tanımlanır”... “ve egemenlikle karakterize edilir.”*⁷²

Bununla birlikte, uluslararası hukukun bir konusu olarak devlet kavramının doktriner tanımlarını formüle ederken, devletin işaretlerini veya özelliklerini analiz ederken, 26 Aralık 1933'te Montevideo'da Yedinci Uluslararası Amerikan Devletleri

⁶⁸ L. Henkin, **“International Law: Politics and Values”**, Springer Publishing, New York: 1995, s. 217.

⁶⁹ **Ibid.**

⁷⁰ **Ibid.**, s.281.

⁷¹ Georg Jellinek, **Algemeine Staatslehre**, 1914, s. 476, Birden Güngören Bulgan, **“Georg Jellinek’in Hak ve Devlet Kuramı”**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul: 2022, s.130.

⁷² Yugoslav Arbitration Commission, Opinion No. 1, November 29, 1991, RGDIP, 1992, p. 264

Konferansı sırasında imzalanan Devletlerin Hak ve Görevlerine İlişkin Sözleşme'nin hükümlerine atıfta bulunulur.⁷³

1933 tarihli Sözleşme'nin 1. maddesi aşağıdaki hükmü içerir:

*“Uluslararası hukuk kişisi olarak devlet şu niteliklere sahip olmalıdır: (a) sürekli bir insan topluluğu; (b) tanımlanmış bir ülke; (c) hükümet; ve (d) diğer devletlerle ilişkiye girme yeteneği.”*⁷⁴

Devletin bu dört kriterinin (unsurunun) varlığı halinde devlet egemenliğinin varlığı varsayılmaktadır. Ayrıca, uluslararası kamu hukukunun bir öznesi olarak devletin, uluslararası hukuk kuralları yaratma; bu kurallar çerçevesinde hak ve ödevler edinme, bu kuralları uygulama; uluslararası kamu ilişkilerine katılma; uluslararası hukuki sorumluluk taşıma yeteneğine sahip olduğu sonucuna varılmaktadır.

Devletin sürekli insan topluluğu, bu devletin sınırları içerisinde daimi olarak ikamet eden tüm devlet vatandaşları olarak anlaşılmalıdır.⁷⁵ Diğer bir ifadeyle devletin nüfusu, devletin ülkesi üzerinde yaşayan insan topluluğudur.

Uluslararası hukukun kişisi olarak bir devlet ülkesiz de var olamaz (uluslararası hükümetler arası örgütlerin aksine).⁷⁶ Hukuki açıdan bakıldığında, bir devletin topraklarının büyüklüğü bu devletin uluslararası hukuk kişiliğini etkilemez. Uluslararası hukuka göre devletler, topraklarının büyüklüğüne bakılmaksızın uluslararası ilişkilerde egemenlik bakımından eşittir.⁷⁷

Uluslararası hukuk ve uluslararası hukuk uygulamasına göre devletin bir diğer kriteri de siyasi otoritenin varlığıdır. Bu bağlamda 1933 tarihli Devletlerin Hak ve Ödevlerine İlişkin Sözleşme'nin İngilizce metninde "hükümet" terimi kullanılmaktadır.⁷⁸

⁷³ Thomas D. Grant, “**Defining Statehood: the Montevideo Convention and Its Discontents**”, Columbia Journal of Transnational Law, 1999, ss. 435-447.

⁷⁴ <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf> (Son Erişim Tarihi: 20.06.2021)

⁷⁵ M.J. Whiteman, “**Digest of International Law**”, U.S. Government Printing Office, 1963, s.132.

⁷⁶ **Ibid.**, s. 154.

⁷⁷ **Ibid.**, s.201.

⁷⁸ Convention on Rights and Duties of States (inter-American); 1933,

Bağımsız siyasi otorite, bir devletin toprakları içinde devletin nüfusu üzerinde etkili bir kontrol uygulayabilmeli ve aynı zamanda uluslararası ilişkileri yürütebilmeli ve devletin çıkarlarını uluslararası arenada temsil edebilmelidir.⁷⁹ Önemli bir faktör de siyasi otoritelerinin "meşruiyeti"dir (ve dolayısıyla yetkinliğidir): bu organlar devletin daimi nüfusu tarafından nüfusun çıkarlarını meşru bir şekilde temsil ettiği ve devletin iktidar ve temsil işlevlerini meşru bir şekilde yerine getirdiği kabul edilmelidir.⁸⁰

Diğer devletlerle ve uluslararası hukukun diğer özneleriyle uluslararası ilişkilere girme yeteneği de devletin bir diğer temel kriteridir. Uluslararası hukuk ilişkilerine girebilme yeteneği devletin diğer devletlerle olan ilişkilerindeki bağımsızlığını ifade eder.⁸¹ Yani bir devletin bağımsızlığı ona diğer devletlerle ilişkiye girme yeteneği sunar.

Yukarıdakileri özetleyerek, uluslararası hukukun kişisi olarak devletin tanımını ana hatlarıyla belirleyebiliriz. Devlet, belirli insan topluluğuna, belli bir ülkeye, siyasi otoriteye ve bağımsızlığa sahip olan uluslararası hukukun asli kişisidir.

2. Uluslararası Hukuk Kavramı Olarak Devlet Egemenliği

Uluslararası hukukun doktriner metinlerinde devlet egemenliğinin pek çok tanımına rastlanır.

Grotius devlet egemenliğini ‘devlet kurumunun zorunlu bir sonucu’ olarak nitelendirir.⁸² Zira devlet; eylemlerinde başka egemen iktidarların ya da herhangi birinin iradesi ile bağlı değildir ve devletin yapmış olduğu eylemler hiç kimsenin iradesiyle geçersiz kılınamaz.

<https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf> (Son Erişim Tarihi: 20.06.2021)

⁷⁹Mark Janis. "The New Oppenheim and Its Theory of International Law." Oxford Journal of Legal Studies, Cilt: 16, Sayı:2, 1996, ss.329–336. .

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid.

⁸² Grotius, *op.cit.*, Stephen J. Neff, *op.cit.* s.274.

Alman hukukçu Georg Jellinek'e göre "egemenlik devletin öyle bir unsurdur ki, egemenlik sayesinde devletin kendisinin dışında bir güçle sınırlandırılması imkânsızdır".⁸³ Ona göre egemen devlet kendi belirlediği veya tanıdığı yasal sınırlar dâhilinde, yetkisinin içeriğini tamamen özgürce düzenleyebilir.⁸⁴

Avusturyalı hukukçu Hans Kelsen devlet egemenliğini "devlet, başka hiç bir devletin ulusal kanununa değil, yalnızca uluslararası hukuka tabi olduğu sürece egemendir. Uluslararası hukuk uyarınca devlet egemenliği, devletin diğer devletlerden yasal bağımsızlığıdır" şeklinde açıklamıştır.⁸⁵

Bir başka tanımda devletin egemenliği, devletin kendi toprakları üzerindeki doğal üstünlüğü ve uluslararası ilişkilerdeki bağımsızlığıdır.⁸⁶

Nitekim yukarıda belirttiğimiz üzere Montevideo Konvansiyonu'nda devlet olmanın unsurları belirtilmiştir. "Bu unsurlardan bir hükümete ve uluslararası ilişkileri yürütme kapasitesine sahip olma unsurları devletin egemen olması başlığı altında değerlendirilir. Çünkü devletin bağımsız hareket edebilme yetisini içeren söz konusu unsurlar egemen devlet niteliğinin göstergesidir.

Bir egemen devletler topluluğu olarak BM'nin kurucu andlaşması olan Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın 2. maddesinin 1. fıkrasında devletlerin egemenliği ilkesinden kaynaklanan egemen eşitlik ilkesine açıkça değinilmiş ve BM Örgütü'nün devletlerin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulduğu ifade edilmiştir.⁸⁷

BM Genel Kurulunun 1962 tarihli ve 1803 sayılı kararına göre "Doğal Kaynaklar Üzerinde Daimi Egemenlik" ilkesi benimsenmiş ve söz konusu kararda devlet egemenliği ilkesine yönelik "*bir devletin doğal kaynakları üzerindeki daimi*

⁸³ Birden Güngören Bulgan, **op.cit.** s.134.

⁸⁴ **Ibid.**

⁸⁵ Hans Kelsen, "The Principle of Sovereign Equality of States as a Basis for International Organization." The Yale Law Journal, Cilt:53, Sayı:2, 1944, s. 221.

⁸⁶ Yusuf Aksar, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I**, Seçkin Yayınları, İstanbul: 2021, s.231.

⁸⁷ United Nations, Charter of the United Nations, 24 October 1945, 1 UNTSXVI, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (Son Erişim Tarihi: 13.08.2021)

egemenliği, halkının kalkınması ve yararı için kullanılmalıdır” ifadeleri yer almıştır.⁸⁸

BM Genel Kurulunun 1984 tarihli ve 3281 sayılı kararının (*Devletlerin Ekonomik Haklarına ve Görevlerine Dair Şart*) 1. bölümünde “*İşbu Şart'ın temel amacının, aşağıdaki ilkelerinin tesis edilmesini teşvik etmek olduğunu beyan ederek eşitliğe, karşılıklı bağımlılığa, her bir devletin egemen eşitliğine sıkı sıkıya saygı göstererek ve devletlerarasında, aşağıdaki hususların ortaklaşa değerlendirilmesine ve uyumlu bir şekilde yürütülmesine dayanan gerçek bir işbirliği olduğunu göz önünde bulundurarak...*” ifadeleri yer almış, devletler arasındaki ilişkilerin devletlerin egemenliği ilkesi çerçevesinde yürütülmesi vurgulanmıştır.⁸⁹

Devlet egemenliği kavramı uluslararası içtihat da yer almıştır. Bu bağlamda UAD'nin 1986 tarihli “*Nikaragua'da ve Nikaragua Aleyhine Askeri ve Yarı-Askeri Faaliyetlere İlişkin Kararı*” kararı önem arz etmektedir.

Nikaragua Devleti, Mahkeme'ye sunduğu yazılı beyanında, ABD'nin Nikaragua Devleti'nin egemenliğini ihlal ettiğini iddia etmiş ve ihlal iddiasını andlaşma metinlerinde yer alanlar da dahil olmak üzere uluslararası hukukun diğer örfi ve genel ilkelerine dayandırmıştır.⁹⁰

UAD kararında şunları ifade etmiştir: “*Uluslararası hukukun dayandığı temel; devlet egemenliği ilkesi ve bir devletin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel sistemini seçme özgürlüğüdür. Bu, Nikaragua'ya kendi iç meselelerini nasıl ele alabilecekleri konusunda tartışmasız bir egemenlik vermiştir*”.⁹¹

Divan kararında; ABD'nin Nikaragua hükümetine karşı olan güçlere (kontra) eğitim, silah, mali destek verdiğini ve bu destekle beraber Nikaragua Devletine karşı güç kullanımı içeren müdahalelerde bulunarak “*uluslararası teamül hukuku uyarınca kuvvet kullanmama konusundaki yasal yükümlülüklerini ihlal*” ettiğini, Nikaragua'nın

⁸⁸ UN General Assembly, Permanent sovereignty over natural resources, 17 December 1973, A/RES/3171, https://legal.un.org/avl/ha/ga_1803/ga_1803.html (Son Erişim Tarihi: 13.08.2021)

⁸⁹ UN General Assembly, Charter of Economic Rights and Duties of States : resolution / adopted by the General Assembly, 17 December 1984, A/RES/39/163, <https://legal.un.org/avl/ha/cerds/cerds.html> (Son Erişim Tarihi: 13.08.2021)

⁹⁰ “Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgment. I.C.J. Reports 1986, p. 14.”

⁹¹ **Ibid.**

hava sahasına ve karasularına yasadışı giriş yaparak Nikaragua'nın “devlet egemenliğini ve içişlerine müdahale etmeme yükümlülüğünü ihlal” ettiğini kararlaştırmıştır.⁹²

Devlet egemenliği konusunda bir diğer karar ise İngiltere ile Arnavutluk arasındaki *Korfu Boğazı Davası*dır.

22 Ekim 1946'da iki İngiliz savaş gemisinin Arnavutluk karasularındaki Korfu Kanalı'ndan geçmeye çalışmış olması ve gemilerin Arnavutluk tarafından döşendiği iddia edilen mayınlar nedeniyle hasar görmesi sonucunda uyuşmazlık yaşanmıştır. 13 Kasım 1946 tarihinde Korfu Boğazı'ndaki mayınlar Birleşik Krallığın görevlendirdiği mayın tarama gemileri tarafından temizlenmiş ve bu mayınlar incelenmek üzere Malta'ya götürülmüştür.

Korfu Kanalı'nın, Arnavutluk'un yabancı gemilerin geçişini engelleyemeyeceği uluslararası bir boğaz olduğunu düşünen İngiltere, Arnavutluk'a tazminat davası açmak için Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmuştur.

Divan kararında Arnavutluk sularında meydana gelen patlamadan ve bunun yol açtığı hasar ve can kaybından Arnavutluk'un sorumlu olduğuna karar vermiştir.⁹³

Bununla beraber Divan; bir boğazın uluslararası boğaz olup olmadığının belirlenmesinde coğrafi kriterlerin kullanılması gerektiğini belirtmiş ve boğazın uluslararası bir boğaz olduğuna ve dolayısıyla Birleşik Krallık'ın Ekim 1946'da Arnavutluk sularından geçerken Arnavutluk'un egemenliğini ihlal etmediğine karar vermiştir.

Kararın devamında Divan İngiltere'nin Kasım 1946'da Arnavutluk karasularında yürüttüğü izinsiz mayın temizleme faaliyetlerini Arnavutluk'un egemenliğini ihlal eden bir eylem olarak nitelendirmiş ve “*Kraliyet Donanması tarafından yürütülen mayın temizleme faaliyetlerinin uluslararası mayın temizleme örgütleri tarafından yetkilendirilmediğini ve masum geçiş hakkının kullanılmasını*

⁹² Ibid.

⁹³ "Corfu Channel case, Judgment on Preliminary Objection: I.C. J. Reports 1948, p. 15."

haklı gösteremeyeceğini" belirtmiştir.⁹⁴ “*Uluslararası hukuk bir devlete, devlet egemenliği ilkesine uygun olarak başka bir devletin karasularında mayın temizleme faaliyeti yürütme hakkı vermez*” diyerek açıkça devlet egemenliği ilkesine atıfta bulunmuştur.⁹⁵

3. Uluslararası Hukukta Devlet Egemenliğinin Temel Nitelikleri

Devlet, ülkesi üzerinde ve uluslararası ilişkilerinde egemendir. Diğer bir deyişle egemenlik, devletin ülkesi üzerinde üstünlüğü ve uluslararası alandaki bağımsızlığı olarak iki temel özelliği ihtiva eder.⁹⁶ Yani bu anlamda egemenlik iç ve dış olmak üzere ikiye ayrılır.⁹⁷ Devletin kendi ülkesi üzerindeki egemenliği ve devletlerarası ilişkilerinde bağımsızlığı devlet egemenliğinin hukuki doğasını aydınlatan yapısal özellikleridir.

Devletlerin egemen eşitliği ilkesi devletlerin iç ve dış egemenliğini BM Şartı’nın md.2/7 hükmü ile teyit etmiştir:

*“....İşbu Antlaşma’nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler’e herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi, üyeleri de bu türden konuları işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz....”*⁹⁸

a. Devletin Ülkesel Egemenliği

Devletin ülkesi üzerindeki egemenliği, iç egemenliğidir. Devletin ülkesi üzerinde bulundurduğu üstünlüğü egemenliğinin temel bir ispatıdır.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ M. Fowler & J.Bunck, “What constitutes the sovereign state?”, Review of International Studies, Cilt:22, Sayı:4, 1996, ss.381-404.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ United Nations, Charter of the United Nations, 24 October 1945, 1 UNTSXVI, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (Son Erişim Tarihi: 13.08.2021)

Devletin ülkesel egemenliği, diğer bir deyişle iç egemenlik ‘*ulusal sınırlar içinde bir devletin işlevini yerine getirme yetkinliğine sahip olması ve iç işlerini serbestçe düzenleyebilme hakkına sahip olması*’ dır.⁹⁹

Devlet ülkesel egemenliğinde *summa potestas*’a sahiptir, yani devlet ülkesi üzerinde nihai iktidar gücünü kullanır. Diğer bir deyişle devlet ülkesi üzerinde; ekonomik, siyasi, hukuki ve her alanda kendi kararlarının efendisidir.¹⁰⁰

Alman hukukçu Georg Jellinek devletin ülkesel egemenliğini ‘*devletin kendi hukuk düzeninin kapsamını belirleme konusundaki münhasır yetkisi*’ olarak açıklar.¹⁰¹

Alman hukukçu Lawrence Oppenheim ‘*International Law: A Treatise*’ adlı eserinde devletin ülkesel egemenliğini şu sözlerle ifade eder:

*‘Devlet, ülkesel egemenliğinin gereği olarak hoşuna gidecek herhangi bir anayasayı kabul edebilir ve düzenleyebilir, denizde veya karada silahlı birliklerini örgütleyebilir, istediği ekonomi politikasını yürütebilir, tüm bunlara kendisi için zorunlu olan uluslararası teamüllere ve uluslararası hukukun ilkelerine saygı gösterme gereklilikleri ile devam edebilir.’*¹⁰²

BM Şartı uyarınca 24 Ekim 1970 tarihli ‘Devletler Arası Dostane İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk Bildirgesi’nde yer alan ‘*her devlet, başka bir Devletin herhangi bir biçimde müdahalesi olmadan, kendi siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel sistemlerini seçmek konusunda vazgeçilemez bir hakka sahiptir*’¹⁰³ maddesi devletin ülkesi üzerindeki egemen otoritesini teyit eder.

⁹⁹ F.H. Hinsley, “Sovereignty”, Cambridge University Press, Cambridge: 1986, s.199.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Georg Jellinek, “Das Recht des modernen Staates”, 1900, s. 651., Duncan Kelly, “Revisiting the Rights of Man: Georg Jellinek on Rights and the State”, Law and History Review, Cilt:22, Sayı: 3, s.517.

¹⁰² Oppenheim L and Hersch Lauterpacht, “International Law; a Treatise”, London: Longmans Green, 1955, s. 449.

¹⁰³ UN General Assembly, Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations, 1970, A/RES/2625(XXV), <https://www.refworld.org/docid/3dda1f104.html>, (Son Erişim Tarihi: 23.07.2021)

UAD, *Korfu Boğazı* davasında ülkesel egemenliğe saygının bağımsız devletler arasındaki uluslararası ilişkilerin temel dayanağı olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁴

Sonuç olarak; devletin ülkesi üzerindeki egemenliği devletin ülkesi üzerinde yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin tamamında tanınan meşru, tek otoritedir.

b. Devletin Bağımsızlığı

Devletin uluslararası alanda bağımsızlığı, devletin dış egemenliğidir. Başka bir deyişle dış egemenlik ifadesinde yer alan egemenlik bağımsızlıkla eş değerdir. 1928 tarihli *Palmas Adası Tahkimi*'nde hakem Max Huber “‘devletler arasındaki ilişkilerde egemenlik; bağımsızlık anlamına gelir’”¹⁰⁵ demiştir.

“Dış egemenlik, bir devletin diğer devletlerden tam anlamıyla bağımsız olması, uluslararası ilişkilerde diğer devletlerle eşit statüde olup bağımsız surette hareket edebilme yetkisine sahip olmasıdır.”¹⁰⁶

Başka bir tanımda devletin bağımsızlığı; bir devletin, bir başka devlete bağımlı olmamasını, uluslararası ilişkilerde öteki devletlerle hukuken eşit bir konumda olmasını ifade eder.¹⁰⁷

Bağımsızlıkta, devlet *suprema potestas*'a sahiptir; diğer devletlerin her biriyle eşit düzeyde hukuki ilişkiye girer.¹⁰⁸

Uluslararası hukukta devletin bağımsızlığı mutlak olarak yorumlanmaz. Çünkü uluslararası hukukun öznesi olma statüsü devletlere sadece haklar vermekle kalmaz, aynı zamanda yükümlülükler de verir. Devletlerin uluslararası arenadaki eylemleri uluslararası hukukun ilke ve normlarına tabi olmalıdır.¹⁰⁹ Devletlere uluslararası

¹⁰⁴ “Corfu Channel case, Judgment on Preliminary Objection: I.C. J. Reports 1948, p. 15.”

¹⁰⁵ PCA, *Island of Palmas Case* (or Miangas), United States v Netherlands, Award, (1928) II RIAA, s.838.

¹⁰⁶ Bardo Fassbender, *The United Nations Charter as the Constitution of the International Community*, Brill Publishing, Boston: 2009, s. 116.

¹⁰⁷ Levent Gönenç, *Siyasi İktidar Kavramı Bağlamında Anayasa Çalışmaları İçin Bir*

Kavramsal Çerçeve Önerisi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi: 2007 ,Cilt 56, Sayı 1, s. 148.

¹⁰⁸ F.H. Hinsley, *op.cit.*, s. 208.

¹⁰⁹ *Ibid.*

örgütlere katılma hakkı, uluslararası hukukun oluşturulması ve geliştirilmesi hakkı, uluslararası andlaşma akdetme hakkı, diğer devletlerle eşitlik hakkı, uluslararası işbirliği hakkı gibi haklar veren uluslararası hukuk disiplini bu hakların kullanımını yine uluslararası hukukun teamül ve normlarına göre belirler. “Devletlerin uluslararası ilişkiler boyutundaki bağımsızlığı, devletlerin iç yönetimindeki egemenlikleri kadar geniş değildir. Bu fark bir devletin diğer devletlerle ilişkiye girdiği anda ortaya çıkar; işte tam o an diğer devletlerin uluslararası hukuktan kaynaklanan meşru haklarına ve çıkarlarına kayıtsız ve şartsız saygı göstermeye ve kendi üstünlüğünden vazgeçmeye zorlanır.”¹¹⁰

Sonuç olarak devletlerin uluslararası alandaki bağımsızlığı ya da diğer ifadeyle devletlerin dış egemenliği, uluslararası hukukun varlığı ile sınırlıdır.

4. Uluslararası Hukukta Devlet Egemenliğinin Sonuçları

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden egemen eşitlik ilkesi, devlet egemenliğinin en temel sonucudur. Bu sonuç çalışmanın ana konusunu teşkil etmektedir. Dolayısıyla doğrudan diğer sonuçlar incelenecektir.

a. İç İşlerine Karışmama İlkesi

Egemenliğin doğrudan sonucu olan uluslararası hukukun kadim ilkelerinden iç işlerine karışmama ilkesi uluslararası hukukun tüm kişileri için bağlayıcıdır.¹¹¹

Devletlerin içişlerine müdahale etmeme ilkesinin gelişimindeki modern eğilimleri incelemek için, bu ilkenin oluşum tarihini uluslararası hukukun diğer ilkeleriyle birlikte ele almak gerekir.

Fransız Devrimi, müdahale etmeme ilkesinin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Abbé Grégur Uluslararası Hukuk Deklarasyonu Taslağı, 13 Nisan 1793 tarihli Ulusal Konvansiyon Kararnamesi, Fransa'nın uluslararası ilişkilerde askeri güç

¹¹⁰ F.F.Martens, “Contemporary International Law of Civilized Nations Part 1” (ed: William Butler), Talbot Publishing, New Jersey: 2021, s. 203.

¹¹¹ Niki Aloupi, “The Right to Non-intervention and Non-interference”, Cambridge Journal of International Law, Cilt: 22 , Sayı:3, 2015, s.571.

kullanmaktan kaçınmaya hazır olduğunu ilan etmiştir.¹¹² Aynı zamanda Napolyon'un fetih savaşı doktrinde köklü değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Başta Alman filozoflar G. Rottek, A. Geftter ve G. Viton olmak üzere birçok yazar komşu ülkedeki devrimci hareketlerin bastırılmasını haklı bulmuş ve bu nedenle 1815-1823 yılları arasında "muhafazakâr/meşruiyetçi" müdahaleler kavramı yaygın olarak kullanılmıştır.¹¹³

Müdahale etmeme ilkesinin gelişimindeki bir sonraki aşama, ABD Başkanı G. Monroe'nun 2 Aralık 1823 tarihinde Kongre'ye yaptığı ve Monroe Doktrini olarak bilinen çağrısıdır. Çağrıda Avrupa devletlerine, Amerika Birleşik Devletleri'nin benzer bir yükümlülüğü karşılığında, Amerikan ülkelerinin işlerine karışmamaları çağrısında bulunulmuştur.¹¹⁴ Bu deklarasyonun siyasi niteliğine rağmen, Amerika Birleşik Devletleri bu toprakları bir Amerikan sistemi oluşturmak için ayırmış ve ilk kez müdahale etmeme ilkesi iki taraflı olarak değil, tüm bir kıta için ilan edilmiştir.¹¹⁵

Devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi, uluslararası borçları tahsil etmek için devletlerin iç işlerine silahlı müdahaleyi yasaklayan Calvo Drago doktrini ile daha da geliştirilmiştir. Bu doktrinin hükümleri, 1907 tarihli Sözleşmeden Doğan Yükümlülüklerin Yerine Getirilmesi İçin Kuvvet Kullanılmasının Sınırlandırılmasına İlişkin Lahey Sözleşmesi ile pekiştirilmiştir.¹¹⁶

Milletler Cemiyeti Statüsü'nün 15.maddesinin 8.bendi Milletler Cemiyeti Konseyi'nin münhasıran devletlerin iç yargı yetkisine giren konulara müdahale etmesini yasaklamıştır.15/8 maddesi aşağıdaki ifadelerle hüküm altına alınmıştır:

*“Taraflar arasındaki uyuşmazlık, taraflardan biri tarafından iddia edilirse ve Konsey tarafından, uluslararası hukuka göre sadece söz konusu tarafın iç yargı yetkisi dahilinde ise, Konsey bu yönde rapor verir ve çözümüne ilişkin herhangi bir tavsiyede bulunmayacaktır.”*¹¹⁷

¹¹² Sean Watts, “Non-Interference In International Law: Historical Evolution”, Fudan Journal of Humanities and Social Sciences, Cilt:9, Sayı:3, 2015, s. 371.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid., s.373.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Ibid., s.376

Görüldüğü üzere, açık bir müdahale etmeme yükümlülüğü getirilmemiştir.

BM Şartı'nın kabul edilmesiyle birlikte devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri haline gelmiş ve pek çok uluslararası belgede yerini almıştır.

Devletlerin İçişlerine Müdahale ve Karışmaya Karşı 9 Aralık 1981 tarihli BM Sözleşmesi devletlerin müdahale etmeme ilkesine bağlılıklarını teyit etmekte ve ilkenin içeriğini, kapsamını, amaçlarını ve konularını belirlemektedir.¹¹⁸

Müdahale etmeme ilkesi, devletlerin ve halkların içişlerine her türlü müdahaleyi yasaklar. Hiçbir devlet ya da devletler grubu başka bir devletin iç ve dış işlerine, her ne sebeple olursa olsun, doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale etme hakkına sahip değildir. Sonuç olarak, silahlı müdahale ve diğer tüm müdahale biçimleri veya bir devletin tüzel kişiliğine veya siyasi, ekonomik veya kültürel temellerine yönelik herhangi bir tehdit, uluslararası hukukun ihlalini teşkil eder.¹¹⁹

Devletlerin içişlerine karışmama ilkesi “müdahale etmeme” ve “iç işlerine karışmama” şeklinde yapılan ikili ayrım ile karşıma çıkar.¹²⁰

Devletlerarası hukukta müdahale etmeme, karışmama kavramından daha geniş, yoğun ve zorlayıcı bir içeriğe sahiptir. Müdahale, silahlı veya kuvvet kullanılmış eylemler ve doğrudan müdahaleyi içerirken; karışma ise savaşa varmayan eylemleri içermektedir.¹²¹

¹¹⁷ **Treaty of Versailles** (Treaty of peace with Germany) , 1919, <https://jusmundi.com/en/document/treaty/en-treaty-of-versailles-treaty-of-peace-with-germany-28th-june-1919-treaty-of-versailles> , m.15. (Son Erişim Tarihi: 26.09.2021)

¹¹⁸ UN General Assembly, Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States., 1981, A/RES/36/103, <https://www.refworld.org/docid/3b00f478f.html> (Son Erişim Tarihi: 26.09.2021).

¹¹⁹ Hans Kelsen, “**The Draft Declaration on Rights and Duties of States.**” , American Journal of International Law, Cilt:44, Sayı:2, 1950, ss.259-276. .

¹²⁰ Philip Kunig, “**Prohibition of Intervention**”, Oxford University Press, Oxford: 2015, s.35.

¹²¹ **Ibid.**

Müdahale etmeme ve karışmama arasında ayırım yapmanın yararlı olmasının nedenlerinden birinin, başka bir devletin iç işlerine karışmanın silahlı güç kullanmaktan başka yollarla da olabileceğini belirtmek gerekir.

Öte yandan, daha dar anlamda, müdahale etmeme, bir hukuk kişisi için, başka bir devletin toprak bütünlüğünün "kuvvet" veya "asimile edilebilir araçlar" kullanılarak göz ardı edilmesini yasaklayan ilkeye saygı gösterilmesi anlamına gelir.¹²² Bu anlamda müdahale etmeme ilkesi, aynı zamanda Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında belirtildiği üzere kuvvet kullanmama ilkesine dayanan bir yükümlülüğe işaret etmektedir: *“Tüm Üyeler, uluslararası ilişkilerinde, herhangi bir Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler'in amaçlarına aykırı herhangi bir şekilde kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaktan veya kuvvet kullanmaktan kaçınırlar”*¹²³

UAD, Nikaragu kararında, müdahale etmeme ilkesinin genel bir tanımını yapma iddiasında bulunmaksızın, yine de kurucu unsurlarına ilişkin önemli açıklamalar getirmiştir. Kabul edilen genel formülasyonlara göre, bu ilke herhangi bir devletin veya devletler grubunun başka bir devletin iç veya dış işlerine doğrudan veya dolaylı olarak müdahale etmesini yasaklamaktadır.¹²⁴

Aynı davada Mahkeme şu sonuca varmıştır: *“ABD tarafından Eylül 1984 sonuna kadar Nikaragua'daki askeri ve paramiliter faaliyetlere mali destek, eğitim, silah temini, istihbarat ve lojistik destek şeklinde sağlanan destek, müdahale etmeme ilkesinin açık bir ihlalini teşkil etmektedir.”*¹²⁵

Nikaragua davasında, UAD ilkenin olumlu ve olumsuz yönleri arasında ayırım yapmıştır.¹²⁶ Olumlu yön, her egemen devletin uluslararası arenada kendi varlığını ve gelişimini, yabancı devletlerin pasif müdahalesi veya etkisi olmaksızın özgürce sağlama hakkına atıfta bulunur.

¹²² J. Combacü, **“Droit international public”**, Montchrestien, Paris: 1995, s.830.

¹²³ United Nations, Charter of the United Nations, 24 October 1945, 1UNTSXVI, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (Son Erişim Tarihi: 13.08.2021)

¹²⁴ “Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgment. I.C.J. Reports 1986, p. 14.”

¹²⁵ **Ibid.**

¹²⁶ **Ibid.**

Negatif yön, pozitif yönü korur ve devletlerin birbirlerinin egemenliğine saygı gösterme, doğrudan veya dolaylı olarak müdahale etmeme ve başka bir devletin işleyişine karışmama yükümlülüğünü ifade eder.

Mahkeme, müdahale etmeme ilkesinin evrenselliğinin ve devletin egemenlik yetkilerini kullanırken, siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik sistemin seçimi ve uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi gibi kararlarını dayatma konusunda münhasır hakka sahip olduğu alanlarda devletin iç işlerine herhangi bir müdahalenin yasak olduğunun altını çizmektedir.¹²⁷

b. Doğal Kaynaklar Üzerinde Daimi Egemenlik İlkesi

Devletin doğal kaynakları üzerindeki daimi egemenliği ilkesi, devletin egemenliğine ilişkin genel ve köklü ilkeyi yansıtmaktadır. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere devlet egemenliği devletin ülkesi ve uluslararası ilişkileri üzerinde kullandığı yetkilerin bütünü olarak tanımlanır ve coğrafi yapısına bakılmaksızın, iç hukuk düzeni sayesinde ülkesinde bulunan kişi ve şeyleri kontrol etme konusunda mutlak, tam ve münhasır yetkisi olarak yeknesak bir şekilde kendini gösterir ve uluslararası yargı kurumları tarafından özellikle vurgulanır.

Ayrıca, 'daimi' terimi ilkenin önemini ve özelliğini ortaya koymaktadır. Bu terim, yeni devletler söz konusu olduğunda, daha önce kullanmamış olsalar bu hakka başvurabilme hakkını veren bu hakkın devredilemez niteliğini göstermektedir.¹²⁸

Son olarak, “doğal kaynaklar” terimi, doğal olarak, yani insan müdahalesi olmadan üretilen ve insan için yararlı olan veya uygun teknolojik, ekonomik ve sosyal koşullar altında kullanıldığında kullanılabilen materyalleri ifade eder.¹²⁹

Doğal kaynaklar üzerinde daimi egemenlik ilkesi, daha açık bir ifadeyle her

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ James N Hyde, “Permanent Sovereignty over Natural Wealth and Resources.” *The American Journal of International Law*, Cilt:50, Sayı:4, 1956, ss. 854–67.

¹²⁹ Ibid.

devletin tüm zenginlikleri üzerinde tam ve daimi egemenliğini özgürce kullanması, devletlere kendi ülkelerindeki doğal kaynaklar üzerinde yargı ve mülkiyet hakkı tanımak amacıyla ortaya çıkmıştır.¹³⁰

Bu ilke modern uluslararası hukukunun bir ilkesidir ve devlet egemenliğinin sonucudur.¹³¹

Aslında doğal kaynaklar konusu, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından, Müttefik güçlerin hayati önem taşıyan ve tek tek devletlerin sınırları içerisinde bulunan doğal kaynaklara erişim sağlamakta yaşadıkları zorlukların bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır.¹³² Bu durum, doğal kaynakların kıtlığı ve yönetimi sorununu çözecek olası bir işbirliği çıkışı üzerinde düşünme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Birleşmiş Milletler, doğal kaynaklar üzerinde egemenlik ilkesinin doğduğu yer ve bu ilkenin geliştirilip uygulandığı ana örgüt olmuştur. BM bu ilkeye ilişkin seksenden fazla karar kabul etmiş ve birçok uluslararası metne dahil edilmiştir.

Doğal kaynaklar üzerindeki egemenlik ilkesi ilk kez BM Genel Kurulu tarafından 12 Ocak 1952 tarihinde kabul edilen 523 sayılı kararda yerini almıştır:

"Yeterince gelişmemiş ülkeler doğal kaynaklarını serbestçe tasarruf etme hakkına sahipken...".¹³³ Elbette bu madde ilkenin açıklanması bakımından kısa ve kısıtlayıcı niteliktedir. Bir yandan, sadece az gelişmiş ülkelerle ilgilenmekte ve bu nedenle tüm ülkelerin doğal zenginliklerini serbestçe elden çıkarma hakkına sahip olduğunu belirtmemektedir.¹³⁴

¹³⁰ Antonio Cassese, **"Powers and Duties of an Occupant in Relation to Land and Natural Resources in International Law and the Administration of Occupied Territories"**, Clarendon Press, Oxford: 1992, s. 419-442.

¹³¹ **Ibid.**

¹³² **Ibid.**

¹³³ UN General Assembly, **"Integrated economic development and commercial agreements"**, 1952, A/RES/523(VI),

<https://documentsddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/067/78/PDF/NR006778.pdf?OpenElement> (Son Erişim Tarihi: 08.01.2023)

¹³⁴ 1952, A/RES/523(VI).

Bu karardan sadece birkaç ay sonra, doğal kaynakların kullanımına ilişkin, doğal kaynaklar üzerindeki egemenlik ilkesini daha açık bir şekilde teyit eden bir başka karar karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki karar Uruguay tarafından önerilmiş ve 21 Aralık 1952 tarihinde yedinci oturumunda Genel Kurul tarafından kabul edilmiştir. Bu karar, doğal kaynaklar üzerindeki egemenliğe özel olarak ayrılmış ilk metindir. Zira kararın başlığı “doğal zenginlik ve kaynaklardan serbestçe yararlanma hakkı”dır. Bu kararda Genel Kurul, *“halkların doğal zenginliklerini ve kaynaklarını özgürce kullanma ve bunlardan yararlanma hakkının egemenliklerinin doğasında bulunduğunu ve Birleşmiş Milletler Şartı’nın amaç ve ilkelerine uygun olduğunu”* teyit etmektedir.¹³⁵ Karar metni şu şekildedir:

“626 (VII): Doğal zenginlik ve kaynaklardan serbestçe yararlanma hakkı

Genel Kurul,

Az gelişmiş ülkelerin doğal zenginliklerinin ve kaynaklarının doğru kullanımı ve işletilmesi konusunda teşvik edilmesi ihtiyacını akılda tutarak,

Az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmasının evrensel barışın güçlendirilmesi için temel şartlardan biri olduğunu göz önünde bulundurarak,

Halkların kendi doğal zenginliklerini ve kaynaklarını özgürce kullanma ve bunlardan yararlanma haklarının egemenliklerinden kaynaklandığını ve Birleşmiş Milletler Şartı’nın Amaç ve İlkelerine uygun olduğunu hatırlayarak,

1. Tüm Üye Devletlere, doğal zenginliklerini ve kaynaklarını kendi ilerlemeleri ve ekonomik kalkınmaları için arzu ettikleri her yerde serbestçe kullanma ve işletme haklarını kullanırken, egemenlikleriyle tutarlı olarak, uluslar arasında güvenlik, karşılıklı güven ve ekonomik işbirliği koşullarında sermaye akışını sürdürme ihtiyacına gereken saygıyı göstermelerini tavsiye eder;

¹³⁵ UN General Assembly, “**Right to exploit freely natural wealth and resources**”, 1952, A/RES/626(VII), <https://digitallibrary.un.org/record/211441> (Son Erişim Tarihi: 08.01.2023)

2. Ayrıca tüm Üye Devletlere, herhangi bir Devletin kendi doğal kaynakları üzerindeki egemenliğini kullanmasını engellemeye yönelik doğrudan ya da dolaylı eylemlerden uzak durmalarını tavsiye eder.’’¹³⁶

Bu metinlerden birkaç yıl sonra BM, doğal kaynaklar üzerindeki egemenlik konusuyla giderek daha fazla ilgilenmeye başlamış ve bu ilkeyi yüksek sesle ve net bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır.

Doğal kaynaklar üzerinde egemenlik ilkesine ilişkin tartışmalar, 1958 yılında, 12 Aralık 1958 tarih ve 1314 sayılı karar ile Doğal Kaynaklar Üzerinde Daimi Egemenlik Komisyonu'nun kurulmasıyla devam etmiştir.¹³⁷ Bu Komisyon "devletlerin doğal zenginlikleri ve kaynakları üzerinde daimi egemenlik hakkı "nı kapsamlı bir şekilde araştırmakla görevlendirilmiştir. Komisyonun kurulması en azından doğal kaynaklar üzerinde egemenlik ilkesini çevreleyen normatif süreçte önemli bir ilerlemeye işaret etme değerine sahipti.

Doğal Kaynaklar Üzerinde Daimi Egemenlik Komisyonu'nun çalışmaları, 1962 yılında bazı küçük değişikliklerle (87 lehte, 2 aleyhte ve 12 çekimser oy) çok büyük bir çoğunlukla kabul edilen bir karar taslağı ile sonuçlanmıştır. Bu karar öyle bir çoğunlukla kabul edilmiştir ki, doktrinde yer alan bir kısım görüşe göre bu kararın bir ilke beyanıdır ve doğal kaynaklar üzerindeki egemenlik böylece hak statüsü kazanmıştır.¹³⁸

1803 sayılı söz konusu karar doğal kaynaklar üzerindeki egemenlik konusunda referans metin haline gelmiştir.¹³⁹ Nitekim, kararda geçen “*halklar ve devletler sadece doğal zenginliklerini ve kaynaklarını kullanmakta özgür değillerdir, aynı zamanda bu zenginlikler üzerinde her şeyden önce daimi egemendirler*”¹⁴⁰ ifadesi bunun açık delilidir. Bununla birlikte, Genel Kurul her devletin “*doğal zenginlikleri ve*

¹³⁶ 1952, A/RES/626(VII).

¹³⁷ UN General Assembly, “**Recommendations concerning international respect for the rights of peoples and nations to self-determination**”, 1958, A/RES/1314(XIII), <https://daccess-ods.un.org/tmp/1422346.83036804.html> (Son Erişim Tarihi: 08.01.2023).

¹³⁸ N. Schrijver, **Sovereignty over Natural Resources: Balancing Rights and Duties**, (1997) , Cambridge University Press, Cambridge: 2009, s.78.

¹³⁹ **Ibid.**

¹⁴⁰ UN General Assembly, “**Permanent sovereignty over natural resources**”, Resolution 1803 (XVII), 1962, <https://digitallibrary.un.org/record/57681> (Son Erişim Tarihi: 08.01.2023).

kaynakları üzerinde serbestçe tasarrufta bulunma konusunda devredilemez bir hakka sahip olduğunu” teyit etmiştir.¹⁴¹ BM Genel Kurulu ilk kez devletlerin doğal kaynakları üzerinde tam egemenliğe sahip olduklarını bu kadar açık bir şekilde ifade etmiştir.

Kararın 5.maddesi devletlerin doğal kaynakları üzerindeki daimi egemenliği ilkesinin uygulanmasında devletler arasındaki egemen eşitliğin önemini şu ifadelerle göstermiştir: “Devletlerin doğal kaynakları üzerindeki egemenliklerini özgürce ve faydalı bir şekilde kullanabilmeleri, devletlerin egemen eşitliklerine dayalı olarak karşılıklı saygı göstermeleriyle desteklenmelidir.”¹⁴²

Bu tarihten itibaren, doğal kaynaklar üzerinde daimi egemenlik ilkesi, artık tüm devletler tarafından saygı gösterilmesi gereken gerçek bir pozitif uluslararası hukuk kuralı haline gelmiştir.¹⁴³ Bu nedenle 1803 sayılı karar doğal kaynaklar üzerindeki egemenlik hakkının kurucu metni olarak kabul edilmektedir ve bunu takip eden metinler bu hukuk kuralını pekiştirmiştir.¹⁴⁴

1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 1. maddesinde ise şu ifade yer almaktadır: “Devletler, doğal zenginlikleri ve kaynakları üzerinde kendi amaçları doğrultusunda serbestçe tasarrufta bulunabilirler. Bu egemenlik ilkesine göre, devlet kendi toprakları içindeki doğal kaynakların mülkiyetine sahiptir ve dolayısıyla bunları kullanma hakkına sahip tek kişidir.”¹⁴⁵

Devletlerin Ekonomik Hak ve Ödevleri Şartı ise Aralık 1974 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Adından da anlaşılacağı üzere, devletlerin ekonomik hak ve yükümlülüklerini ele alan 34 maddeden oluşmaktadır. Şart'ın giriş bölümünde “Devletlerin tüm zenginlikleri, doğal kaynakları ve ekonomik faaliyetleri üzerinde, bunlara sahip olma ve bunları kullanma ve elden çıkarma hakkı da dahil olmak üzere, tam ve daimi egemenliğini serbestçe kullanma hakkı vardır” ifadesi yer

¹⁴¹ 1962, A/RES/1803/ XVII.

¹⁴² UN General Assembly, “Permanent sovereignty over natural resources”, Resolution 1803 (XVII), 1962, <https://digitallibrary.un.org/record/57681> (Son Erişim Tarihi: 08.04.2023).

¹⁴³ N. Schrijver, **op.cit.**, s.99.

¹⁴⁴ **Ibid.**

¹⁴⁵ UN General Assembly, **International Covenant on Civil and Political Rights**, 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 999, p. 171, <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3aa0.html> (Son Erişim Tarihi: 08.01.2023)

almaktadır.¹⁴⁶

Çağımızda devletlerin iç yetkisi dahilinde olan konuların sayısının giderek azalması, uluslararası insan hakları hukuku, BM Güvenlik Konseyi'nin barış ve güvenliğin korunması ve yeniden tesis edilmesine ilişkin kararları, uluslararası çevre hukukunun giderek gelişmesi devlet egemenliğinin değişim geçirmesine ve dolayısıyla doğal kaynaklar üzerinde daimi egemenlik ilkesinin uygulanması ve yorumlanmasına etki etmiştir.¹⁴⁷

Son yıllarda, uluslararası çevre hukuku, esas olarak ikili ve çok taraflı andlaşmalarda aynı zamanda doğanın ve doğal kaynakların uygun şekilde korunması yoluyla çevresel felaketlerin önlenmesini amaçlayan kuralların sistematik olarak kabul edilmesi şeklinde kademeli olarak gelişmiştir.

Büyük çevre felaketleri de uluslararası çevre hukukunun gelişiminde belirleyici bir rol oynamış ve bu vesileyle ek çevre koruma önlemleri alınmıştır. Tipik bir örnek olarak Mayıs 1986'da Çernobil nükleer santralinde meydana gelen nükleer kaza verilebilir.

Uluslararası çevre hukuku alanındaki gelişmeler, artık yeni bir hakkın - *yaşanabilir ve kalkınabilir bir çevre için insan hakkı* - ortaya çıkmasından bahsedebilmemize yol açmıştır. Bu hak, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nda şu ifadelerle yer almıştır: *“Tüm halklar, kendileri için elverişli, yaşanabilir bir çevreye sahip olma hakkına sahiptir.”*¹⁴⁸

1972'deki Stockholm Deklarasyonu'na bakıldığında deklarasyonda yer alan ilk ilkenin (deklarasyonda madde yerine ilke ibaresi yer almaktadır) temel bir insan hakkı olan sağlıklı ve güvenli bir çevre hakkı olduğu görülür.¹⁴⁹ Elbette bu hakkın yanı sıra, gelecek nesiller için çevrenin korunması ve iyileştirilmesi yükümlülüğü de

¹⁴⁶ UN General Assembly, **Charter of Economic Rights and Duties of States**, 1974, A/RES/3281, <https://www.refworld.org/docid/3b00f19120.html> (Son Erişim Tarihi: 08.01.2023)

¹⁴⁷ **Ibid.**

¹⁴⁸ Organization of African Unity (OAU), **African Charter on Human and Peoples' Rights ("Banjul Charter")**, 1981, CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58, <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3630.html> (Son Erişim Tarihi: 08.01.2023).

¹⁴⁹ Stockholm Declaration on the Human Environment, in Report of the United Nations Conference on the Human Environment, UN Doc. A/CONF. 48/14, at 2 and Corr. 1 (1972).

bulunmaktadır.

Doğal kaynakların yönetimiyle ilgili 2.ilke¹⁵⁰ dünyanın doğal kaynaklarını korumak için dikkatli planlama ve dikkatli yönetimin şart olduğu, 3.ilkede¹⁵¹ ise dünyanın yenilenebilir kaynak üretme kapasitesinin korunması ve mümkün olduğunca bunların restore edilmesi ve geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. 13.¹⁵² ve 14.¹⁵³ ilkeler, doğal kaynakların sağlıklı bir şekilde yönetilmesini ve kalkınmanın çevrenin korunmasıyla uyumlu olmasını sağlamak için iyileştirilmiş ve koordineli bir yaklaşım ve planlamanın gerekli olduğuna işaret etmektedir.¹⁵⁴

Stockholm Bildirgesi'nde yer alan ve devletlerin doğal kaynakları üzerindeki daimi egemenliği ilkesiyle doğrudan bağlantılı olan ilke devletlerin hak ve yükümlülükleriyle ilgili olan 21.ilkedir.¹⁵⁵ Öyle ki maddede şu ifadeler yer almaktadır: *“Devletler, hem Birleşmiş Milletler Şartı hem de uluslararası hukuk ilkeleri uyarınca, kendi çevre politikalarını izleyerek ve kendi ülkelerindeki faaliyetlerinin uluslararası hukuk ilkelerine uygun olmasını sağlama sorumluluğunu muhafaza ederek, kendi kaynaklarından yararlanma konusunda egemenlik hakkına sahiptir.”*¹⁵⁶

Görüldüğü üzere, 1972 gibi erken bir tarihte, devletlerin doğal kaynakları üzerinde egemenliğe sahip olmalarına rağmen, bu kaynaklardan faydalanırken, kaçınılmaz olarak bu egemenliğin kullanılmasına kısıtlamalar getiren uluslararası sorumluluk ilkelerinin dikkate alınmasının çok önemli olduğunun anlaşıldığı sonucuna varılabilir.

1985 Viyana Ozon Tabakasının Korunması Sözleşmesi ve buna ilişkin 1987 Montreal Protokolü, 1992 BM iklim değişikliği yasal çerçevesi, 1992 Biyoçeşitlilik Paktı, yine 1992 tarihli Avrupa Birliği Maastricht Antlaşması'ndaki çevresel hükümler ve 1994 Enerji Şartı Antlaşması çevrenin korunmasına ilişkin akdedilen önemli uluslararası andlaşmalardır.

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Ibid.

1992 yılında Rio'da Dünya Zirvesi olarak bilinen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı düzenlenmiştir. Bu konferans sırasında İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi olarak adlandırılan iki uluslararası andlaşma kabul edilmiştir. Aynı konferansta, 1972 yılında kabul edilen Stockholm Deklarasyonu'nu hatırlatan Rio Çevre ve Kalkınma Deklarasyonu da kabul edilmiştir.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin 3.maddesi bir devletin yetkisi altındaki doğal kaynakların o devletin daimi egemenliğine tabi olduğunu ve devletin bunlardan yararlanma konusunda egemenlik hakkına sahip olduğunu öngörmektedir.¹⁵⁷

Rio Çevre ve Kalkınma Deklarasyonu tarafından belirlenen 27 ilke arasında 2. ilke doğal kaynaklar üzerindeki egemenlikle ilgilidir. Bu ilkeye göre: *“Devletler, Birleşmiş Milletler Şartı ve uluslararası hukuk ilkeleri uyarınca, kendi çevre ve kalkınma politikalarına uygun olarak kendi kaynaklarını kullanma konusunda egemenlik hakkına sahiptir.”*¹⁵⁸ Doğal kaynaklar üzerindeki egemenlikle ilgili olan bu ilke, esasen Stockholm Deklarasyonu'nun 21. ilkesinin bir tekrarıdır. Dolayısıyla, hem Stockholm hem de Rio bildirgelerinde doğal kaynaklar üzerindeki egemenlik ilkesinin baskın bir konuma sahip olduğu görülebilir.

Çağımızda devletlerin iç yetkisi dahilinde olan konuların sayısının giderek azalması, uluslararası insan hakları hukuku, BM Güvenlik Konseyi'nin barış ve güvenliğin korunması ve yeniden tesis edilmesine ilişkin kararları, uluslararası çevre hukukunun giderek gelişmesi devlet egemenliğinin değişim geçirmesine ve dolayısıyla doğal kaynaklar üzerinde daimi egemenlik ilkesinin uygulanması ve yorumlanmasına etki etmiştir.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Rio de Janeiro, Brazil, United Nations Conference on Environment and Development (UNCED)/Rio Earth Summit, **Convention on Biological Diversity**, 1992, United Nations, Treaty Series , vol. 1760, p. 79, [https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-8&chapter=27\(Son](https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-8&chapter=27(Son) Erişim Tarihi: 08.01.2023).

¹⁵⁸ UN General Assembly, A/CONF.151/26 (Vol. I) **Report Of The United Nations Conference On Environment And Development**, 1992, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf (Son Erişim Tarihi: 08.01.2023).

¹⁵⁹ A. Akinsanya, **“Permanent Sovereignty Over Natural Resources And The Future Of Foreign Investment.”** *Journal of the Indian Law Institute*, cilt. 22, sayı. 4, 1980, ss. 466–79.

Günümüz şartlarında devlet egemenliği kavramındaki modern değişimler, doğal kaynaklar üzerindeki kalıcı egemenliği zayıflatan ekonomik eğilimler, doğal kaynakların kullanımına yönelik yaklaşımdaki değişiklikler modern uluslararası hukukta doğal kaynaklar üzerinde daimi egemenlik ilkesinin uygulanmasını ve yorumlanmasını etkileyen faktörler arasında gösterilmektedir.¹⁶⁰ Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması ve bir dizi uluslararası anlaşmanın kabul edilmesi, uluslararası para piyasasının hızla küreselleşmesi, ulusötesi şirketlerin uluslararası ilişkilerdeki artan önemi, devletin doğal kaynakları üzerindeki kalıcı egemenliğini zayıflatmıştır.¹⁶¹ Bu zayıflamada özelleştirme önemli bir rol oynamıştır.¹⁶² 1950'lerden 1980'lere kadar doğal kaynakların mülkiyeti çoğunlukla devlete ait şirketlerin elindeyken, günümüzde özel sektörün doğal kaynakların geliştirilmesi ve çıkarılmasına giderek daha fazla dahil olduğu durumları görebiliyoruz.

Devletin doğal kaynaklar üzerindeki daimi egemenliği ilkesinin yorumlanmasının, uluslararası çevre hukukunun hızlı gelişiminden önemli ölçüde etkilendiğini belirtmek gerekir. Doğal kaynakların kullanımına yönelik yaklaşımdaki değişimle ilgili çevresel etki konuları ciddi boyut kazanmıştır.

Bu ilke artık yalnızca her devletin kendi doğal kaynaklarıyla ilgili tüm konuları belirleme özgürlüğünün kaynağı değildir. Aynı zamanda bu ilke, devletin bu kaynakların kullanımına ilişkin yükümlülüklerinin bir kaynağıdır. Nitekim 1992'de Rio'da imzalanan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin 3. maddesinde devletlerin kendi yetki alanları içinde veya kontrolleri altındaki faaliyetlerin diğer devletlerin çevresine veya ulusal yetki alanlarının ötesindeki alanlara zarar vermemesini sağlama sorumluluğuna sahip olduğu belirtilmiştir.¹⁶³ Böylece Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, doğal kaynaklara sahip olan devletin hak ve yükümlülüklerini dengelemektedir.

Ayrıca, doğal kaynaklara sahip olan devletin bu tür yükümlülükleri, uluslararası hukukun teammüllerinden olan *sic utere tuo ut alienum non laedas* ilkesinden (bir devletin kendi ülkesini kullanmaya ilişkin egemen haklarının, bir başka

¹⁶⁰ Marc Bungenberg, Stephan Hobe, **Permanent Sovereignty over Natural Resources**, Springer Cham, Switzerland: 2015, ss.1-13.

¹⁶¹ Bungenberg, Hobe, **op.cit.**, ss.1-13.

¹⁶² **Ibid.**

¹⁶³ 1992, United Nations, Treaty Series , vol. 1760, p. 79.

devlete zarar vermeden kullanma yükümlülüğü)¹⁶⁴ devletlerin uluslararası hukuki sorumluluk ilkelerinden ve bağlayıcı uluslararası hukuki belgelerin hükümlerinden kaynaklanmaktadır.¹⁶⁵

Özetle, devletin doğal kaynakları üzerindeki daimi egemenliği ilkesinin uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri olduğu sonucuna varılabilir; bu ilkenin önemi o kadar büyüktür ki, zamanın geçmesine ve uluslararası hukukun gelişmesine rağmen, uluslararası hukuktaki tüm değişiklikleri özümseyebilme ve her zaman geçerli kalabilme şeklinin de gösterdiği gibi, varlığına duyulan ihtiyaç her zaman mevcut olacaktır.

¹⁶⁴ Caroline Hinds. “Das Prinzip „sic Utere Tuo Ut Alienum Non Laedas“ Und Seine Bedeutung Im Internationalen Umweltrecht.” , Archiv Des Völkerrechts, 1992, Cilt:3, Sayı:30, ss. 298–325.

¹⁶⁵ İbid.

II. ULUSLARARASI HUKUKTA DEVLETLERİN EGEMEN EŞİTLİĞİ

A. Egemen Eşitlik İlkesinin Tarihsel ve Fikri İzleri

Latince *'aequalitas'*, Fransızca *'égalité'* anlamına gelen cebirsel kökenli bir kavram olan eşitlik, belirlenen özelliklere göre birbirleriyle örtüşen iki ya da daha fazla 'şey' dir.¹⁶⁶

Türk Dil Kurumu sözlüğünde eşit kelimesi (sıfat) *'yapı, değer, boyut, nicelik ve nitelik bakımından birbirinden ne artık ne eksik olmayan (iki veya daha çok şey), müsavı'* olarak tanımlanırken¹⁶⁷ eşitlik ise (ad) *'İki veya daha çok şeyin eşit olması durumu, denklik'* olarak tanımlanmaktadır.¹⁶⁸

Eşitlik kavramının farklı disiplinlerde farklı kullanımlara öncülük ettiği görülür. Bu da kavramı amorf, kendine özgü bir niteliğe büründürür. Bundan dolayı da eşitlikten ne anlaşılması gerektiği aslında kavrama yüklenen anlamın ne olduğuyla doğru orantılıdır.

Örneğin siyasi disiplinlerde eşitlik orantılılık veya objektiflik şeklinde tanımlanabilmektedir. Felsefi disiplinlerde eşitlik ise adaletin kurucu bir özelliği olarak bireyler arasında ayrım yapılmaması olarak ifade edilir.¹⁶⁹

Hukuk alanında eşitlik kavramının aynı hukuki durumda bulunanların; aynı hukuk sisteminde, aynı kurallara tabi olması olarak adlandırılan *'hukukun eşit koruyuculuğu'* prensibi ve aynı hukuk sisteminde, aynı yasalara tabi olanların hak ve yükümlülüklerle sahip olmak bakımından potansiyel eşitliğe sahip olmaları olarak adlandırılan *'hakların kullanımında eşitlik'* gibi iki temel prensiple açıklanır.¹⁷⁰

¹⁶⁶ <https://www.britannica.com/dictionary/equality> (Son Erişim Tarihi: 23.05.2021)

¹⁶⁷ <https://sozluk.gov.tr/> (Son Erişim Tarihi: 23.05.2021).

¹⁶⁸ <https://sozluk.gov.tr/> (Son Erişim Tarihi: 23.05.2021).

¹⁶⁹ Christopher McCrudden, *"Introduction to the Idea of Equality: an Anthology"*, John Knox Press, Louisville: 2003, s. 73.

¹⁷⁰ Edwin De Witt Dickinson, *"The Equality of States in International Law"*, Harvard University Press,

Egemen eşitlik kavramı ise; egemen ve eşitlik kavramlarının bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Bir devletin uluslararası sistemin çoğulcu toplumunun diğer üyeleriyle hiyerarşinin olmadığı eşit zeminde duran egemen bir varlık olması bu ilkenin gereğidir. Egemen eşitlik ilkesinin gereği olarak devletler farklı güç veya etki derecelerine bakılmaksızın uluslararası hukuktan doğan hak ve yükümlülüklerde eşittirler.¹⁷¹

Yukarıda da söylediğimiz gibi, eşitlik kavramı amorf yapısı sebebiyle devletlerin egemen eşitliği ilkesi ile alakalı görüşler farklı bakış açılarını da gündeme getirebilir. Siyaset bilimcisi devletlerin eşitliğine siyasi eşitlik noktasından bakabilirken hukuk disiplinde hukuki eşitliğe bakılabilir.

Ancak devletlerin egemen eşitliği ilkesinden anlaşılması gerekenin devletlerin uluslararası yargı merciileri önünde yani hukuken eşit olmaları, uluslararası hukuktan doğan hak ve yükümlülükleri anlamında eşit olmaları olduğu noktasında görüş birliği mevcuttur. Öyle ki İngiliz hukukçu Travers Twiss (1807-1897) devletlerin egemen eşitliği ilkesinden *“Bir devlet için hukuka aykırı ve adaletsiz olan, diğer devletler için de aynı derecede hukuka aykırı ve adaletsizdir.”* sonucuna ulaşmıştır.¹⁷²

1. Egemen Eşitlik Üzerine Doğalcı ve Pozitivist Bakış Açıları

Egemen eşitlik ilkesinin düşünsel zeminini, devletlerin evrensel topluluğu fikri altında bağımsız siyasi toplulukların her birinin eşit muamele görmesinin insanın doğal eşitliği fikrine denk olduğunu söyleyen İspanyol filozof ve ilahiyatçı Francisco de Vitoria (1483-1546) kurmuştur.¹⁷³

Cambridge: 1920, s.5.

¹⁷¹ P.H. Kooijmans, “The Doctrine of the Legal Equality of States; an Inquiry into the Foundations of International Law”, Leyden: A.W.Sythoff: 1964, s. 10.

¹⁷² Travers Twiss, “Two Introductory Lectures On The Science Of International Law” (1856), Kessinger Publishing, Montana: 2008, s. 17.

¹⁷³ Francisco de Vitoria, *De Indis*, 1532, de tit. para. 3. , Pieter H. Kooijmans, “ **The Doctrine of The Legal Equality of States: An Inquiry Into the Foundations of International Law**”, Leyden: A.w. Sythoff, 1964, s.68.

Vitoria'nın devletlerin eşit olduklarına ilişkin savlarına rağmen birçok yazar Hugo Grotius'un doğal hukuk ekseninde egemen eşitlik ilkesinin temellerini kuran ilk düşünür olduğunu savunur.¹⁷⁴ 1625 yılında yayınlanan eserinde Grotius, tüm insanların yasalar önünde eşit olduğundan devletlerin de uluslararası hukuk önünde eşit olduğunu ifade eder.¹⁷⁵

Vitoria ve Grotius'un ardından Pufendorf'un ilkenin temellenmesinde pay sahibi olduğunu görmekteyiz.

Doğal hukuk savunucularından Pufendorf, *“İnsanlar, doğa durumunda eşit hak ve sorumluluk sahibi olduklarından, halen “doğa hali” içinde bulunan devletler de aynı şekilde eşit olmalıdır”* sözüyle yasal eşitlik fikrini savunmuştur.¹⁷⁶

İlkeyi teorik zeminde zirveye taşıyan isim ise İsviçre doğumlu hukukçu düşünür Emer de Vattel (1714-1767) olmuştur.

Vattel'e göre devletler doğuştan eşittir ve güçlü ya da zayıf olmak hiçbir fark yaratmaz.¹⁷⁷ Vattel *“Le Droit Des Gens”* adlı eserinde devletlerin egemen eşitliğini su sözlerle ifade etmiştir:

*“İnsanlar doğal olarak eşit olduklarından ve hak ve yükümlülükleri aynı olduğundan, doğadan eşit olarak geldiklerinden, insanlardan oluşan ve bir doğa durumunda birlikte yaşayan birçok özgür kişi olarak kabul edilen devletler doğal olarak eşittir ve doğadan aynı yükümlülüklerle ve aynı haklara sahiptir. Güç ya da zayıflık bu açıdan hiçbir fark yaratmaz. Bir cüce de bir dev kadar insandır: küçük bir Cumhuriyet, en güçlü krallıktan daha az egemen bir devlet değildir. Bu eşitliğin zorunlu bir sonucu olarak, bir devlete izin verilen şey diğerlerine de izin verilir ve birine izin verilmeyen şey diğerine de izin verilmez.”*¹⁷⁸

¹⁷⁴ Grotius, *op.cit.*, Stephen J. Neff, *op.cit.* s.141.

¹⁷⁵ *Ibid.*

¹⁷⁶ Samuel PUFENDORF, *De Jure Naturae et Gentium Libri Octo*, Oxford Press, London, 1934, para. 4, Herbert Weinschel, *“The Doctrine of the Equality of States and Its Recent Modifications”*, The American Journal of International Law, Cilt 45, Sayı 3, s. 418.

¹⁷⁷ Emer de Vattel, *op.cit.* s.139.

¹⁷⁸ *Ibid.*, s.171.

Vattel'in bu ifadesi devletlerin farklı fiziki şartlarına rağmen aynı statüde olduğunu ve devletlerin eşitliğinin resmi bir eşitlik olduğunu açıklar. Bu egemen eşitlik anlayışı eşitliğin doğal bir hak olduğuna işaret eder.¹⁷⁹

18. yüzyıla gelindiğinde doktriner tartışmalarda pozitivist tezlerin ağırlıkta olduğunu görmek mümkündür.

Pozitivist yaklaşıma göre devletin doğasına değil uluslararası hukukun doğasına bakılmalıdır. Zira devlete ontolojik anlamda bir varlık olarak değil, uluslararası toplumun üyesi olarak bakılır. Egemen eşitlik uluslararası toplumundan doğasından türer ve böylece devlet diğer devletlerle eşittir.¹⁸⁰

19. yüzyıldan itibaren uluslararası hukuk akımı doğal hukuk ekolünden pozitivist ekole kaymıştır.¹⁸¹ Doğal hukuk, devletlerin eşitliği ilkesini devletlerin doğal bir hakkı olarak görürken, pozitivist eğilim güçlendikçe söz konusu ilke devlet egemenliğinin bir niteliği olarak ileri sürülmüştür.¹⁸² Böylece devlet egemenliğinin bir sonucu olarak, egemenlerin birbirine eşit olduğuna işaret edilmiştir.

Oppenheim ve Kelsen'in argümanları, devletlerin egemen eşitliği kavramına ilişkin pozitivist anlayışa örnek gösterilebilir.

Oppenheim, devletlerin egemen eşitliğini *“devletlerin uluslararası hukukun kendisinden kaynaklanan ve uluslararası toplumun tüm üyelerinin eşit ve değişmez niteliği”* olarak tanımlamış¹⁸³, pozitivist bakış açısını teyid etmiştir. Bununla birlikte Oppenheim, devletlerin eşitliğini uluslararası hukukun temel normu olarak yorumlamıştır.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Ibid.,

¹⁸⁰ Thomas H. Lee, “International Law, International Relations Theory, and Preemptive War: The Vitality of Sovereign Equality Today”, Cilt:67, Sayı:4, ss.38-46.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Oppenheim L. *op.cit.*, s.507.

¹⁸⁴ Ibid.

Kelsen, eşitlik kavramının uluslararası hukukun temel karakterini ifade ettiğini ve devletlerin bu temelde aynı hak ve yükümlülöklere sahip olma yeteneğine sahip olduklarını ifade etmiştir.¹⁸⁵

Sonuç olarak, doğal hukuk ekölü devletlerin egemen eşitliğine devletlerin doğasında varolan hak olarak bakarken, pozitivist eköl bu hakkı uluslararası hukuktan kaynaklanan ve devletlerin egemenliğinin niteliğı olarak anlaşılan bir norm olarak tanımlamıştır.

2. Uluslararası Hukuk Perspektifinden Egemen Eşitlik İlkesinin Tarihi Gelişimi

Bilim insanları, devletlerin egemen eşitliği ilkesinin tam olarak ne zaman ortaya çıktığı ve formüle edildiğı sorununa farklı çözümler getirmektedir. Evrim sürecinin yüzyıllar sürdüğü açık ve evrensel olarak kabul edilmektedir.

Uluslararası hukuk doktrini bu ilkenin uluslararası hukukun tüm oluşum süreci boyunca var olduğunu öne sürmektedir.

Çalışmada ilkenin gelişim süreci dünya tarihinin genel kabul görmüş kronolojik aşamalarına dayanan dönemlendirmeye göre klasik uluslararası hukuk dönemi başlangıcı (17.yüzyıl - 1919); klasikten modern uluslararası hukuka geçiş dönemi (1919-1946) ve modern uluslararası hukuk (1945-) dönemi olarak üç bölümde incelenecektir.

a. *Klasik Uluslararası Hukuk Dönemi'nde İlkenin Varlığı (17. yüzyıl- 1919)*

Orta Çağ'ın sonu ve modernitenin başlangıcında, dini gerekçeler altında, Protestan Birliğı (İsveç İmparatorluğu, Bohemya Krallığı, Fransa Krallığı, İngiltere Krallığı ve diğerleri) ile imparatorluk yanlısı Katolik Birliğı (Kutsal İmparatorluk) arasında Otuz Yıl Savaşları (1618 - 1648) yaşanmıştır.¹⁸⁶ Bu savaş 30 yıl sürecek ve

¹⁸⁵ Hans Kelsen, “**Pure Theory of Law**”, (1934), New Jersey: The Lawbook Exchange Ltd., 2014, s.171.

¹⁸⁶ Bad R. Roth, “**The International Law of Sovereign Equality: Sovereign Equality and Moral Disagreement**”, Oxford Academic: 2012, s. 115.

sonunda Avrupa'yı tamamen değiştirerek egemen devletlerden oluşan bir kıta haline getirecek genel bir Avrupa çatışmasına neden olmuştur.

Avrupa uzun süre devam eden savaşın ardından kaosa sürüklenmiş, tüm taraflar kazananın olmayacağını anladıktan sonra anlaşmalar üzerinde çalışmaya başlamış ve İsveç'in başkenti ile Fransa'nın başkenti arasındaki Westphalia eyaletinde beş yıl süren hazırlıkların ardından Westphalia Barışı yapılmıştır.¹⁸⁷

Westphalia Barışı (1648) genellikle Avrupa'da yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilir.¹⁸⁸

Münster ve Osnabrück Andlaşmaları ile tesis edilen Westphalia Barışı dini inançlardan bağımsız olarak devletlerin hukuki eşitliğini tanımış ve Avrupa arenasında modern devletlerin egemen eşitliğinin büyük, ciddi hukuki beyanını oluşturmuştur. Uluslararası alanda egemenlik, hukuki eşitlik temelinde karşılıklı tanıma için bir temel oluşturmuş, aynı zamanda diplomasi ve uluslararası hukuk için de bir temel teşkil etmiştir.¹⁸⁹

Bu andlaşmanın uluslararası hukuk açısından önemi, ilk kez bir uluslararası yasanın devletlerin eşitliğini uluslararası hukukun bir ilkesi olarak kabul etmesi ve tarihte ilk kez Avrupa'nın bağımsız devletlerinin uluslararası bir topluluk içinde birleşmiş olmasıdır.¹⁹⁰

19. yüzyılda Avrupa Büyük Güçler Konvansiyonu (1815-1855) olarak adlandırılan oluşum, büyük devletlerin katılımıyla sık sık kongre ve konferansların toplanmasını teşvik etmiştir. Konvansiyonun gerçekleştirdiği ve egemen eşitlik ilkesine atıfta bulunduğu kongrelerden biri 1815 tarihinde gerçekleştirdiği Viyana Kongresidir.

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ A. Ansong "The Operation of the Concept of Sovereign Equality of States in International Law", Middlesex University Publishing, London: 2012, ss. 317-366.

¹⁸⁹ N. Walker, "Sovereignty in Transition", Bloomsbury Publishing, Oxford: 2003, s.575.

¹⁹⁰ Ibid.

Ancak Kongre'deki karar alma süreci hiyerarşik bir görünüm sergilemiştir. Her ne kadar küçük devletler genel uluslararası kuralların geliştirilmesine bir ölçüde katılmış olsalar da, büyük devletlerin baskın rolü ve bunun sonucunda ortaya çıkan ayrıcalıklı müdahale hakkı (Aix-la-Chapelle Protokolü, 1818) eşitlik ilkesiyle bağdaşmamıştır. Birçok kez, küçük devletler kendilerini katılmadıkları ve kabul etmedikleri kararlarla bağlı bulmuşlardır. Örneğin, bazı devletlerden daha güçlü olarak kabul edilen Hollanda'nın konumu Kongre'nin Nihai Senedi'nin 72. Maddesi'nde şöyle ifade edilmiştir;

*“Hollanda Kralı, 66. ve 68. maddelerde belirtilen ülkeleri egemenliği altında birleştirerek, 30 Mayıs 1814 tarihinde Paris'te imzalanan Barış Antlaşması'nda Fransa'dan ayrılan iller ve bölgelerle ilgili olarak öngörülen tüm haklara sahip olur ve tüm yükümlülükleri ve taahhütleri üstlenir.”*¹⁹¹

Görüldüğü üzere, uygulamada, egemen eşitlik 1815'te küçük devletler karşısında uygulanamamıştır; ünlü Marksist ifadeyi kullanıp koşullara uyarlayacak olursak: bazı devletler diğerlerinden daha eşit kalmıştır.

1899 yılı bu ilkenin gelişiminde bir dönüm noktasıdır. Zira ilke 1899'daki ilk Lahey Barış Konferansında katı bir şekilde uygulanmıştır (1899 ve 1907 Lahey Barış Konferansları).

İki Amerika ve dört Asya ülkesinin temsilcilerinin katıldığı konferansta, hem komitelerde hem de genel oturumlarda ilk kez eşitlik ilkesi hâkim olmuştur. Fransız delegasyonunun başkanı Léon Bourgeois 1899 Konferansında şunları söylemiştir:

“Beyler, uluslar arasında da insanlar arasında olduğu gibi olacak. Bu gibi uluslararası kurumlar, güçsüzlerin güçlülere karşı güvencesi olacaktır. Güç çatışmalarında, etten ve çelikten askerlerin sıralanması söz konusu olduğunda, büyükler ve küçükler, zayıflar ve güçlüler vardır. Kılıçların iki teraziye atılması söz

¹⁹¹ Final Acts of the Congress of Vienna, 1815, m.72, http://www.hlrn.org/img/documents/final_congress_viennageneral_treaty1815.pdf (Son Erişim Tarihi: 24.09.2021)

*konusu olduğunda, biri daha ağır diğeri daha hafif olabilir. Ancak mesele fikirleri ve hakları teraziye koymak olduğunda, eşitsizlik ortadan kalkar ve en küçük ve en zayıfın hakları terazide en büyüğün haklarıyla eşit ağırlıkta tartılır.”*¹⁹²

Toplam 42 ülkenin katıldığı 1907'deki ikinci Lahey Barış Konferansı da katılımcılara ayrımcılık yapılmadan sonlanmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Elihu Root'un da belirttiği gibi, bu devletler eşit egemen devletlerin haklarıyla katılmışlardır. Kısacası, devletler ahlaki haysiyetlerine, fiziksel kişiliklerine ve siyasi kişiliklerine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.¹⁹³

Konferanslardaki usul kuralları eşitlik ilkesine dayandırılmıştır: bir devlet, bir oy ve esasa ilişkin konularda oybirliği, usule ilişkin konularda ise oy çokluğu kuralı.¹⁹⁴

Böylece, 20. yüzyılın başında egemen eşitlik ilkesinin pratikte açıkça uygulanılmasına yaklaşılmıştır.

b. Klasikten Modern Uluslararası Hukuka Geçiş Dönemi'nde Ülkenin Gelişimi (1919-1945)

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, galip Müttefik Güçler 1919 yılında Milletler Cemiyeti Misakı aracılığıyla barışın sağlanmasıyla yakından bağlantılı evrensel bir görevi olan uluslararası bir hükümet kuruluşu olarak tanımlanan Milletler Cemiyeti'ni kurmuşlardır. MC'nin kuruluşuna giden yolları döşeyen 1912 Versailles Barış Andlaşması'nın giriş bölümünde "*başlıca müttefik güçler*" ile "*güçler*" arasında bir ayrım yapılması elbette egemen eşitlik fikrine ters düşmektedir.¹⁹⁵

O dönemde, sömürgeleştirme ve bazı uluslar için manda sistemi söz konusu

¹⁹² Léon Bourgeois, “**Pour la société des nations**”, Eugène Fasquelle, Paris: 1910, ss.124-125, Hayward, J. (1961), “**The Official Social Philosophy of the French Third Republic: Léon Bourgeois and Solidarity**”, *International Review of Social History*, cilt:6, sayı:1, ss.19-48.

¹⁹³ Elihu Root, “**Latin America and the United States**”, Harvard University Press, Cambridge: 1917, s.3

¹⁹⁴ **Ibid.**, s.12

¹⁹⁵ **Treaty of Versailles** (Treaty of peace with Germany) , 1919, <https://jusmundi.com/en/document/treaty/en-treaty-of-versailles-treaty-of-peace-with-germany-28th-june-1919-treaty-of-versailles> (Son Erişim Tarihi: 26.09.2021)

olduğundan, egemen eşitliğin varlığını düşünmek hayli zordur.¹⁹⁶

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda ABD Başkanı Woodrow Wilson, yeni bir uluslararası düzeni tanımlayacak bir barış anlaşması çağrısında bulunmuş, “büyük ve küçük devletlere siyasi bağımsızlık ve toprak bütünlüğü konusunda karşılıklı güvenceler sağlamak amacıyla” bir milletler cemiyeti kurulması fikri üzerinde durmuştur.¹⁹⁷

Hem Amerika Birleşik Devletleri'nde hem de özellikle İngiltere'de bu kavram için aktif bir kamuoyu kampanyası yürütülmüştür. Büyük Britanya'daki kamuoyu yelpazesinin çoğu, Cemiyet'in temelini egemen eşitliğin oluşturması gerektiğini savunan liberaller ile büyük güçlerin liderliğine dayalı bir Cemiyet'ten yana olan muhafazakârlar arasında bölünmüştü.¹⁹⁸ Bu konuda muhafazakârlar, taklit edilmesi gereken bir model olarak Avrupa Konseyi'ne özellikle atıfta bulunmuşlardır.¹⁹⁹

Konferansın başlarında İngilizler ve Amerikalılar arasında egemen eşitlik normu konusunda önemli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Amerikan delegasyonunun hukuk danışmanı D.H. Miller, İngiliz delegesi Lord Robert Cecil ile yaptığı görüşmede “Cemiyeti Büyük Güçlerin yönetmesi gerektiğini ve bunu açıkça tanımanın da iyi olacağını” ifade etmiştir.²⁰⁰

Cecil'in Milletler Cemiyeti için hazırladığı ilk taslak plan "Britanya İmparatorluğu, Birleşik Devletler, Fransa, İtalya, Japonya devletlerin başbakanları ve dışişleri bakanlarının her yıl toplanmasını" öngörüyordu.²⁰¹ Dünyanın geri kalanı, büyük güçlerden biri tarafından çağrılmadığı sürece her dört yılda bir toplanacaktı.²⁰² Ona göre "küçük güçler her halükarda kayda değer bir etkiye sahip olmayacağından"

¹⁹⁶ Quincy Wright, “**Mandates Under the League of Nations**”, University of Chicago Press: Chicago, 1930, s.78.

¹⁹⁷ James H. Burns, “**The Cambridge History of Political Thought**”, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, s.57.

¹⁹⁸ Susan Marks, “**Exploitation as an International Legal Concept**”, Cambridge University Press, Cambridge, 1. Basım, 2008, s. 292.

¹⁹⁹ David Kennedy, “**The Move to Institutions**”, Cardozo Law Review, cilt:9, sayı:1,1987, s. 841-842.

²⁰⁰ Romey, Barbara. “The League of Nations and U.S. World Roles.” *OAH Magazine of History*, vol. 8, no. 3, 1994, pp. 56–62.

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Ibid.

dikkate almak için için bir neden yoktu.²⁰³

Tartışmalar sürerken Amerikan Dışişleri Bakanı Robert Lansing, tam egemen eşitliğin en açık sözlü savunucularından biri olmuştur. Zira Paris Konferansı'ndan hemen önce Cemiyet konusunda hazırladığı bir notta, eşitlik ilkesinin “gerçekte temeli ne olursa olsun korunması gerektiğine, aksi takdirde hukuktan ziyade gücün, tıpkı Avrupa Güçlerinin önceki tüm Kongre ve Konferanslarında olduğu gibi, organizasyonun temel ilkesi haline geleceğine” dair güçlü inancını ortaya koymuştur.²⁰⁴ Lansing'in bu pozisyona sıkı sıkıya bağlı kalması onu Lord Cecil ile doğrudan çatışmaya sürüklemiştir.²⁰⁵ Sonuç olarak ise müzakerelerde marjinalize edilmiş ve sonunda istifa etmek zorunda kalmıştır.²⁰⁶

Lord Cecil'in yeni kurulacak Milletler Cemiyet'inin tamamen büyük güçler temeline oturtma arzusuna rağmen, Wilson'ın tüm devletlerin eşit temsiline dayalı bir Meclisten ve birincil karar alma yetkisine sahip bir Yürütme Konseyi'nden oluşan daha kapsayıcı bir Cemiyet planını takip etmiştir. Büyük Güçlerin ısrarı üzerine Yürütme Konseyi için oybirliği ilkesi benimsenmiştir.²⁰⁷ Elbette bu durum, Yürütme Konseyi'nin herhangi bir üyesinin uluslararası bir eylemi engelleyebileceği anlamına gelmekteydi.²⁰⁸

Başlıca tartışmalar Yürütme Konseyi'nin yapısı üzerine yoğunlaşmıştır. Wilson'ın ilk Milletler Cemiyeti Sözleşmesi taslağı, büyük güçlerin her birini temsil eden beş delege, orta güçleri temsil eden bir delege ve küçük devletleri temsil eden bir delegeden oluşan bir yürütme konseyi önermiş, bu öneri sonucunda büyük ve küçük güçler, beş daimi üye ve dört küçük devlet temsilcisinden oluşan bir Konsey üzerinde uzlaşmıştır.²⁰⁹

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ A. Finch George, “**The Work of the League of Nations.**” *The American Journal of International Law*, cilt: 14, s:4, 1920, ss. 620–39.

²⁰⁵ Quincy Wright. “**Woodrow Wilson And The League Of Nations.**” *Social Research*, Cilt: 24, Sayı: 1, 1957, ss. 65–86.

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ Ibid.

MC'nin kurulduğu Paris Barış Konferansı öncesinde oluşturulan komsiyonlarda, ABD; bir önceki başlıkta ifade ettiğimiz Viyana Kongresi'nde olduğu gibi eşitliğe ve ayrımcılık yasağına aykırı tutumların yaşanmamasını ifade etmiş olsa da ne yazık ki Paris Konferansı'nda da Viyana Kongresi'nde olduğu gibi büyük güçler olarak adlandırılan ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'ya ayrıcalıklar tanınmıştır. MC'de kurulan her komisyonda büyük güçlerin ikişer oyu ve 15 üyesi olurken, geriye kalan devletlerin ise komisyonda toplamda 5 delegenin olmasına karar verilmiştir.²¹⁰

MC Konseyi üye devletleri arasında egemen eşitlik ilkesini ifade etmeye en yakın olan hükümler MC Kurucu Antlaşması'nın 4. , 6. ve 10. maddelerdir:

“3/4 Topluluğun her Üyesinin Mecliste en fazla üç Temsilcisi bulunur ve sadece bir oy hakkı vardır.

4/6 Konsey'de temsil edilen her Dernek Üyesinin sadece bir oyu ve sadece bir Temsilcisi olacaktır.

10/ Kurumun Üyeleri, Kurumun tüm Üyelerinin toprak bütünlüğüne ve mevcut siyasi bağımsızlığına saygı göstermeyi ve dış saldırılara karşı korumayı taahhüt eder.’’²¹¹

Madde (3/4) ve (4/6), her üyenin Genel Kurul'da bir ve Güvenlik Konseyi'nde bir oy hakkına sahip olmasını öngörmektedir: bu “bir üye/bir oy” formülü, MC Konseyi üyeleri arasındaki egemen eşitliğe yönelik ilk adımdır. MC üye devletleri kanun önünde eşit oy hakkına sahiptir.²¹²

Madde 10'a gelince, varoluşsal yönüyle egemen eşitliğin bir yönü olan siyasi bağımsızlık kriteri dile getirilmiştir.

²¹⁰ **Ibid.**

²¹¹ League of Nations, “**Covenant of the League of Nations**”, 28 April 1919, available at: <https://www.refworld.org/docid/3dd8b9854.html> (Son Erişim Tarihi: 26.09.2021) “Amerika Birleşik Devletleri, İngiliz İmparatorluğu, Fransa, İtalya Ve Japonya; Bu Güçler, mevcut Antlaşmada Başlıca Müttefik ve Ortak Güçler olarak tanımlanmaktadır. Belçika, Bolivya, Brezilya, Çin, Küba, Ekuador, Yunanistan, Guatemala, Haiti, Hedjaz, Honduras, Liberya, Nikaragua, Panama, Peru, Polonya, Portekiz, Romanya, Sırb-Hırvat-Sloven Devleti, Siam, Çeko-Slovakya Ve Uruguay; Bu Güçler, yukarıda belirtilen Asli Güçlerle birlikte Müttefik ve Ortak Güçleri oluşturmaktadır.”

²¹² **Ibid.**

Bunların dışında egemen eşitliğe ilişkin yasal bir düzenleme bulunmamakla birlikte MC'ye bağlı olarak 1922'den 1946'ya kadar varlık göstermiş Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın yargı kararlarında ilkeye vurgu yapılmıştır.

1922 yılında USAD önüne gelen *Norveçli Armatörlerin Talepleri* uyuşmazlığında, uluslararası hukukun Devletlerin eşitliği ilkesine dayandığını şu ifadeyle belirtmiştir: "*uluslararası hukuk ve adalet, devletler arasında eşitlik ilkesi üzerine kurulmuştur.*"²¹³

MC'nin İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte etkisiz kalması, Milletler Cemiyeti'nin amacını da ortadan kaldırmıştır. MC Konseyi'nin kaçınılmaz başarısızlığı devletleri ve devletlerarası ilişkileri BM'nin kurulmasına yöneltmiştir.

c. Modern Uluslararası Hukuk Dönemi (1945-Günümüz)

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra, yeni bir uluslararası düzen yaratmak için uluslararası bir örgüt kurulması çağrısı yapılmıştır. BM adını ilk kez kullanan uluslararası belge, 26 ülke tarafından imzalanan Birleşmiş Milletler Deklarasyonu'dur.

26 Haziran 1945'te San Francisco Konferansı'nda kabul edilen Birleşmiş Milletler Şartı ile bugün de teyit edilen egemen eşitlik ilkesi yasal zeminine kavuşmuştur.

BM Şartı'nın 2(1) Maddesi, "*Örgüt, tüm Üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur*" hükmünü içermektedir. Böylece, egemen eşitlik açıkça güvence altına alınmıştır.²¹⁴

BM Şartı bütün organları için basit ve nitelikli çoğunluk uygulamalarını kabul etmiştir. Böylece MC'de karar almayı neredeyse imkansız haline getiren oybirliği

²¹³ "Norwegian Shipowners" Claims, Norway v United States, Award, I RIAA 307, ICGJ 393 (PCA 1922).

²¹⁴ United Nations, Charter of the United Nations, 24 October 1945, 1UNTSXVI, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (Son Erişim Tarihi: 13.08.2021)

uygulaması yerine BM’de oy çokluğu uygulaması tercih edilmiştir.

Şart’ın hazırlık çalışmaları esnasında “devletlerin egemen eşitliği” ilkesi, San Fransisco Konferansı’nda ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Bu konferansta Şart’ın amacını, ihtiva edeceği ilkeleri hazırlamakla görevlendirilen Komite 1’de egemen eşitlik ilkesi üzerinde kavramsal açıdan tartışmalar gerçekleşmiştir.²¹⁵

Konferansın birinci oturumunda, Sovyetler Birliği Delegasyonu egemen eşitlik kavramını doğrudan reddetmiş, üyelik için önerilen diğer fiilen küçük devletlerle karşılaştırmalar yaparak Sovyet Cumhuriyetlerinin her birinin "örneğin Libya veya Guatemala'dan çok daha önemli" olduğu iddiasını gündeme getirmiştir.²¹⁶

Dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı Cordell Hull, Sovyetler Birliği Delegasyonunun önerisini tüm konferansı baltalamaya ve yeni kurulan uluslararası örgütü zayıflatmaya yönelik kasıtlı bir girişim olarak değerlendirmiştir.²¹⁷ Nitekim Sovyetler Delegasyonunun bu önerisi konferansta yer alan diğer devletlerin delegasyonları tarafından kabul görmemiştir.

Konferansta Uruguay delegasyonu egemen eşitlik ilkesi olarak zikredilen kısma karşı çıkmış, bunun yerine “siyasi bağımsızlık, hukuki eşitlik ve ülke bütünlüğü” kavramlarının açıkça ifade edilmesini savunmuştur.²¹⁸ Peru, Ekvador, Latin Amerika ülkeleri bu fikri desteklemiş, kavramın egemen eşitlik ilkesi olarak adlandırılması yerine hukuki eşitlik olarak adlandırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.²¹⁹ Türkiye delegasyonu adına söz alan dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Hasan Saka ise konuşmasında egemen eşitlik ilkesini kabul etmiş, bu kavramın hukuki eşitliği de içinde barındıran üst kavram olarak değerlendirilmesi gerektiğini, devletlerin fiili eşitsizlerine rağmen büyük ve küçük devletlerin eşitliğinin güzel ve adil bir düşünce olduğunu belirtmiştir.²²⁰ Konferansta gerçekleşen tartışmalardan anlaşılacağı üzere, devletlerin eşitliğine olan inanç noktasında mutabık

²¹⁵ “Progress in the San Francisco Conference.” *American Bar Association Journal*, cilt. 31, sayı. 6, 1945, ss. 279–329.

²¹⁶ *Ibid.*

²¹⁷ David H. Clift, “San Francisco Conference.” *ALA Bulletin*, cilt. 61, sayı:7, 1967, ss. 820–66.

²¹⁸ *Ibid.*

²¹⁹ Thomas Weiss. “The United Nations: Before, during and after 1945.” *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, cilt:91, sayı: 6, 2015, ss. 1221–35.

²²⁰ *Ibid.*

kalınırken, tartışmalar kavramsal ve teknik nitelikte kalmıştır.

Egemen eşitlik ilkesi lehine ve aleyhine tartışmaların yürütüldüğü Komite 1’de, konferansın ikinci oturumunda hazırlanan raporda (Doc 723)²²¹ egemen eşitlik ilkesinin dört unsuru belirlenmiş, ve bu dört unsur şu şekilde sırlanmıştır:

- *Devletler hukuken eşittirler;*
- *Her bir devlet tam egemenlik hakkına sahiptir;*
- *Devletlerin toprak bütünlüğü ve siyasî bağımsızlığı gibi uluslararası kişiliğine de saygı duyulmalıdır;*
- *Bütün devletler uluslararası görevlerini ve yükümlülüklerini dürüstçe yerine getirmelidir.*

Böylece Komite I’in hazırladığı “egemen eşitlik” örgüt ile devletler arasındaki uluslararası ilişkilerin temelini oluşturmuştur.

Modern uluslararası hukukta, Birleşmiş Milletler’in kurulmasıyla birlikte, devletlerin egemen eşitliği ilkesi, BM Şartı da dahil olmak üzere bir dizi çok taraflı uluslararası anlaşmada ve uluslararası hukuki ilişkiler uygulamasında yer alan uluslararası hukukun temel bir ilkesi olarak nihayet tesis edilmiştir. Günümüzde devletlerin egemen eşitliği ilkesi, devletlerin egemen oluşunun bir sonucu olarak bir uluslararası hukuk normudur.

B. Devletlerin Egemen Eşitliği İlkesinin Unsurları ve İçeriği

1. İlkenin Kurucu Öğeleri

1945'ten itibaren, hukuki eşitlik ilkesinin ilk açık ifadesi BMK'nin 2(1) Maddesinde yer almaktadır: "*Örgüt, tüm Üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur*".²²²

²²¹ Fundamental rights and duties of States, A/CN.4/SR.22,

https://legal.un.org/ilc/documentation/english/summary_records/a_cn4_sr22.pdf Son Görülme Tarihi: 7.04.2023)

²²² **Ibid.**

1970 yılında BM Genel Kurulu, BM Şartı madde 2(1)'de yer alan egemen eşitlik ilkesini daha açık bir şekilde tanımlamıştır. Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirgesi, egemen eşitlik ilkesini oluşturan unsurları ayrıntılı olarak sıralamaktadır:

*“Tüm devletler egemen eşitliğe sahiptir. Ekonomik, sosyal, siyasi veya diğer farklılıklara bakılmaksızın, eşit hak ve görevlere sahiptirler ve uluslararası toplumun eşit üyeleridirler.”*²²³

1970 tarihli BM Genel Kurulu’nun “Devletler Arasındaki İlişkiler ve İşbirliği ile İlgili Uluslararası Hukuk Bildirgesi” ilkenin kurucu öğelerini şu şekilde sıralamıştır:

"Mutlak eşitlik özellikle aşağıda sayılan öğeleri içerir:

(a) Devletler hukuksal olarak eşittirler;

(b) Her Devlet tam egemenliğin doğasında var olan haklardan yararlanır;

(c) Her Devletin başka Devletlerin şahsına saygı gösterme görevi vardır;

(d) Devletin toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığı dokunulmazdır;

(e) Her Devlet kendi siyasal, ekonomik ve kültürel sistemlerini özgürce seçme ve geliştirme hakkına sahiptir;

*(f) Her Devletin, kendi uluslararası yükümlülüklerini iyi niyet çerçevesinde ve tamamen yerine getirmek ve diğer Devletler ile barış içinde yaşamak görevi vardır.”*²²⁴

Resmi anlamda Dostane İlişkiler Deklarasyonu'nun hikayesi 1961 yılında, BM Genel Kurul'unun hukuki meseleleri değerlendirmek ve Uluslararası Hukuk Komisyonu'nu da meşgul eden uluslararası hukukun teamül kurallarının kodifikasyonu sürecine katılmaktan sorumlu Altıncı Komitesi'nin Deklarasyon'un hazırlanmasına yönelik adımlar atmasıyla başlar.²²⁵

Devletlerin; egemen eşitliği, iç işlerine karışmama, barışçıl uyuşmazlık çözümü, kuvvet kullanmama kendi kaderini tayin hakkı ve BM Şartı kapsamındaki

²²³ UN General Assembly, “**Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations**” , 1970, A/RES/2625(XXV), : <https://www.refworld.org/docid/3dda1f104.html> (Son Erişim Tarihi:13.10.2021)

²²⁴ **Ibid.**

²²⁵ Alvin Rubinstein. “**Soviet-American Relations.**” *Current History*, Cilt: 71, Sayı:420, 1976, ss. 101–37.

yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesi ilkelerinin içeriği ve kapsamı bu deklarasyonun müzakere konuları olmuştur.

Komitede delege olarak görev yapan ve bu ilkelere dayanarak argümanlar geliştiren tanınmış uluslararası hukukçular arasında Gaetano Arangio-Ruiz (İtalya), Hans Blix (İsveç), Jorge Castañeda (Meksika), Mohammed el-Baradei (Mısır), Taslim Elias (Nijerya), Milan Šahović (Yugoslavya), Stephen Schwebel (ABD), Ian Sinclair (Birleşik Krallık) ve Michel Virally (Fransa) yer almaktadır.²²⁶

Egemen eşitlik ilkesinin tanımının yapılması Dostane İlişkiler Deklarasyonu müzakerelerinin ön plana çıkması anlamına gelmektedir.²²⁷ Zira bu müzakereler Cezayir Savaşı'nın gölgesinde başlamış, son aşamaları ise ABD ve müttefiklerinin Kamboçya ve Laos'u da kasıp kavuran Vietnam Savaşı'nı tırmandırdığı döneme denk gelmiştir. Dolayısıyla Komite kendisini Vietnam Savaşı, Kongo krizi, Biafran Savaşı, 1967 Arap-İsrail Savaşı ve Portekiz Angolası, Gine ve Mozambik'teki sömürge savaşları gibi gelişmeleri tartışırken bulmuştur. Bu da özellikle de iç savaş ile her zamankinden daha fazla mücadele eden devletleri, bilhassa egemen eşitliğin daha güçlü seslendirilmesine itmiştir.²²⁸

Egemen eşitlik ilkesi, dönemin konjoktürel sebeplerinden dolayı tüm devletlerin ilkede yer alması hususunda mutabık kaldığı nadir uluslararası hukuk ilkelerindendir.²²⁹ Ancak egemen eşitlik ilkesi ile ilgili yapılan tartışmalar daha çok ilkenin teorik tanımlaması üzerinde olmuştur.²³⁰ Şöyle ki; tartışma egemen eşitlik ilkesinin açık bir tanımının yapılmasının tavsiye edilip edilmeyeceği üzerinde yoğunlaşmıştır.²³¹ Sovyetler Birliği delegeleri “egemen eşitlik” tanımlanmasının ve çeşitli biçim ve şekillerinin sıralanmasının en iyisi olacağına inanırken, ABD egemen eşitlik ilkesinin tanımının yapılmasının ilkenin kısıtlanmasının ve devletleri tehlikelere karşı korumasız bırakacağı' gerekçesiyle bunun 'akılsızca ve faydasız'

²²⁶ S. Moyn, U. Özsu, “**The Historical Origins and Setting of the Friendly Relations Declaration**” *The UN Friendly Relations Declaration at 50: An Assessment of the Fundamental Principles of International Law*, ss. 23-48.

²²⁷ **Ibid.**

²²⁸ **Ibid.**

²²⁹ **Ibid.**

²³⁰ Alvin Rubinstein, **op.cit**, ss.101-137.

²³¹ **Ibid.**

olacağı görüşündeydi.²³² Nitekim, Deklarasayonda da görüldüğü üzere, egemen eşitlik ilkesinin teorik tanımının yapılması yerine, ilkenin ihtiva ettiği unsurların açıklanması tercih edilmiştir.

Devletlerin eşitliğine ilişkin unsurların sıralandığı bir başka hüküm ise 1933 tarihli Devletlerin Hak ve Görevlerine İlişkin Montevideo Konvansiyonu'nun 4. maddesinde yansıtılmıştır:

*"Devletler hukuken eşittir, aynı haklardan yararlanırlar ve bu hakların hayata geçirilmesi için eşit fırsatlara sahiptir. Her bir devletin hakları, bu hakların hayata geçirilmesini sağlamak için sahip olduğu güce değil, uluslararası hukuk kapsamında bir kişi olarak var olduğu gerçeğine bağlıdır."*²³³

Yukarıda belirtilen unsurların ihlali aynı zamanda egemen eşitlik ilkesinin de ihlali anlamına gelmektedir.

Bu unsurlar bizi devletlerin egemen eşitliğinin kapsamının ve sonuçlarının eşzamanlı olarak incelenmesine götürmektedir.

2. İlkenin Niteliği

Uluslararası teamül, uluslararası kamu hukukunda kuralların birincil kaynağı olarak kabul edildiğinden²³⁴, 1945 tarihli BM Şartı'nın 2(1) maddesi'nin bir teamül normunun kodifikasyonu olup olmadığı uluslararası hukuk doktrininde tartışılan hususlardan bir tanesidir.

Bazı yazarlar bu fikri reddetmektedir. Onlara göre bu ilke uluslararası örgütlerin var olmadığı bir dönemden var oldukları döneme aktarılmıştır. Bu ilkelerin uluslararası örgütler dönemine uyarlanmaması gerektiğini savunmaktadırlar.

²³² Ibid.

²³³ Convention on Rights and Duties of States (inter-American); 1933, <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf> (Son Erişim Tarihi: 20.06.2021)

²³⁴ Robert Kolb, "Théorie du ius cogens international: Essai de relecture du concept" Presses Universitaires France, Geneve: 2001, s. 25.

Uluslararası hukuka göre sosyo-tarihsel bağlamdaki bir değişiklik, uluslararası teamül normu olmadığı sonucuna varmak için belirleyici bir unsur değildir; normların farklı bağlamlara uyum sağlaması muhtemeldir. Dahası, uluslararası örgütlerin ortaya çıkışı uluslararası toplumun çehresini büyük ölçüde değiştirmedigi gibi kurucu ilkelerini de ortadan kaldırmamıştır. Uluslararası örgütler esasen devletler arasında işbirliğini teşvik eden örgütlerdir.

Kısacası, uluslararası örgütlerin varlığı ya da yokluğu bir teamülün varlığının tespitinde dikkate alınması gereken bir unsur değildir.

Bir uluslararası teamül normunun oluşturulması, yeknesak, yaygın ve sürekli bir uygulamadan oluşan maddi bir yönü ve genellikle opinio juris olarak adlandırılan, bir hukuk kuralının varlığı yoluyla uygulamanın bağlayıcı niteliğine dair bir kanaat olan psikolojik bir yönü gerektirir.²³⁵

1970 yılında BM Genel Kurulu, yorumlayıcı bir kararla, BM Şartı Madde 2(1)'de yer alan egemen eşitlik ilkesinin tanımına ilişkin daha kesin bir işaret (1970 Uluslararası Hukuk Bildirgesi) vermiştir.²³⁶

Bu karar, beyan niteliğinde olması nedeniyle, BM Antlaşması'nın 2(1) maddesinin kapsam ve içeriğine açıklık getirmektedir. UAD'nin açıkladığı üzere;

“Mahkeme, bağlayıcı olmasa bile Genel Kurul kararlarının bazen normatif değere sahip olabileceğini hatırlatacaktır. Belirli durumlarda, bir kuralın varlığına veya bir içtihadın ortaya çıkışına ilişkin önemli kanıtlar sağlayabilirler. Bunun belirli bir Genel Kurul kararı için doğru olup olmadığını belirlemek için, içeriğinin yanı sıra kabul edilme koşullarını da incelemek gerekir; ayrıca, normatif karakterine ilişkin bir görüşün (opinio juris) olup olmadığını tespit etmek gerekir. Ayrıca, birbirini takip eden kararlar, yeni bir kuralın oluşturulması için gerekli olan içtihadın aşamalı

²³⁵ North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic of Germany v. The Netherlands), Judgment, [1969] I.C.J. Reports 3, paragraph 77. .

²³⁶ UN General Assembly, “**Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations**”, 1970, A/RES/2625(XXV), : <https://www.refworld.org/docid/3dda1f104.html> (Son Erişim Tarihi:13.10.2021)

gelişimini gösterebilir."²³⁷

Dolayısıyla, bir kararın çifte işlevi olabilir: Kararın kabul edildiği tarihte uluslararası bir teamülün varlığının kanıtıdır veya kararın kabul edilmesi bir *opinio juris*'i gösteren ek bir unsurdur.

Bir kararın normatif değerini belirlemek için, kararın içeriğine ve ardından kabul edilme koşullarına bakmak gerekir.

1970 Bildirgesi'nin giriş bölümünün 17. paragrafında "*aşağıdaki ilkelerin aşamalı olarak geliştirilmesi ve kodifiye edilmesi (f) devletlerin egemen eşitliği ilkesi ... Birleşmiş Milletler'in amaçlarına ulaşmasına katkıda bulunacaktır*".²³⁸ İfadesi yer almaktadır.

3. paragrafta, karar "*işbu Bildiri'de somutlaştırılan Şart ilkelerinin uluslararası hukukun temel ilkelerini oluşturduğunu*" açıklamaktadır²³⁹. Dolayısıyla, 2625 sayılı karar beyan edici veya yorumlayıcı bir karardır. Zira “açıklayıcı bir hukuk kararı mevcut bir hukuk kuralını teyit eder”.²⁴⁰ Bir andlaşma ile aynı bağlayıcı güce sahiptir. Çünkü şart, üyeleri üzerinde bir andlaşma olarak bağlayıcıdır ve ilkeleri teamül olarak tüm devletler üzerinde bağlayıcıdır.

İkinci olarak, kararın kabul edilmesi için gerekli koşulların ne olduğunu incelemek gerekir. Şöyle ki ; “Olumsuz oy kullanılmadan veya çekimser kalınmadan kabul edildiğinde, metnin normun doğru bir ifadesini içerdiğine dair bir karine oluşturur.”²⁴¹

1970 Bildirgesi'nin kabulü oylama yapılmadan gerçekleşmiş, karar oybirliği ile kabul edilmiştir. Bununla birlikte, egemen eşitliğin unsurlarına atıfta bulunan metnin kabul edilmesini çevreleyen tartışmalara bakıldığında, “Devletler Arasında Dostane

²³⁷ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, [1996] I.C.J. Reports 226 at para. 70.

²³⁸ 1970, A/RES/2625(XXV), para.17.

²³⁹ **Ibid.**

²⁴⁰ K. Hyder, “**Equality of Treatment and Trade Discrimination in International Law**”, Springer Publishing, New York: 2017, s. 217.

²⁴¹ **Ibid.**

İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Geçici Komitesi” egemen eşitlik ilkesinin kapsamı konusunda fikir birliğine varmıştır.

Komite, 8 Mart - 25 Nisan 1966 tarihleri arasında New York'ta toplanarak devletlerin egemen eşitliği ilkesine ilişkin uzlaşma metninin içeriği konusunda genel olarak mutabık kalmışlardır. Ancak bazı üyeler, formülasyonda ilave hususların ele alınmış olmasını dilemişlerdir.

Dolayısıyla Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirgesi, kararın kabul edildiği tarihteki uluslararası teamüllerin kodifikasyonu olarak görünmektedir.

1970 Bildirgesi'nde yer alan, uluslararası hukukun evrensel olarak tanınan teamüllerinin gereklilikleri göz önüne alındığında, devletler uluslararası ilişkilerinde birbirlerinin özgürlük ve bağımsızlıklarını güvence altına alacak şekilde hareket etmekle yükümlüdür. Devletler bu normlardan keyfi olarak sapmamalıdır, zira bunu yapmamaları uluslararası hukukun ihlali olarak değerlendirilecek ve bu da devlete uluslararası hukuki sorumluluk yüklenmesini gerektirecektir.

3. İlkenin Kapsamı

Egemen eşitlik ilkesinin unsurlarından türetilen eşitlik kapsamı yazarlara göre farklı çatı başlıklar altında incelenmiştir. Fakat burada önemli olan egemen eşitlik ilkesinin kapsamıdır. İçeriğin farklı başlıklarla kategorize edilmesi yazarların tercihidir.

Örneğin Dickinson'a göre egemen eşitliğin kapsamı uluslararası hukukun iki ilkesinin altında incelenebilir: devletlerin egemenliği ve devletlerin eşitliği.²⁴² Devletlerin eşitliği başlığı altında devletlerin hakta ve yükümlülüklerde eşitliği, devletlerin uluslararası mahkemeler önündeki hukuki eşitliği gibi devletlerin uluslararası hukuktan doğan hak ve yükümlülüklerini incelerken, devletlerin egemenliği başlığı altında ise devletlerin salt uluslararası hukuk kişiliklerinden doğan var olma hakkı ve var olma biçimini seçme hakkı gibi hakları incelemiştir.²⁴³

²⁴² Dickinson, *op.cit.*, s. 281.

²⁴³ *Ibid.*

Gerry Simpson'ın yaklaşımı ise farklıdır; egemen eşitliği üç sınıfa ayırır ve egemen eşitliğin muhtevasını bu üç sınıfa paylaştırır.²⁴⁴

Buna göre egemen eşitliğin kapsamı "varoluşsal eşitlik, resmi eşitlik, hukuki eşitlik olarak üç gruptan oluşur. Bu çalışmada egemen eşitliğin kapsamı bu kategorizasyonla incelenmiştir.²⁴⁵

a. Varoluşsal (Asli) Eşitlik

Devletlerin salt devlet olarak var olmalarından kaynaklanan bir takım temel hakları vardır. Devletlerin uluslararası hukukun asli süjesi olduğunu göz önünde bulundurduğumuz ve söz konusu söylemin izinden gittiğimiz zaman karşımıza ilk olarak varoluşsal eşitlik çıkar. Devletlerin sadece varlıklarından kaynaklı eşitliği, varoluşsal eşitliktir.²⁴⁶

Varoluşsal eşitlik; devletlerin toprak bütünlüğüne bağlı olarak var olma hakkından, ülkesel egemenliklerine bağlı olarak var olma biçimini seçme hakkından ve bu iki hakkın bir sonucu olan “uluslararası sisteme katılma hakkı”ndan oluşur.²⁴⁷

Uluslararası hukukun genel tanımını yaparken devletlerarası ilişkileri düzenleyen hukuk disiplini olduğunu ifade etmiştik. Bu anlamda varoluşsal eşitliğin kapsamında yer alan devletlerin var olma hakkı uluslararası hukukun da temelidir. Çünkü fiili olarak farklı devletlerin varlığı çoğulcu bir uluslararası ortamı mümkün kılar ve bu asli eşitlik bu çoğulculuğun bir korumasıdır.

Uluslararası hukukta devletlerin birbirlerine üstünlüğü yoktur. Uluslararası toplum kendisini yatay olarak genişletir. Birbirlerinden bağımsız olan devletlerin asli ya da varoluşsal eşitliği aynı zamanda egemenliğin doğal sonucudur.

²⁴⁴ Gerry Simpson, “**Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order**”, Cambridge University Press, Cambridge: 2004, s. 20.

²⁴⁵ **Ibid.**

²⁴⁶ Simpson, **op.cit.** s. 75.

²⁴⁷ Simpson, **op.cit.** s. 317.

b. Hukuki Eşitlik

Devletlerin hukuki eşitliğinin kapsamını devletlerin uluslararası mahkemeler önündeki eşitliği ve uluslararası örgütler nezdindeki eşitliği oluşturur.²⁴⁸

i. Devletlerin Uluslararası Yargı Mercii Önünde Eşitliği

Uluslararası yargı mercii önünde devletlerin hukuki eşitliği, egemen eşitlik ilkesinden kaynağını alır. Bu hususta düzenlenen açık bir uluslararası hukuk hükmü bulunmamakla beraber, dolaylı hükümlere ve uluslararası yargı kararlarında rastlanır.

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 35.maddesinin 2.bendinde yer alan *“Divan’ın diğer devletlere hangi koşullar altında açık olacağı, yürürlükteki andlaşmaların özel hükümlerine tabi olarak, Güvenlik Konseyi tarafından düzenlenir ve her halükarda Mahkeme önünde taraflar için herhangi bir eşitsizliğe yol açmaz.”*²⁴⁹ hükmünü UAD devletlerin mahkeme önünde eşitliğine dolaylı yoldan vurgu yapan hüküm olarak yorumlamıştır. Dolayısıyla, tarafların eşitliği, Divan’ın koruyucusu olduğu temel bir kamu yararı ile bağlantılıdır.

Bununla beraber, devletlerin mahkemeler önündeki eşitliği, tarafların kendilerini savunmak için de eşit hakka sahip oldukları anlamını barındırır. Öyle ki; UAD' ye göre, tarafların eşitliği, adaletin düzgün bir şekilde yerine getirilmesi için bir koşuldur. Nitekim UAD Statüsü, tarafların savunma dilini seçme (UAD Statüsü md. 39), Mahkeme önünde temsilciler tarafından temsil edilme hakkı (UAD Statüsü md. 42/1) ve Mahkeme önünde danışmanlara veya avukatlara erişim hakkı (UAD Statüsü md. 42/2) konularında eşit olduklarını öngörmektedir.²⁵⁰

Yargılamalarda mümkün olduğunca maddi adaletin sağlanmasını amaçlar. Bu, tarafların argümanlarının dinlenmesi, iletişim kurmaları ve kendilerine adaletin

²⁴⁸ Simpson, **op.cit.**, s. 354.

²⁴⁹ United Nations, Statute of the International Court of Justice, 1946, md.35.

²⁵⁰ United Nations, **“Statute of the International Court of Justice”**, 1946, <https://www.refworld.org/docid/3deb4b9c0.html>

sağlanması için eşit fırsatlara sahip olmaları ile başlar.

Ancak hukukun bazen özneleri arasında farklı muamele öngördüğü ve bu olgunun uluslararası hukukta da yaygın olduğu unutulmamalıdır. “Tıpkı ulusal düzenlerde bazen 'pozitif ayrımcılık' durumlarına rastlandığı gibi, uluslararası düzende de 'telafi edici eşitsizlikler' belirli türdeki eşitsizlikleri gidermeye yöneliktir”.²⁵¹

Uluslararası hukukta telafi edici eşitsizlik fikri yeni değildir. Telafi edici eşitsizlik fikri, zarara veya dezavantaja uğrayan devletlerin yararına farklılaştırılmış bir rejim oluşturur. Ancak, “salt fiili eşitsizlik otomatik olarak daha fazla veya daha az hak ve yükümlülük için gerekçe oluşturmaz”.²⁵²

1935 gibi erken bir tarihte, USAD “hukukta eşitlik her türlü ayrımcılığı dışlar; gerçekte eşitlik ise farklı durumları dengeleyen bir sonuca ulaşmak için farklı muameleyi gerekli kılabilir.”²⁵³ diyerek belirli bir dengeyi sağlamak ve fiili bir eşitsizliği telafi etmek için devletler arasında farklı muamele önermiştir.

Adalet; hakkaniyet terazisini taşır. Davacıların eşitliğinde ilham almayan bir usulün adaleti ve hukuku düzgün bir şekilde uygulama, yani herkese hakkını verme şansı çok daha az olacaktır. Dolayısıyla devletlerin uluslararası mahkemeler önündeki eşitliği sadece tarafların konumuyla bağlantılı yapısal bir ilke değildir; aynı zamanda adalet dünyasının değerleriyle bağlantılı olarak bir ilkedir.

Hakkaniyet ve eşitlik arasındaki bu ayrımın yakın tarihli bir örneği, Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin uygulanmasında Romanya ve Ukrayna arasında Karadeniz'in deniz sınırlarının belirlenmesidir.

UAD kararında Sözleşme'nin uygulanmasında hakkaniyet ve eşitliğin önemini yinelemiş ve “sınırlandırmanın amacının deniz alanlarının eşit dağılımı değil, gerçekten de hakkaniyete uygun bir sonuç elde etmek olduğunu” belirtmiştir.²⁵⁴

²⁵¹ Robert A. Klein, “Sovereign Equality Among States”, University of Toronto Press, Toronto: 1974, s.64.

²⁵² **Ibid.**

²⁵³ Minority Schools in Albania, Advisory Opinion, 1935 P.C.I.J. (ser. A/B) No. 64.

²⁵⁴ **Ibid.**

Divan kararında şöyle demiştir: “*Hakkaniyete uygun bir sonuç elde etmek için sınır çizgisinin ayarlanmasını veya yer değiştirmesini gerektiren faktörlerin olup olmadığını değerlendirmelidir. Tarafların kıyılarındaki sabit temel noktalardan geometrik olarak çizilen geçici eşit uzaklık çizgisinin, davanın özel koşulları ışığında adaletsiz olarak algılanmaz.*” ²⁵⁵

Bu ‘telafi edici eşitsizlikler’ egemen eşitlik ilkesi ile uzlaşmaz değildir ve kendi başlarına istisna değildir. Egemen eşitlik ilkesi, bu tür ayrıcalıklı muamelelerden veya ‘telafi edici eşitsizliklerin’ normatif olarak yerleşmesinden etkilenmez. Zira bu tür telafi edici eşitsizlikler devletlerin siyasi, ekonomik veya sosyal sistem farklılıkları gibi ayrımcı gerekçelerle farklı muameleye tabi tutulmasının haklı gösterilmesine izin vermemektedir.

ii. Devletlerin Uluslararası Örgütlerde Karar Alma Sürecinde Eşitliği

Devletlerin bağımsızlığı gerçeğinden kaynaklanan hukuki eşitliğinin bir diğer hukuki kapsamı devletlerin meşru çıkarlarını etkileyen uluslararası meselelerde diğer devletlerle eşit bir şekilde yer almasıdır. Devletlerin aksi öngörülmedikçe uluslararası konferanslarda ve uluslararası örgütlerde karar alma süreçlerinde tüm devletlerin oylarının eşitliği bu kapsamın bir gereğidir.

Devletler uluslararası etkileşimde eşit katılımcılar olduklarından, hepsi temelde bir ülke-bir oy sistemine tabidir. Oy kullanma hakkı ile ilgili olarak, uluslararası demokrasinin bir devlet bir oy ilkesi BM Şartı’nının 27. maddesinin 1.bendinde teyit edilmektedir: “*Güvenlik Konseyi’nin her üyesinin bir oyu vardır.*”²⁵⁶

Karar alma sürecinde oybirliği kuralının uygulanması halinde, her devletin kendini ifade etme hakkı vardır ve genel bir mutabakata varılmadan karar alınmayacaktır. Ancak bu tür bir oylama, etkin ve hızlı karar almayı garanti etmediği

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ 1945, 1 UNTS XVI , m.27/1.

ve her zaman veto eden bir devlet olasılığı bulunduğu için oldukça karmaşıktır. Örneğin, Lizbon Antlaşması'nın onaylanması için o dönemde 27 AB Üye Devletinin tamamının onayı gerekmiş ve bu durum onay sürecini çok uzun tutmuştur.

Bununla birlikte, uluslararası örgütler hukuku, uygulamada önemli bir rol oynayan devletlerin hukuki eşitliğinden bazı sapmalar da öngörmektedir.

Örneğin, bu tür sapmalar bir dizi uluslararası örgütte uygulanan ağırlıklı oylama ilkesini içerebilir. Ağırlıklı oylama ilkesi parasal ve mali nitelikteki uluslararası örgütlerde ortaya çıkmıştır ve bir devletin sahip olduğu oy sayısının doğrudan örgütün bütçesindeki kotasının büyüklüğüne bağlı olması gerçeğinden oluşur. Dolayısıyla tüm üye devletler farklı sayıda oya sahiptir. Ağırlıklı oylama ilkesi, BM sistemindeki bir dizi uluslararası finans kuruluşunda (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Finans Kurumu), Uluslararası Denizcilik Uydu Örgütü Konseyi'nde ve diğerlerinde benimsenmiştir.²⁵⁷

Ancak ağırlıklı oy sisteminin “hakkaniyet ilkesi”nin bir gereği olduğu ve istisnai bir durum teşkil ettiğini belirtmek gerekir.

Öte yandan, BM Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) yapısı, BM'nin beş kurucu ülkesinin daimi varlığı nedeniyle hukuki eşitlik ilkesinden sapmaktadır.

Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik birincil sorumluluğu ile ilgili olarak etkin karar alma yetkisini haizdir. Nitelikli çoğunluk sistemiyle çalışan Güvenlik Konseyi; BM Şartı'nın 27. maddesine göre usule ilişkin konularda dokuz üyenin olumlu oyunu, ancak esasa ilişkin veya önemli konularda dokuz olumlu oy tüm daimi üyelerin oybirliğini içermelidir.²⁵⁸ Bu husus, daha ziyade meşhur veto yetkisi olarak bilinir.

²⁵⁷ Elizabeth McIntyre. “**Weighted Voting in International Organizations.**” *International Organization*, Cilt: 8, Sayı:4, 1954, ss. 484–497.

²⁵⁸ 1945, 1 UNTS XVI , m.27.

Hukuki eşitliğin yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi istisnalara maruz kalması devletlerin egemen eşitliği ilkesinin ihlali olup olmadığı ya da ilkeyi etkisiz hale getirip getirmediği doktrinde ayrı bir tartışma konusudur. Bu husus; çalışmanın dördüncü bölümünde ele alınmıştır.

Devletlerin egemen eşitliğine ilişkin zorunlu ilke, sadece devletin kendi toprakları üzerindeki üstünlüğünü ve iç işlerine karışılmamasını güvence altına almakla kalmaz, aynı zamanda modern uluslararası hukukta devletlerin hukuki eşitliğini de sağlar. Ne ekonomik güç, ne siyasi ağırlık, ne coğrafi ölçek, ne jeostratejik konum ne de diğer devlet gücü hukuki eşitlik kavramıyla doğrudan ilişkilidir. Devlet egemenliği uluslararası toplumdaki gerçek güç dengesini etkilemez, ancak öncelikle bağımsız devletlerin hukuki eşitliğini yansıtır.

Dolayısıyla, devletlerin egemen eşitliği ilkesi, bir dizi uluslararası örgütte benimsenen ve karar alma süreçlerinde oy dağılımında devletler arasında belirli kriterlere bağlı olarak ayırım yapan normlarla çelişmemektedir.

Öte yandan, hukuki ilişkilerin taraflarının şekli ve hukuki eşitliğini, karşılıklı hak ve yükümlülüklerinin dengesini güvence altına alarak, ilke, herhangi bir antlaşmanın konusuna göre daha zayıf bir özneye avantaj sağlayan fiili eşitliğin sağlanmasını engellemez. Uluslararası hukuk, az gelişmiş devletler için insan kaynaklı felaketler, doğal afetler vb. mağdurlarına yardım sağlayan bir tercihler rejiminin oluşturulmasını teşvik etmektedir. Tüm bu ilişkiler, egemen eşitlik ilkesinin normatif içeriğiyle çelişmez ve onu genel hukuki adalet ilkesinin gereklilikleriyle tamamlar.

Uluslararası örgütlerde devletlerin karar alma sürecinde eşitliği yalnızca eşit oy hakkından ibaret değildir. BM Şartı'nda devletlerin uluslararası örgütlerin karar alma mekanizmasına yönelik düzenlenen başka haklar da mevcuttur.

Şart'ın 23. maddesinde temsil edilme hakkı düzenlenmiştir. Bu antlaşma hükmü, her BM üye devletine, aynı maddede belirtilen koşullar altında organda bir

temsilci bulundurma hakkı vermektedir.²⁵⁹

Yılda bir kez toplanan BM Genel Kurulu'nun aksine, Güvenlik Konseyi'nin düzenli toplantıları ve acil durumlara ilişkin toplantıları vardır, bu da onu daimi bir organ haline getirmektedir. Bu, her üye devletin daimi bir temsilcisinin bulunduğu bir merkez (Örgüt'ün merkezi) sağlar. Bu husus, Şart'ın 28. maddesinde düzenlenmiştir.²⁶⁰

Birleştirilmiş 31. ve 32. maddelerden, BM Güvenlik Konseyi üyesi olmayan devletlerin, görüşülen konular kendilerini ilgilendirdiğinde, oy hakkı olmaksızın görüşmelere katılma hakkına sahip oldukları sonucu çıkmaktadır.²⁶¹

Uluslararası örgütlerde karar alma sürecinde hukuki eşitlik kapsamında olan bir diğer husus alternat sistemidir. Bu sistem; devletlerin uluslararası andlaşma akdederken imza aşamasında devletlerin isim sıralamasında bir devletin diğer devlete üstünlüğünün oluşmaması amacıyla alfabetik sıralamayı öngörür. Yani, iki taraflı bir andlaşma imzalanırken, bir tarafın tam yetkili temsilcisi tevdi edilen andlaşmanın sol bölümünü imzalarken, diğer taraf aynı andlaşmanın ikinci sağ bölümünü imzalar. Çok taraflı andlaşmalar genellikle devletlerin isimlerinin ilk harflerinin taraflarca tanınan alfabede yer aldığı sıraya göre imzalanır.²⁶²

c. Resmi Eşitlik: Devletlerin Hakta ve Yükümlülükte Eşitliği

Resmi eşitlik, egemen eşitliğin bir bileşenidir ve 1970 tarihli Uluslararası Hukuk Bildirgesi'nin egemen eşitlik başlığı okunduğunda ortaya çıkar: “*Tüm devletler egemen eşitliğe sahiptir. Ekonomik, sosyal, siyasi veya diğer farklılıklara bakılmaksızın eşit hak ve ödevlere sahiptirler ve hukuk topluluğunun eşit üyeleridirler.*”²⁶³

Resmi eşitlik, devletlerin uluslararası hukukta belirtilen koşullar altında aynı

²⁵⁹ 1945, 1 UNTS XVI, m.23.

²⁶⁰ 1945, 1 UNTS XVI, m.28.

²⁶¹ 1945, 1 UNTS XVI, m.31-32.

²⁶² Yang Zewei, “The Legal Effect of the Principle of Sovereign Equality of States”, Law and Business Search, Cilt:17, Sayı:1, 2003.

²⁶³ 1970, A/RES/2625(XXV),

hak ve yükümlülükler sahip olmasidir.²⁶⁴

Daha geniş ifadeyle resmi eşitlik, devletlerin haklarından yararlanmada hukuk tarafından eşit derecede korunduğu ve yükümlülüklerini yerine getirmede eşit derecede yetkili olduğu anlamına gelir.

Ancak bu eşitlik biçimi, hukukun farklı durumlar arasında ayırım yaptığını ve buna bağılı olarak iki devlete farklı hak ve yükümlülükler verdiğini kabul eder. “Hak ve yükümlülüklerin bu eşitliğinin anlamı, salt olgu eşitsizliğinin otomatik olarak daha fazla veya daha az hak ve yükümlülük için bir gerekçe oluşturmadığıdır.”

Hak ve yükümlülüklerin eşitliği ilkesine göre, fiili güçleri ne olursa olsun, tüm egemen devletler uluslararası hukuk kapsamında aynı doğal ve doğrudan haklara ve aynı yükümlülükler sahiptir.

Geniş bir ifadeyle devletlerin hakta ve yükümlülükte eşitliği, uluslararası hukukun tüm normlarının devletler için eşit şekilde geçerli olması anlamına gelir. Devletler, kendileri için hak ve yükümlülükler yaratma ve üstlenme konusunda eşit kapasiteye sahiptir.

Bu argümanın ana destek kaynağı daha öncede ifade ettiğimiz Montevideo Sözleşmesi'nin 4. maddesidir: *"Devletler hukuki açıdan eşittir, aynı haklardan yararlanır ve bu hakları kullanmada eşit kapasiteye sahiptir. Her birinin hakları, bu hakların kullanılmasını sağlamak için sahip olduğu güce değil, uluslararası hukuk kapsamında bir kişi olarak var olduğu basit gerçeğine bağılıdır."*²⁶⁵

Sözleşmede geçen "... eşit kapasiteye sahiptir" ifadesi önemlidir zira devletlerin hakta ve yükümlülükte potansiyel eşitliğine işaret eder. Çünkü devletlerin fiili eşitsizlikleri hakta ve yükümlülükte farklılık gösterebilir. Denize kıyısı olan ve denize kıyısı olmayan devletlerin aynı hak ve yükümlülükler sahip olması beklenemez, ancak tüm devletler egemen eşitlik ilkesinin varlık sebebiyle uluslararası hukuktan

²⁶⁴ Simpson, **op.cit.**, s.329.

²⁶⁵ Convention on Rights and Duties of States (inter-American); 1933, <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf> (Son Erişim Tarihi: 20.06.2021)

doğan aynı hak ve yükümlülöklere erişebilme kapasitesine sahiptirler.²⁶⁶

C. İlkenin Sonuçları

1. Ülke Bütönlüğü İlkesi

Bu ilke, 1970 tarihli Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirgesi'nde yer alan ulusal birliği ve toprak bütönlüğünü ihlal eden eylemlerin yasaklanması ve devletlerin toprak bütönlüğüne saygı gösterilmesi anlamına gelmektedir.

Korfu Boğazı davasında, Uluslararası Adalet Divanı *"her devletin kendi topraklarının diğer devletlerin haklarına aykırı eylemler için kullanılmasına izin vermeme yükümlölüğünü"* teyit etmiştir.²⁶⁷

Bu, egemenlik haklarının eşitliği ve karşılıklılığının doğrudan bir sonucudur.²⁶⁸ Bu durum, özellikle bir devletin kendi yetki alanı içerisinde üstlenebileceği faaliyetlerin sonuçları bakımından geçerlidir. Devletler, kendi faaliyetlerinin veya yetkilendirdiği faaliyetlerin diğer devletlerin topraklarında herhangi bir zarar veya hasara yol açmamasını sağlamak zorunda olacaktır. Her devlet, özellikle mekansal planlama veya doğal kaynaklar üzerindeki egemenliğini kullanması bakımından diğer devletlerin haklarına hâlel getirmeden gerçekleştirilebilir.

Doğası gereği teamöl niteliğinde olan bu kuralın artık komşu Devletler arasındaki komşuluk ilişkileriyle sınırlı olmadığı da belirtilmelidir. Macaristan ve Slovakya arasındaki *Gabcikovo-Nagymaros* uyuşmazlığında UAD, *"Devletlerin kendi yargı yetkileri dahilinde veya ulusal yargı yetkisi dışındaki alanlarda gerçekleştirilen faaliyetlerin çevreye zarar vermemesini sağlamaya yönelik genel yükümlölüğü artık uluslararası çevre hukuku kurallarının bir parçasıdır"* demiştir.²⁶⁹

Genel olarak konuşmak gerekirse, modern teknolojilerin gelişimi faaliyetlerinin kaynaklandığı yerden çok uzaktaki bölgeleri etkileyen zararlar

²⁶⁶Hans Kelsen, *op.cit.* s.61.

²⁶⁷ "Corfu Channel case, Judgment on Preliminary Objection: I.C. J. Reports 1948, p. I5."

²⁶⁸ A. Ansong, *op.cit.*, s.337.

²⁶⁹ *Projet Gabcikovo-Nagymaros (Hongrie/Slovaquie)*, arrêt, C.I.J. Recueil 1997, p. 7

yaratmayı mümkün kılmaktadır. Uzay aracı veya uçağın düşmesi sonucu oluşan hasarı örnek verebiliriz. Bununla birlikte, zarar vermeyen kullanım ilkesinden kaynaklanan yükümlülüğün doğası gereği göreceli olduğu ve sınır aşan etkileri olması muhtemel herhangi bir faaliyetin girişimini engelleyemeyeceği unutulmamalıdır.

2. Devletlerin Yargı Bağışıklığı İlkesi

Basit bir tanımla "*Uluslararası kamu hukuku bağlamında, egemen bir devletin bir diğeri üzerinde yargı yetkisi kullanmasını yasaklayan ilke devletlerin yargı bağışıklığı ilkesidir.*"²⁷⁰

Devletlerin yargı bağışıklığının kökeninin egemenin kişisel dokunulmazlığından ve egemenlerin ve bu temelde devletlerin egemen eşitliğini ima eden “*eşitin eşit üzerinde hiçbir gücü yoktur*” anlamına gelen meşhur “*par in parem non habet imperium*” ilkesinden kaynaklandığı teorisi kabul edilir.²⁷¹ Nitekim Hans Kelsen söz konusu ilkeyi devletlerin özerklik ilkesi olarak tanımlar ve devletin başka bir devlet üzerinde veya başka bir devletin eylemleri konusunda o devletin rızası olmaksızın yetki sahibi olamayacağını ifade eder.²⁷²

Bu doğrultuda, devletlerin diğer devletlere karşı korunmasını sağlamak amacıyla, egemen eşitlik ilkesinin bir gereği olarak, devletlerin birbirlerinin yargı yetkisi dışında bırakılması kavramı benimsenmiştir.²⁷³

Yargı bağışıklığının temeli, yukarıda da belirtildiği üzere, 'eşitin eşit üzerinde egemenliği yoktur' (par parem non habet imperium) veya 'eşitin eşit üzerinde yargı yetkisi yoktur' (parem non habet jurisdictionem) ilkesidir.²⁷⁴ Dolayısıyla, egemenlik,

²⁷⁰ L. Bouchez, “The Nature and Scope of State Immunity from Jurisdiction and Execution” Netherlands Yearbook of International Law, Cilt:10, Sayı:26, 1979, ss.3-33.

²⁷¹ Harold G Maier, “State Immunity”, The American Journal of International Law, Cilt: 80, Sayı: 3, 1986, ss. 758-62

²⁷² Lee Caplan “State Immunity, Human Rights, and Jus Cogens: A Critique of the Normative Hierarchy Theory.” The American Journal of International Law, Cilt:97, Sayı: 4, 2003, ss. 741-81.

²⁷³ J. Craig Barker “State Immunity, Diplomatic Immunity and Act of State: A Triple Protection against Legal Action?” The International and Comparative Law Quarterly, Cilt: 47, Sayı: 4, 1998, ss. 950-58.

²⁷⁴ Lorna McGregor, “State Immunity and Jus Cogens.” The International and Comparative Law Quarterly, Cilt: 55, Sayı:2, 2006, ss.437-45.

bağımsızlık, eşitlik ve onur gibi ilkeler yargı dokunulmazlığını korumak için başvurulan kavramlardır.

Yargı bağımsızlığının varlığının yanı sıra kapsamının da belirlenmesi gerekmektedir. Bu da bizi mutlak ve sınırlı yargı bağımsızlığı arasındaki ayrıma götürür.²⁷⁵

Yargı bağımsızlığının egemenin kendisinden kaynaklandığı görüşünün hâkim olduğu dönemde, devletlerin yargı bağımsızlığı mutlak olarak kabul edilmekteydi.²⁷⁶ Bu, devletlerin diğer devletlerin ulusal mahkemelerinde yargılanamayacağı anlamına gelmekteydi. Yukarıda da belirtildiği üzere, egemen eşitliğin bir yansıması olarak, eşitlerin yargılanamayacağı ilkesi uyarınca egemen bağımsızlık fikri kabul edilmiştir.²⁷⁷ İlk yıllarda devletlerin hiçbir koşul altında birbirleri tarafından yargılanamayacağı fikri kabul edilmiştir.²⁷⁸

Mutlak egemen bağımsızlığı örneklemek için en sık atıfta bulunulan karar, 1812 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde alınan Schooner Exchange v. M'Faddon kararıdır.²⁷⁹ Bu davada Yargıç Marshall, eşitlik ve mutlak egemenliğin bir devletin başka bir devletin yargı yetkisine tabi olmasını imkansız kıldığını belirtmiş ve bir devletin yargı bağımsızlığının kapsamı hakkında karar vermiştir.²⁸⁰

Devlet dokunulmazlığının zaman içinde daralması, özellikle 19. yüzyılın sonlarında Belçika ve İtalya gibi devletlerin mutlak yargı dokunulmazlığını reddeden görüşleri, sınırlı yargı dokunulmazlığının benimsenmesinin önünü açmıştır.²⁸¹ Sınırlı yargı bağımsızlığına geçiş sürecine Belçika ve İtalya'nın ardından Fransa, Mısır, İsviçre, Yunanistan, Romanya da destek vermiştir.

²⁷⁵ **Ibid.**

²⁷⁶ **Ibid.**

²⁷⁷ **Ibid.**

²⁷⁸ **Ibid.**

²⁷⁹ The Exchange v. McFaddon, 11 U.S. 7 Cranch 116 116 (1812)The Exchange v. McFaddon,11 U.S. (7 Cranch)

²⁸⁰ The Exchange v. McFaddon, 11 U.S. 7 Cranch 116 116 (1812)The Exchange v. McFaddon,11 U.S,para.116

²⁸¹ Lee Caplan, **op.cit.**, s.769.

Mutlak yargı bağısıklığı görüşünü benimseyen devletler ise bu değişikliğe itiraz etmemişlerdir. Dolayısıyla, sınırlı yargı bağısıklığı uygulaması uluslararası hukukta yaygın bir şekilde kabul görmüş ve yerleşmiştir.

Türk hukukunda, gerek Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun gerekse Yargıtay'ın yaklaşımına uygun olarak, devletlerin faaliyetleri egemenliğe dayalı eylem ve işlemler ile devletin özel hukuk alanındaki eylem ve işlemleri olarak ikiye ayrılmakta ve özel hukuk ilişkilerinden doğan davalar bakımından devletlerin yargı bağısıklığı kabul edilmemektedir.²⁸²

Genel olarak sınırlı yargı bağısıklığı, yabancı bir devletin yalnızca egemenlik faaliyetleriyle ilgili olarak bağısıklıktan yararlandığı, ticari faaliyetlerinden veya özel ilişkilerinden kaynaklanan uyuşmazlıklarda yargı bağısıklığından yararlanmadığı anlamına gelir.²⁸³

Günümüzde genel kabul gören sınırlı yetki yaklaşımı, devletlerin tüzel kişiler olarak ticari faaliyetlerde bulunmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır.²⁸⁴ Zira devletler geleneksel rollerini terk ederek ekonomik ve sosyal hayata müdahale etmiş ve herhangi bir özel hukuk tüzel kişisi gibi hareket etmeye başlamıştır.²⁸⁵ Aslında yabancı bir devletin egemenlik gücünün uluslararası alanda tanınmasının doğal bir sonucu olarak kabul edilen yargı yetkisi sınırlamalarına dayalı bağısıklık, devletlerin ekonomik hayata artan müdahaleleri ile mutlak niteliğini yitirmiş ve ancak belirli koşullar altında geçerli hale gelmiştir. Başka bir deyişle, yabancı devlete tanınan bağısıklık daraltılmıştır.²⁸⁶

Devletlerin yargı bağısıklığı ilkesi; devletlerin egemen eşitlik ilkesi ile varlığını uluslararası hukuk düzeninde korur.²⁸⁷ İlkenin uluslararası hukuk bakımından normatif düzeni, ilkenin devletlerin egemen eşitlik ilkesi ile ilişkisini ortaya koyar. Söz konusu hukuki dayanaklar uluslararası teamül kurallarında ve uluslararası andlaşmalarda

²⁸² Melis Avşar, “**Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisinin Belirlenmesinde Taraf İradesi**”, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, s. 119.

²⁸³ Edwin Dickinson., “**Waiver of State Immunity.**” *The American Journal of International Law*, cilt. 19, sayı. 3, 1925, ss. 555–59.

²⁸⁴ **Ibid.**

²⁸⁵ **Ibid.**

²⁸⁶ **Ibid.**

²⁸⁷ **Ibid.**

görlür.

Devletlerin yargı bağışıklığına ilişkin ilk uluslararası andlaşma, Avrupa Konseyi çerçevesinde imzalanan 1972 tarihli Devletlerin Yargı Bağışıklığına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'dir.²⁸⁸

Bölgesel bir örgüt çerçevesinde imzalanan Sözleşme'yi kırk altı üye devletten sadece sekizi onaylamıştır. Bunun nedeni, yargı bağışıklığına ilişkin tüm konuların Sözleşme'de kapsamlı bir şekilde ele alınmamış olması ve Sözleşme'nin hükümlerinin uygulanmasına ilişkin yetersiz kurallar içermesidir.²⁸⁹

Sözleşme, bir devletin davalı sıfatıyla yer aldığı durumlarda, yargılama usullerini ve hükmün icrasına ilişkin hususları da içermektedir. Sözleşmenin 2.maddesinde “Yabancı devlet, [kabul eden] devletin işlemlerine karşı bağışıklık hakkına sahiptir. Bu bağışıklık hem cezai hem de hukuki sorumluluğu kapsar. Bu ilke doğrudan devletlerin egemen eşitliğinden kaynaklanmaktadır.”²⁹⁰ ifadeleri yer almaktadır.

Devletin yargı bağışıklığına ilişkin bir diğer uluslararası andlaşma ise Uluslararası Hukuk Komisyonu (ILC) tarafından kodifikasyon çalışmaları sonucu oluşturulan, 2004 tarihli Devletlerin ve Mallarının Yargı Bağışıklığına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'dir.²⁹¹ Sözleşme, 2005 yılında imzaya açılmıştır, ancak yürürlüğe girebilmiş değildir. Zira; Sözleşme'nin yürürlüğe girme şartı sözleşme'nin 30.maddesine göre “sözleşme'nin en az 30 ülke tarafından onaylanması”dır.²⁹² Halihazırda, Sözleşme yalnızca 21 devlet tarafından onaylanmıştır.

Sözleşme, sınırlı yargı bağışıklığı teorisi'ni yansıtmaktadır.²⁹³ Dolayısıyla, bu Sözleşme'nin kabul edilmesiyle birlikte, mutlak bağışıklık teorisinin zayıfladığı ve

²⁸⁸ **European Treaty Series - No. 74 European Convention on State Immunity**, Basle, 16.V.1972

²⁸⁹ “**Act of State' Immunity.**” *The Yale Law Journal*, vol. 57, no. 1, 1947, pp. 108–124.

²⁹⁰ **European Treaty Series - No. 74 European Convention on State Immunity**, Basle, 16.V.1972

²⁹¹ A/RES/59/38

²⁹² A/RES/59/38

²⁹³ J. Craig Barker, “**The Future of Former Head of State Immunity after Ex Parte Pinochet.**” *The International and Comparative Law Quarterly*, c. 48, s. 4, 1999, ss. 937–49.

yerini sınırlı bağışıklık teorisinin aldığı söylenebilir.

2004 tarihli bu Sözleşme, devletlerin yargı bağışıklığını, devletlerin birbirlerine nezaketen tanıdıkları bir ayrıcalıktan ziyade, uluslararası hukukun teamül kuralı olarak kabul etmektedir.²⁹⁴ Zira, Sözleşme'nin giriş bölümünde aşağıdaki ifadeler mevcuttur;

*“Bir Devletin ve mallarının yargı bağışıklığı uluslararası teamül hukuku tarafından kabul edilen genel bir ilkedir. Sözleşme kapsamına girmeyen konularda uluslararası teamül hukuku geçerlidir. Onaylanması halinde, Sözleşme'de yer alan normlar anayasal bir nitelik kazanır ve diğer iç hukuk normlarından üstün olacaktır. Bununla birlikte, onaylama olmasa bile, Sözleşme'de yer alan normlar ilkenin uluslararası teamül hukuku niteliğini güçlendirmektedir.”*²⁹⁵

Devletlerin yargı bağışıklı ilkesi noktasında 2012 yılında UAD önüne gelen Almanya tarafından İtalya aleyhine açılan davayı örnek verebiliriz. Dava konusu; İkinci Dünya Savaşı esnasında Almanya'nın İtalya'da gerçekleştirdiği ve insancıl hukuka aykırı olduğu iddia edildiği eylemlerine ilişkin İtalya mahkemelerinin Almanya'yı mahkum ederek, İtalya'da ki bir Alman mülkü üzerinde tasarrufta bulunması ve böylece İtalya'nın devletlerin yargı bağışıklı ilkesini ihlal ettiği iddiasıdır.

Divan söz konusu kararında İtalyan mahkemelerinin Alman devletini yargılamasını devletlerin yargı bağışıklığının ihlali olarak değerlendirmiştir.²⁹⁶ Bu değerlendirmeye devletlerin egemen eşitliği ilkesinden yola çıkarak varmıştır.

Divan kararında şöyle demiştir:

“Mahkeme, devletlerin yargı bağışıklığı kuralının uluslararası hukukta ve uluslararası ilişkilerde önemli bir yere sahip olduğunu düşünmektedir. Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. maddesinin 1. paragrafında açıkça belirtildiği üzere, uluslararası hukuk düzeninin temel ilkelerinden biri olan devletlerin egemen eşitliği ilkesinden kaynaklanmaktadır. Bu ilke, her devletin egemenlik hakkına sahip olduğu ilkesi ile

²⁹⁴ **Ibid.**

²⁹⁵ A/RES/59/38

²⁹⁶ Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening), Judgment, I.C.J. Reports 2012, s. 99.

birlikte ele alınmalıdır.

Devletin kendi toprakları üzerinde egemenliği vardır ve bu egemenlik, devletin bu topraklardaki olaylar ve kişiler üzerindeki yargı yetkisinden kaynaklanır. Devletin dokunulmazlığına getirilen istisnalar, egemen eşitlik ilkesinden bir sapmayı temsil eder. Dokunulmazlık, ülkesel egemenlik ilkesinden ve bundan kaynaklanan yargı yetkisinden ayrılmayı temsil edebilir.''²⁹⁷

Sonuç olarak; devlet her zaman uluslararası hukukun asli öznesidir. Eşitlik ilkesinden de anlaşılacağı üzere, hiçbir devlet başka bir devlet ve onun organları üzerinde yargı yetkisini kullanamaz. Dolayısıyla; devletlerin yargı bağımsızlığı ilkesi, çağdaş uluslararası hukukun zorunlu ilkesi olan devletlerin egemen eşitliğine dayanmaktadır.

3. Devletlerin Diplomatik Dokunulmazlığı İlkesi

En eski zamanlardan beri, devletler arasındaki ilişkileri kolaylaştırmak için, egemen varlıklar arasında elçilere ihtiyaç duyulmuştur. Egemen varlıklar, bu iletişim kanallarının korunmasını sağlamak için gerekli olan diplomatik dokunulmazlık kavramını uzun zamandır tanımaktadır. Diplomatik dokunulmazlık kavramının uluslararası uygulamada köklü bir geçmişi vardır ve Çin, Hindistan ve Mısır'ın eski uygarlıklarına kadar uzanmaktadır.²⁹⁸

Yunan tarihçi Thucydides, eski Yunan şehir devletlerinin düzenli olarak özel misyonlar teati ettiğini ve elçileri kabul eden şehir devleti tarafından törenle karşılandığını ve nazikçe muamele gördüğünü kaydeder.²⁹⁹

Hem antik Yunan'da hem de Roma'da diplomatlar, kabul eden ülkenin medeni ve cezai yargı yetkisinden muafiyet içeren kişisel dokunulmazlığa sahipti ve kabul eden hükümdarın diplomatın şahsını korumak gibi özel bir görevi vardı.³⁰⁰ O devlete karşı darbe planlamak kadar ağır bir suç bile cezalandırılamazdı; izin verilen tek

²⁹⁷ Ibid.

²⁹⁸ G. Schwarzenberger, "Diplomatic Immunity." *The Modern Law Review*, cilt. 5, sayı. 1, 1941, ss. 64–66.

²⁹⁹ Ibid.

³⁰⁰ Ibid.

karşılık diplomati istenmeyen kişi ilan etmek ve ülkeden çıkarmaktır.³⁰¹

Orta Çağ'ın başında diplomatik misyon şeflerinin devletlerin fiili durumlarına göre farklı muamelelere tabi tutulduğu tarihsel açıdan kaydedilmiştir. Öyle ki; fiili açıdan daha büyük ülkeye ve orduya sahip devletlerin misyon şeflerine öncelik tanınmakta, daha küçük devletlere nazaran daha farklı görgü kurallarına tabi olmaktaydılar.³⁰²

Uluslar arasındaki siyasi ve ekonomik temas arttıkça, düzenli diplomatik temas ihtiyacı da artmıştır. Orta Çağ'ın sonuna gelindiğinde, diplomasi modern uygulamalara çok benzeyen bir şekilde uygulanmaya başlamış ve diplomatik dokunulmazlık teamül normu haline gelmiştir.³⁰³

Dolayısıyla diplomatik dokunulmazlık ilkesinin uluslararası hukukun en eski ve en yerleşik ilkelerinden olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Başlangıçta diplomatik dokunulmazlığa ilişkin kurallar sadece teamül niteliğini haizken, diplomatik temsilcilerin dokunulmazlığı ile ilgili uluslararası teamüller 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi ile çağdaş kodifikasyonuna kavuşmuştur.³⁰⁴ Bunu hızla 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi ve 1969 tarihli BM Özel Görevler Sözleşmesi izlemiştir.

Diplomatik dokunulmazlık ilkesi, devletlerin diplomatik temsilcilerini, görevlerini yerine getirdikleri yabancı devletin yargı yetkisinden koruyan bir uluslararası hukuk ilkesidir.³⁰⁵ Bir diplomatın öngörülen görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için gerekli olan ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar her devlet açısından eşittir.³⁰⁶ Zira diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlıkların amacı "bireylere fayda sağlamak değil, egemen ve eşit devletleri temsil eden diplomatik misyonların

³⁰¹ **Ibid.**

³⁰² Montell Ogden. "The Growth of Purpose in the Law of Diplomatic Immunity." *The American Journal of International Law*, cilt, 31, sayı. 3, 1937, ss. 449–465.

³⁰³ **Ibid.**

³⁰⁴ E. Lauterpacht, E. "The Codification of the Law of Diplomatic Immunity." *Transactions of the Grotius Society*, cilt:40, 1954, ss. 65–81.

³⁰⁵ **Ibid.**

³⁰⁶ **Ibid.**

işlevlerini etkin bir şekilde yerine getirmelerini sağlamaktır.³⁰⁷

Diplomasi temsilcilerine verilen işlevsel (görev) dokunulmazlık egemen eşitlik ilkesine dayanır ve görevden ayrılmış olsalar dahi geniş bir yelpazedeki devlet görevlilerinin resmi eylemleri için geçerlidir.³⁰⁸ Zira diplomatik ve konsolosluk misyonlarının işlevlerini tam olarak yerine getirebilmeleri işlevsel dokunulmazlığa bağlıdır. Egemen eşitlik doktrininin BM Şartı'nda yer almasıyla birlikte özellikle Orta Çağ'da görülen misyon şefleri arasındaki öncelik ve görgü kurallarına ilişkin sınıf temelli ayırım sistemden çıkarılmıştır.³⁰⁹

Viyana Sözleşmesi, diplomatik dokunulmazlığın kapsamına ilişkin uluslararası hukuki otorite olarak kabul edilmektedir. Zira diplomasi temsilcilerinin sahip olduğu ayrıcalık ve dokunulmazlıklar diplomasi hukukunun birincil kaynağı niteliğindeki 1961 Viyana Sözleşmesi ile teminat altına alınmıştır.³¹⁰

Bu sözleşme, egemen devletler arasında diplomatik misyonların kurulmasında diplomasi temsilcilerine tanınan, uluslararası teamül hukukunda var olan diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkları kodifiye etmektedir.³¹¹ Sözleşmenin hazırlık hükümleri, belirli durumlarda uygulanabilir hükümlerin yokluğunda uluslararası teamül hukukunun uygulanacağını belirtmektedir.³¹²

³⁰⁷ **Ibid.**

³⁰⁸ Michale H. Cardozo, “**Diplomatic Immunities, Protocol, and the Public.**” *Journal of International Affairs*, cilt. 17, sayı. 1, 1963, ss. 61–69.

³⁰⁹ **Ibid.**

³¹⁰ **Ibid.**

³¹¹ **Ibid.**

³¹² **Vienna Convention on Diplomatic Relations 1961**, United Nations, Treaty Series, vol. 500, p. 95.

III. ULUSLARARASI HUKUKUN MODERN UYGULAMASINDA DEVLETLERİN EGEMEN EŞİTLİĞİ İLKESİNİN SAĞLANMASI SORUNU

A. Mikro Devletlerin Hukuki Eşitliği Problemi

Mikro devletlerin uluslararası tüzel kişilikleri ve hukuki eşitlikleri sorunu uluslararası hukukun gündemine giren konulardandır.

Mikro devletlerin kabul edilmiş genel bir tanımı ve uluslararası hukuk sistemine kabul edilmeleri için sabit kriterleri olmamasına rağmen, mikro devletlerin varlığı yeni bir olgu değildir.³¹³ Mikro devletler tarih boyunca uluslararası toplumun üyeleri olarak ortaya çıkmış, varlıklarını sürdürmüş, yok olmuş ve yeniden ortaya çıkmışlardır, ancak varlık hakları çok küçük oldukları gerekçesiyle hiçbir zaman sorgulanmamıştır. En güçlü örneği; on beşinci yüzyılda, nüfusu 150.000'den az olan Venedik Cumhuriyeti'nin bir dünya gücü olmasıydı.³¹⁴

Lüksemburg, İzlanda, Monako, Lihtenştayn, San Marino gibi birçok küçük Avrupa devletleri, iki yüzyılı aşkın bir süredir varlıklarını sürdürmekte ve bu durum herhangi bir tartışmaya yol açmamaktadır. Hatta 1960 öncesi dekolonizasyon sonucu birkaç küçük ve az gelişmiş ülkenin Birleşmiş Milletler'e girmesi bile temel bir soruna yol açmamıştır.³¹⁵

Ancak son zamanlarda, çok sayıda mikro devletin ortaya çıkması, bu küçük devletlerin uluslararası tüzel kişilikleri ve hukuki eşitlikleri, uluslararası örgütlerdeki rolleri konusunda tartışmalar yoğunluk göstermiştir.

Mikro devletlerin egemen eşitliklerini incelemek için, mikro devlet kavramının

³¹³ William O. Staudenmaier. "Microstates And The Balance Of Power In The Contemporary International System." *Naval War College Review*, cilt:31, sayı:1, 1978, ss. 76-96.

³¹⁴ *Ibid.*

³¹⁵ *Ibid.*

ne anlama geldiğine dair bir açıklığa ihtiyaç vardır. Çok sayıda mikro devletin varlığına rağmen bu devletlerin uluslararası düzeyde yerleşik ya da akademik olarak üzerinde uzlaşmış bir tanımı yoktur.³¹⁶

Üzerinde uzlaşmış bir tanımın olmaması nedeniyle, mikro devletler üzerine yapılan çalışmalar sıklıkla kendi bireysel tanımlarını geliştirmektedir.

Mikro diğer bir deyişle küçük devlet nedir diye sormak aslında iki ayrı soruyu beraberinde getirmektedir: Birincisi, hangi varlıklar devlettir ve ikincisi, hangi devletler 'mikro' olarak nitelendirilir? Burada odak noktası ikincisi, yani büyüklük sorusudur. Uluslararası hukukun asli kişisi olarak devletin genel kabul gören ölçütleri Montevideo Sözleşmesi'nde yer almış, çalışmanın birinci bölümünde bu hususa yer vermiştik. Mikro devletler de Montevideo Sözleşmesi'nde yer alan devlet kabul edilme kriterlerinin gerekliliklerini yerine getirmeli ve devletler sisteminin katılımcı bir aktörü olarak kabul edilmek için bağımsız olmalıdır.³¹⁷

Mikro devletler ile ilgili olarak genellikle ölçülebilir kriterlere dayanan tanımlar geliştirmektedir. Bir devletin 'fiziksel büyüklüğü', yani yüzölçümü mikro devletleri tanımlamak için kullanılmıştır, ancak bu basit ölçü mikro devletlerin ekonomilerinin, ordularının, nüfuslarının vb. büyüklüğü gibi diğer büyüklük ölçütleriyle birlikte kullanılmıştır.³¹⁸ Bu durumun temel nedeni büyüklük ve küçüklük kavramlarının muğlak doğası olmuştur. Birleşmiş Milletler Eğitim ve Araştırma Enstitüsü UNITAR mikro devletler konulu araştırmasında “...çok küçük nüfusa sahip çok küçük bölgesel birimler...” ifadesini kullanmıştır.³¹⁹

Mikro devletlerin nasıl tanımlanacağına ilişkin tartışmalar, son 50 yıldır küçük devletler çalışmalarında baskın bir rol oynamıştır. Bir yandan, bu tartışmalar "teori oluşturmayı engelleyen [ve] karşılaştırmayı karmaşıklaştıran" "temel bir tanımsal belirsizlik" yaratırken öte yandan, mikro devletlerin çoğulcu bir şekilde incelenmesi

³¹⁶ Richard Herr, “Microstate Sovereignty in the South Pacific: Is Small Practical?” *Contemporary Southeast Asia*, cilt: 10, sayı: 2, 1988, ss. 182–96.

³¹⁷ *Ibid.*

³¹⁸ *Ibid.*

³¹⁹ M.M. Gunter, “Problem of Ministate Membership in the United Nations System: Recent Attempts Towards a Solution”, *Columbia University Journal of Transnational Law*, Cilt:12, Sayı:7 1973, s.464.

üzerine devam eden bir tartışma için verimli bir zemin sağlamıştır.³²⁰

Çalışmada, mikro devletlerle ilgili literatürde yer alan tanımsal tartışmalara girilmeyecek olup, bu devletlerin fiilen diğer devletlerle eşit olmayışının egemen eşitliklerine etkisi olup olmadığı incelenecektir.

Mikro devletler egemen bir devlet olarak uluslararası alanda tanınan çok küçük devletlerdir.³²¹ Bir başka tanımla, mini devletler olarak da adlandırılan, yüzölçümü ve nüfusu çok küçük olan bağımsız devletlerdir.³²²

Mevcut aşamada, mikro devletlerin uluslararası örgütlere üye olma hakları yoluyla egemen eşitliklerinin gerçekleştirilmesi sorunu, BM ve sisteminin bir parçası olan örgütlerin faaliyetleri bağlamında önem arz eder.

Bu devletler çoğu zaman örgüt üyeliğiyle bağlantılı sorumlulukları (örneğin mali yükümlülükler) aynı ölçüde üstlenememekte ve örgütün hedeflerinin diğer devletlerle eşit düzeyde uygulanmasını sağlayamamaktadır.³²³ Bu koşullarda, mantıksal bir sorun ortaya çıkmaktadır: uluslararası bir örgütün üyesi olarak üyeliklerinin reddedilmesinin veya haklarının kısıtlanmasının devletlerin egemen eşitliği ilkesini ihlal edip etmeyeceği veya tam tersi - uluslararası bir örgüte üyeliklerinin özel niteliğinin diğer üye devletlerle ilgili olarak bu ilkeyi ihlal edip etmeyeceği.

Bu konunun uluslararası hukuki ilişkiler pratiğinde gündeme geldiği ilk vakalardan biri, Milletler Cemiyeti'nin ilk günlerinde, bir dizi mikro devletin üyelik başvurusunda bulunmuş olmalarıdır: San Marino, İzlanda, Lüksemburg, Monako ve Lihtenştayn. Lüksemburg vakasını inceleyen MC Beşinci Komitesi'nin raporunda şu ifadeler yer verilmiştir:

³²⁰ **Ibid.**

³²¹ Roger Fisher “**The Participation Of Microstates In International Affairs.**” *Proceedings of the American Society of International Law at Its Annual Meeting*, cilt. 62, sayı:19 1968, ss. 164–88.

³²² **Ibid.**

³²³ M.M. Gunter, **op.cit.**, s. 468.

*“Topraklarının küçüklüğü (2.586 km²) ve sınırlı nüfusu (yaklaşık 300.000) Komite'de bir tartışma konusu olmuş ve bazı üyeler bu tür koşulların bazı devletlerin kabulüne engel olarak görülüp görülmemesi gerektiğini merak etmişlerdir. Ancak Lüksemburg'un eski bir devlet olması, tüm medeni devletler tarafından tanınması ve uluslararası yükümlülüklerini her zaman titizlikle yerine getirmesi nedeniyle kabul edilmesine karar verilmiştir.”*³²⁴

Ancak Lihtenştayn'ın kabulü, ilgili komite tarafından hazırlanan bir raporun ardından şu ifadelerle reddedilmiştir:

*“Lihtenştayn Prenslığı'nin hukuken egemen bir devlet olduğuna şüphe yoktur, ancak sınırlı yüzölçümü (159 km²), küçük nüfusu (yaklaşık 11.000) ve coğrafi konumu nedeniyle egemenliğin bazı özelliklerini başkalarına devretmeyi seçmiştir. Örneğin, gümrüklerinin kontrolü, Posta, Telgraf ve Telefon Hizmetlerinin idaresi, İsviçre ve Avusturya dışındaki yabancı ülkelerdeki tebaasının diplomatik temsili ve bazı adli davalarda nihai karar için başka güçlerle sözleşme yapmıştır. Lihtenştayn'ın ordusu yoktur. Yukarıdaki nedenlerden dolayı, Lihtenştayn Prenslığı'nin 678 sayılı Sözleşme'nin kendisine yükleyeceği tüm uluslararası yükümlülükleri yerine getiremeyeceği kanaatindeyiz.”*³²⁵

Dönemin Çekoslovak Dışişleri Bakanı Edward Benes'in gözlemlerine göre, Lihtenştayn'ın başvurusunun reddedilmesinin nedeni “egemenlik niteliklerinin devri” yani Lihtenştayn'ın kendi dış politikası ve güvenliği alanındaki yetkilerini İsviçre'ye devretmesi idi.³²⁶

Böyle bir karar ve argümanları uluslararası hukuk biliminde eleştirilmiş, verilen kararın yasal bir gerekçeye dayanmadığı belirtilmiş, devletlerin fiili eşitsizliklerinin yol açtığı çıkmazları gösteren bir karar olduğu ifade edilmiştir.³²⁷

³²⁴ The Sovereignty of Liechtenstein, Art. 93, Repertory, vol. V (1945-1954), https://legal.un.org/repertory/art93/english/rep_orig_vol5_art93.pdf

³²⁵ **Ibid.**

³²⁶ ³²⁶ M. Gunter “**Liechtenstein and the League of Nations**”, *American Journal of International Law*” cilt:68, sayı:3, 1974, ss 496-501.

³²⁷ **Ibid.**

Kuşkusuz, ülke, nüfus ve coğrafi bölgelere yapılan atıfların uluslararası hukukla çok az ilgisi vardır. Bununla birlikte, Lihtenştayn'ın egemenlik yetkilerinin bir kısmını başka bir devlete devretmesine ve özellikle de üyelikle bağlantılı yükümlülüklerin tamamını üstlenememesine yönelik itirazlar oldukça hukuki niteliktedir.

Bunun yanı sıra Monako başvurusunu geri çekmiş, San Marino ve İzlanda da kendi başvurularını takip etmemiş, dolayısıyla haklarında bir işlem yapılmamıştır.³²⁸

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Birleşmiş Milletlerin kurulmasından sonra, mikro devlet üyeliği konusu BM ve üye örgütleri için de geçerli hale gelmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri temsilcisi Charles Yost, ilk mikro devlet olan Maldiv Adaları'nın Birleşmiş Milletlere kabulünü desteklerken Güvenlik Konseyi'nde şunları söylemiştir:

“Bugün dünyada bir tür bağımsızlık yolunda ilerleyen pek çok küçük oluşum var. Onların bu isteklerine sempati duyuyor ve bu gelişmeyi alkışlıyoruz. Ancak Şart, Birleşmiş Milletler üyeliği için başvuranların sadece istekli olmalarını değil, aynı zamanda yükümlülüklerini yerine getirebilecek durumda olmalarını da öngörmektedir. . . Bugün yeni ortaya çıkan küçük oluşumların birçoğu, ne kadar istekli olurlarsa olsunlar, bu aşamada muhtemelen bu ikinci kriteri karşılayacak insani ya da ekonomik kaynaklara sahip değildirler. Bu nedenle Konsey üyelerine ve diğer Birleşmiş Milletler üyelerinin, gelecekte üye olmaları durumunda uygulanmak üzere üzerinde mutabık kalınmış bazı standartlara, bazı alt sınırlara ulaşma çabası içinde bu soruna erken ve dikkatli bir şekilde eğilmelerini tavsiye ediyoruz. Yeni küçük devletlerin uluslar ailesinden dışlanmasını bir an bile önermiyoruz; aksine, Birleşmiş Milletler ve geniş faaliyet yelpazesi ile yakın ilişki içinde olmalarına izin verecek bir uzlaşma geliştirmemiz gerektiğine inanıyoruz. Bu, sorunun erken ve dikkatli bir şekilde ele alınmasını gerektirdiğini düşündüğümüz bir başka yönüdür.”³²⁹

³²⁸ Ibid.

³²⁹Stephen M. Schwebel, “Mini-States and a More Effective United Nations.” *The American Journal of International Law*, Cilt:67, Sayı:1, 1973, ss. 108–116.

Dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U Thant, 1967 tarihli raporunda mikro devletlerle ilgili görüşünü şöyle dile getirmiştir:

“Uluslararası toplumun üyeleri olarak mikro devletler, güvenliklerinin ve toprak bütünlüklerinin garanti altına alınmasını bekleme ve ekonomik ve sosyal kalkınma için uluslararası yardıma tam olarak katılma hakkına sahiptir. Şart'ta değişiklik yapılmasa bile, tam üyelik dışında, Uluslararası Adalet Divanı'na erişim ve ilgili Birleşmiş Milletler ekonomik komisyonlarına üyelik gibi çeşitli ortaklık biçimleri mevcuttur. İhtisas kuruluşlarına üyelik ayrıca Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından sağlanan faydalara erişim için bir fırsat sağlar.

Yukarıda belirtilen katılımlara ek olarak, 'Mikro-Devletler'in, istedikleri takdirde, halihazırda bir ya da iki örnekte olduğu gibi, Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde ve Cenevre'deki Birleşmiş Milletler ofisinde daimi gözlemci misyonları kurmalarına da izin verilmelidir. Bu tür önlemler, 'Mikro-Devletlerin', insan kaynakları ve ekonomik kaynaklarının yetersizliği nedeniyle üstlenemeyecekleri Birleşmiş Milletler üyeliğinin tüm yüklerini üstlenerek kaynaklarını ve potansiyellerini zorlamadan Birleşmiş Milletler sisteminden tam olarak yararlanmalarına olanak sağlayacaktır.’³³⁰

13 Aralık 1967'de ABD, Güvenlik Konseyi Başkanı'na gönderdiği bir mektupta, Genel Sekreter'in bu sözlerine atıfta bulunarak, bunların genel ilkeler ve usuller açısından incelenmesini önermiş ve Konsey'in atıl durumdaki yeni üyelerin kabulü Komitesi'nin bu amaçla yeniden canlandırılmasını tavsiye etmiştir.³³¹

BM Güvenlik Konseyi, 29 Ağustos 1969 tarihli kararıyla, Güvenlik Konseyi'ne üye tüm devletlerin temsilcilerinin yer aldığı Mikro Devletler Uzmanlar Komitesi'ni kurmuştur.³³² Komite üyeleri, konu devletlerin egemen eşitliği sorununa dayandığı için, böyle hassas bir konuyla ilgili bırakın öneride bulunmayı, herhangi bir görüş bildirme konusunda bile son derece çekingen davranmışlardır. Bu sebeple ciddi bir gecikme yaşanmış ve 18 aylık bir sürenin ardından bile Komite bir rapor

³³⁰ Ibid.

³³¹ Ibid.

³³² Concerns consultations with Committee on the Admission of New Members on the question of "micro-states", S/8437, 1968., <https://digitallibrary.un.org/record/506884?ln=en> (Son Erişim Tarihi: 26.09.2021).

sunamamıştır.³³³

Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık tarafından Komite'ye konuyla ilgili iki önemli öneri sunulmuştur.

26 Eylül 1969 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri, bir yandan Birleşmiş Milletler üyeliğinin istisnai olarak mikro devletler üzerindeki orantısız ağır yükünden, diğer yandan da bu devletlerin kendi siyasi, ekonomik ve sosyal gelişimleri ve Birleşmiş Milletler'in geniş hedeflerine ulaşılmasına yapabilecekleri katkılar için dünya kuruluşu ile ilişkiye ihtiyaç duymalarından endişe duyarak, yeni bir Birleşmiş Milletler Ortak Üye statüsünün oluşturulmasını önermiştir.³³⁴

Mikro devletler için önerilen bu taslakta, "ortak üyeler" aşağıdaki hak ve yükümlülöklere sahip olacaklardı:

‘a) oy kullanma ve görevde bulunma hakkı hariç olmak üzere tam üyelerin sahip olduğu tüm haklardan yararlanmak;

b) Konsey'in kararı üzerine BM Güvenlik Konseyi'nde uygun hakları kullanmak;

d) BM'nin ekonomik ve sosyal alandaki yardımlarından yararlanmak;

e) Mali katkı payı ödeme yükümlölüğü hariç olmak üzere, Örgüt üyeliğinin getirdiğı yükümlölükleri yerine getirmek .’³³⁵

25 Mayıs 1970 tarihinde Birleşik Krallık ise mikro devletlere yönelik olarak bu devletlerin bazı haklardan (özellikle belirli Birleşmiş Milletler organlarında oy kullanma ve seçilme) gönüllü olarak feragat edebileceğı, ancak bunun dışında üyeliğın tüm hak ve ayrıcalıklarından yararlanabileceğı bir düzenleme önerisinde bulunmuştur. Bu öneriye göre mikro devletler üyelik başvurusunu sunarken şunları ifade edecektir:

³³³ M.M. Gunter, **op.cit.**, s. 469.

³³⁴ F. Gregory Gause. “**Small States and Big Alliances.**” *The American Political Science Review*, cilt: 91, sayı: 3, 1997, ss. 705–09.

³³⁵ **Ibid.**

‘‘Birleşmiş Milletler üyeliğinin ayrıcalıklarından yararlanma ve yükümlülüklerini üstlenme ve özellikle toprak bütünlüğünün ve siyasi bağımsızlığının korunması konusunda Birleşmiş Milletler'in sağlayabileceği koruma ve yardımdan yararlanma arzusunun; ve Birleşmiş Milletler'in herhangi bir organında oylamaya katılmak istemediğini, Şart tarafından kurulan üç Konsey'den herhangi birine veya Genel Kurul'un herhangi bir alt organına seçilmek için aday olmak istemediğini beyan eder. Bu temelde ve mali katkısının değerlendirilmesinin nominal düzeyde olacağı anlayışıyla, ... Devleti, Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan yükümlülükleri kabul ettiğini beyan eder ve bunları yerine getirmeyi ciddiyetle taahhüt eder.... Devleti ayrıca, bu yöndeki niyetini Genel Sekreter'e bir yıl önceden bildirdikten ve mali katkısının gözden geçirilmiş değerlendirmesini kabul ettikten sonra, herhangi bir zamanda, burada gönüllü olarak vazgeçtiği üyelik haklarından yararlanabileceğini taahhüt eder.’’³³⁶

Birleşik Krallık, önerileri hakkında Mikro Devlet Komitesi'ne şu ifadelerde bulunmuştur:

‘‘Eğer bir Devlet, egemenliğini gönüllü olarak kullanarak, üyelik talebinin bir parçası olarak, Örgüt ve diğer üyeleri tarafından kabul edilebilir bir şekilde üyeliğin belirli haklarını kullanmaktan feragat ederse, bu durum tüm üyelerin egemen eşitliğini korumak için tasarlanmış olan Şart'ın 2 (1) Maddesi hükümlerine aykırı olmayacaktır. Bu durum sadece ilgili Devletin özgür ve egemen seçimini ve bu seçimin Örgüt tarafından tanınmasını ve kabul edilmesini yansıtacaktır.’’³³⁷

Komite; her iki önerinin BM Şartı çerçevesinde uygulanıp uygulanamayacağı hususunda BM Uluslararası Hukuk Komisyonu'ndan tavsiye almaya karar vermişti. Uluslararası Hukuk Komisyonu, Birleşmiş Milletler Ortak Üye statüsünün yaratılmasına ilişkin Birleşik Devletler önerilerine atıfta bulunarak raporunda şunları ifade etmiştir;

³³⁶ Ibid.

³³⁷ Ibid.

“Şart’ın (Birleşmiş Milletler’e yeni üye kabul etme koşullarını tanımlayan) 4. Maddesi 'ortak üyeliğe' ya da 'ortak üyelere' atıfta bulunmadığı gibi, bu terimler Şart’ın başka bir yerinde de geçmemektedir. Şart’ta değişiklik yapılmadan, bu belgeye taraf olmanın veya üye sıfatından başka bir sıfatla taraf olmanın başka yollarını yaratmak mümkün değildir. Bu bağlamda Birleşik Devletler’in önerisinde tanımlandığı şekliyle bir "ortak üye", "mevcut amaçlar doğrultusunda Şart’ın şu anda okuduğu şekliyle 'üye olmayan' olarak kabul edilmelidir. Ortak üyelerin örgütün karar alma süreçlerini etkileyemeyecekleri, BM’nin çalışmalarında etkin bir rol oynayamayacakları ve faaliyetlerini etkileyemeyecekleri yer alan taslak bu haliyle BM Şartı’nın 2. maddesinin 1. paragrafında yer alan devletlerin egemen eşitliği ilkesini ihlal eder. Bu devletlerin tam üye statüsünden mahrum bırakılması egemen eşitlik ilkesinin somut ihlali olacaktır.”³³⁸

Birleşik Krallık’ın önerisine göre bir Mikro Devlet, Örgüt’te oy kullanma veya görev alma hakkından gönüllü olarak feragat eden bir tam (ortak değil) üye olarak kabul edilecekti.

Uluslararası Hukuk Komisyonu ise *“böyle bir gönüllü feragatin Şart’ın lafzına ve ruhuna uygun olup olmadığını”* ve özellikle de Şart’ın *“Genel Kurul’un her üyesinin bir oyu olacağını”* öngören Madde 18 (1)’i ihlal edip etmediği noktasında tereddütte kalmıştır.³³⁹

Komisyon Birleşik Krallık’ın önerisi ile alakalı olarak raporunda şu sözlere yer vermiştir:

“Şart’ın 2 (1) Maddesinin gerekli bir sonucu Şart kapsamındaki temel hak ve yükümlülüklerin eşitliğidir. Bir devlet temel hakkından feragat ediyorsa başka bir üye devlet de temel yükümlülüğünden feragat edebilir mi? (örneğin uluslararası anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözme yükümlülüğünden). Böyle bir öneride Devlet 'egemen' olarak kalsa da 'eşit' olarak kalması zordur.”

³³⁸ Report of the International Law Commission on the work of its Fifteenth Session, A/CN.4/163, p.118.

³³⁹ M.M. Gunter, *op.cit.*, s. 478.

Nihayetinde Uluslararası Hukuk Komisyonu iki devletin sunmuş olduğu önerilerle ilgili olarak şu sonuca varmıştır:

“Birleşik Devletler'in önerisi ve Birleşik Krallık'ın önerisi, mevcut haliyle, Şart'ta değişiklik yapılmaksızın Birleşmiş Milletler çerçevesinde uygulanamaz. Birleşmiş Milletler'in varlığı, egemen eşit devletler tarafından sürdürülen hassas bir dengeye dayanmaktadır. Devletlerin egemen eşitliğine meydan okuma olarak yorumlanabilecek bir değişiklik – iyi niyetli dahi olursa da-Örgüt'ün doğası ve hatta varlığı üzerine temel bir mücadeleye dönüşebilir.”³⁴⁰

Komisyonun bu görüşüyle birlikte, sorunun çözümüne yönelik başka bir üye devlet tarafından temsil edilme ya da ortak üyelik statüsü Şart'ta değişiklik gerektireceği için uygulanabilir bulunmamıştır.

Sonuç olarak; uluslararası hukuk, genişlemiş ancak tamamen birbirine bağımlı yeni bir toplumun yeni durumlarına uyum sağlamalıdır. Bir arada yaşama hukukundan, üyelerinin fiili büyüklüklerine değil, uluslararası toplumun ortak gücüne dayanması gereken yeni bir işbirliği ve refah hukukuna doğru gelişmelidir. Dolayısıyla, mikro devletler söz konusu olduğunda egemen eşitlik ilkesinin uygulanması sorununun geçerliliğini koruduğu söylenebilir. Aynı zamanda, bu devletlerin fiili durumlarından dolayı resmi ve hukuki eşitlik hakkını inkâr edilmeden, bu devletlerin uluslararası hukuki ilişkilere tam olarak katılabilecekleri formların arayışının hala tamamlanmadığı söylenebilir.

B. Ulusüstülük Kavramının Egemen Eşitlik İlkesi ile Uyum

Uluslararası hukuk ekseninde ulusüstülük, tartışmalı hususlardan biridir ve genel kabul görmüş bir uluslarüstülük teorisi yoktur.

Ulusüstülük kavramının derin kökleri vardır ve bu kavramın tanımlanması için kullanılan terimin ancak 20. yüzyılda ortaya çıkmış olması, kavramın daha önce var olmadığı anlamına gelmez.

³⁴⁰ Report of the International Law Commission on the work of its Fifteenth Session, A/CN.4/163,p.124.

Orta Çağ'dan beri Papa, gücünü Avrupa'nın egemen hükümdarlarına yaymaya çalışmıştır. Daha sonra, ulusüstücülüğün bazı unsurları Kutsal Roma İmparatorluğu, Alman Birliği ve Kutsal İttifak'ta izlenebilir. Bu nedenle, bu kategorinin uluslararası hukuk ilişkileri pratiğinde uzun bir evrim geçirdiğini belirtmek gerekir.

20. yüzyılda, bilimsel ve teknolojik ilerlemenin hızlı temposu ve uluslararası işbirliğinde devletler arasındaki ilişkilerin gelişmesiyle birlikte, bu tür işbirliğinin yeni yönlerini ve biçimlerini bulma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunu sağlamak için çeşitli şekillerde ve farklı derecelerde devletlerin egemenliğini sınırlandıracak bazı zorunlu ulusüstü mekanizmaların kurulmasını gerektirmiştir.

Uluslararası hukuk açısından evrensel olarak kabul görmüş bir ulusüstülük kavramının yokluğu, bu kavramın devletlerarası ilişkiler pratiğinde uygulanmasının önündeki en temel sorunlardan biri haline gelmektedir. Elbette genel kabul görmüş bir tanımın olmaması, bu olguyu devletlerarası hukuk açısından yok kılmaz.

Bu olgu uluslararası hukuk terminolojisinde, İngilizce'de *supranational organizations*, Türkçe tercümesiyle *ulusüstü örgütler* olarak adlandırılır.

Genel bir tanımlamayla, devletlerin; ilişkilerinin amaca yönelik olarak düzenlenmesi için belirli bir uluslararası organa, yasal olarak belirlenmiş veya varsayılmış olan belirli bir dizi yetkileri vermeyi içeren örgütlenmedir.³⁴¹ Bu ulus üstü yapıya üye devletlerin egemen hakları aktarılmıştır ve örgüt bu konularda üye devletleri bağlayıcı işlemler yapar. Bu noktada diğer uluslararası örgütlerden ayrılır.

Martin Dedman, ulusüstülüğün, üye devletlerin egemenlik haklarının bir kısmını birlik lehine devretmesiyle oluşturulan, kendi özerk hukuk sistemine sahip bir devletler entegrasyon birliğinin temel bir özelliği olduğuna inanmaktadır. Bu haklar, üye devletler üzerinde bağlayıcı kararlar alan ve büyük çoğunluğu iç hukuk düzenleri üzerinde doğrudan etkiye sahip olan kurumsal organlar tarafından kullanılmaktadır.³⁴²

³⁴¹ L. Valki, "Sovereignty supranationality and Decision Making" Questions of International Law, Cilt:34, 1970, s.270.

³⁴² Martin Dedman, "The Origins and Development of the European Union: 1945-2008 : A History of

Ulusüstü terimi, 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu kuran Antlaşmanın 9. maddesinde yasal bir ifadeye kavuşmuştur: "*Ulusüstü organın üyeleri, birliğin ortak çıkarları doğrultusunda görevlerini yerine getirirken tamamen bağımsızdırlar. Görevlerini yerine getirirken herhangi bir hükümet ya da makamdan talimat almayacak ya da onların yönlendirmesine tabi olmayacaklardır. Görevlerinin ulusüstü niteliğiyle bağdaşmayan her türlü eylemden kaçınırlar*".³⁴³

Dolayısıyla, topluluğu kuran Antlaşma ulusüstülüğü, Yüksek Otorite üyelerinin üye devletlerden gelen talimatlardan veya etkilerden bağımsızlığı olarak anlamıştır. Ancak Paris Andlaşması ulusüstülüğün hukuki bir tanımını yapmamıştır. Ayrıca, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Antlaşma'da 1967 yılında "ulusüstü" terimi topluluk hukukundan çıkarılmıştır.

Ulusüstülük terimi söz konusu andlaşmadan çıkarıldıktan sonra da bu olgu ortadan kalkmamıştır. AB kurucu andlaşmalarının ve diğer yasal düzenlemelerin yorumlanmasının yanı sıra başta Komisyon ve AB Adalet Divanı olmak üzere bir dizi kilit topluluk organının uygulamalarından türetilmiştir.

Doktriner açıdan ulusüstülük terimi ilk kez J. Shaw'un "Avrupa Birliği Hukukuna Giriş" adlı ders kitabında, M. Wolfun 1916 tarihli "Dünya Hükümeti" adlı eserine atıfta bulunularak, "*ulusüstü örgütlerin varlığının devletlerin dünya siyasi sistemindeki öncelikli ve temel rolünü sınırlamadığı*" şeklinde ifade edilmiştir.³⁴⁴

Ulusüstü örgüt olarak Avrupa Birliği'ni örnek vermek gerekecekse, denilebilir ki, AB; düzenleme yetkisi eşitler arasında değil de onlardan daha üst bir noktada konumlandığı için, egemen eşitlik ilkesi bakımından diğer uluslararası örgütlerden farklı bir noktadadır.

Shaw ulusüstülüğün niteliklerini "*üstünlük, doğrudan etki ve bağımsızlık*"

European Integration", Routledge Publishing, London: 2010, s.78.

³⁴³Treaty establishing the European Coal and Steel Community. Paris, 18 April 1951 , <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11951K/TXTr> (Son Erişim Tarihi: 19.11.2021)

³⁴⁴ Jo Shaw, "The Law of the European Law", MLM Publishing, Stuttgart: 1993, s.156.

olarak ifade eder.³⁴⁵

Ulusüstü güç, hiyerarşik olarak devlet gücünden daha yüksektir; bu da her şeyden önce devletlerarası birlik hukukunun iç hukuk üzerindeki önceliğinden kaynaklanır. Bu ulusüstülüğün üstünlük niteliğidir.³⁴⁶ Ulusüstülük, devletlerin bazı haklarını kasıtlı olarak kısıtlamalarını ve bazı yetkilerini, normatif eylemleri ulusal hukuktan daha fazla yasal güce sahip olan uluslarüstü örgütlere devretmelerini içerir.

Ulusüstülüğün ikinci niteliği *doğrudan etki* etmesidir. Ulusüstü örgütün hukuki tasarrufları, üye devletlerin toprakları üzerinde normatif güce ve doğrudan etkiye sahip olmalıdır.³⁴⁷

Ulusüstülüğün son niteliği *bağımsızlıktır*.³⁴⁸ Bir uluslararası örgütün ulusüstü otoritesi, üye devletlerin iradesinden bağımsızlığı anlamına gelir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu kuran Andlaşmada şu ifade yer almaktadır: ‘*Üst organın üyeleri, birliğin ortak çıkarları doğrultusunda görevlerini yerine getirirken tamamen bağımsızdır. Görevlerini yerine getirirken herhangi bir hükümetten ya da makamdan talimat almayacak ya da talimatlarla yönlendirilmeyeceklerdir. Görevlerinin uluslarüstü niteliğiyle bağdaşmayan her türlü eylemden kaçınırlar. Her üye devlet, üst organ üyelerinin faaliyetlerinin ulusüstü niteliğine saygı göstermeyi ve görevlerini yerine getirirken onları etkilemeye çalışmamayı taahhüt eder.*’³⁴⁹

Dolayısıyla, ulusüstülük, küreselleşme süreçlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan belirli uluslararası hukuk normlarının bir niteliğidir ve uluslararası hukukun diğer öznelerinin, yalnızca bağlayıcı nitelikleriyle değil, aynı zamanda devletlerin yargı yetkisi altındaki özneler üzerindeki öncelikleri ve doğrudan etkileriyle de karakterize edilen hukuk kuralları yaratma yeteneğinden oluşur.

³⁴⁵ **Ibid.**

³⁴⁶ **Ibid.**, s.178.

³⁴⁷ **Ibid.**, s. 184.

³⁴⁸ **Ibid.**,s. 192.

³⁴⁹T reaty establishing the European Coal and Steel Community. Paris, 18 April 1951 , <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11951K/TXTr> (Son Erişim Tarihi: 19.11.2021)

Uluslararası hukuktaki böyle bir olgunun varlığı ve bu tür bir mekanizmanın kullanımı uluslararası hukukla ne ölçüde uyumlu olduğu sorusunu gündeme getirir. Bu bağlamda doğrudan devletlerin egemenlikleri ve egemen eşitlik ilkeleriyle ilişkileri gelir. Doktrinde, ulusüstülüğün devlet egemenliğinin sınırlanmasına mı yol açtığı yoksa küreselleşmenin ‘egemenlik’ kavramını dönüştürmesinin nesnel bir sonucu mu olduğu sorusu tartışmalı ve ilginçtir.

Zira devletin uluslararası hukukun birincil öznesi olduğu, uluslararası hukuk kurallarının oluşturulması için rızasının zorunlu olduğuna ve uluslararası hukukta öngörülenler dışında egemenliğinin herhangi bir şekilde kısıtlanmasının kabul edilemez olduğuna inanılmaktadır.

Bu yaklaşıma dayanarak, devletlerin egemen eşitliği ilkesi; devletlerin egemenlik ve bağımsızlıklarının herhangi bir şekilde kısıtlanmasının kabul edilemezliği de dahil olmak üzere, garanti altına alınması ve sağlanması için yasal bir ön koşul olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda, ‘ulusüstülük’ kavramı yukarıda bahsedilen tüm özellikleri göz önünde bulundurulduğunda devletlerin egemen eşitliği ilkesiyle bağdaşmaz görünmektedir ve pratikte ilkenin somut ihlali şeklinde görülebilir.

Öncelikle, ulusüstülüğün modern uluslararası hukukun norm ve ilkeleriyle bağdaşmayan bir kavram olmadığını vurgulamak gerekir. Zira, bu örgütlenmeyi yasaklayacak bir uluslararası hukuk normu bulmak mümkün değildir.

Devletler, egemenlikleri sayesinde, kendi iç işlerine ait olan bazı konuları gönüllü olarak uluslararası yasal düzenlemeye tabi tutabilir ve kontrol edebilirler.” Devletler, anayasal düzenlemelerinde ulusüstü mekanizmaların eylemlerini genişletme imkanını tesis edebilirler. Nitekim, 1946 tarihli Fransız Anayasası’nın giriş bölümüne şu hüküm yer almaktadır: *“Fransa, barışın düzenlenmesi ve korunması için gerekli egemenlik sınırlamalarını kabul eder.”*³⁵⁰ Yine 1947 tarihli İtalyan Anayasası’nda *“halklara barış ve adalet sağlayan bir düzen için gerekli egemenlik sınırları kabul*

³⁵⁰ Constitution of France, 1946, <https://www.refworld.org/docid/3ae6b59cc.html> (Son Erişim Tarihi:19.11.2021)

edilir.’³⁵¹ ifadesi yer almıştır.

Aynı zamanda, kendi egemenliklerini sınırlama imkanı sağlayan bu devletlerin, bu tür kısıtlamaları ancak karşılıklılık ilkesine uygun olarak izin verebileceğine dair çekincelerini ifade ettiklerini söylemek gerekir. 1946 tarihli Fransa Anayasası “mütekabiliyet esasına tabidir” ve İtalya Anayasası “diğer devletlerle mütekabiliyet koşuluyla” ifadelerini içermiştir.

Aslında ulusüstülük ile egemenlik arasında bir çelişki yoktur, çünkü ulusüstülük egemenliğin bir ürünüdür: “devletler yetkilerinin bir kısmını gönüllü olarak uluslararası bir örgüte devreder ve andlaşmayla oluşturulan böyle bir örgütün üyesi olurlar.”³⁵²

Bir uluslararası örgütün yapısına ve hukuk düzenine bazı ulusüstü unsurların dahil edilmesi, bu örgütlerde üye devletlerin egemenliklerinin mutlaka sınırlandırılmasına yol açmaz, ancak örgütün işleyişinin etkinliğinde bir miktar artış sağlar.

Bir örgütün ulusüstü niteliği, üye devletlerin egemenliklerini kaybettikleri anlamına gelmemekte, sadece yetkilerini ortaklaşa kurulmuş bir uluslararası örgüte devrettikleri anlamına gelmektedir.

Ancak, yetkilerin devredilmesi, devletin egemenliğinin ve uluslararası hukuk kişiliğinin kullanılmasıdır, bunlardan feragat edilmesi değildir.³⁵³ Yetki devrinin sözleşmeye dayalı temeline ilişkin formülasyon da tamamen doğrudur. Zira bu tür mekanizmalar (belirli organlar veya süreçler şeklinde) uluslararası andlaşmalar çerçevesinde oluşturulabilir. Avrupa Birliği gibi ulusüstü bir örgüte üyelik, yetkilerin devletten örgüte devrini öngören uluslararası bir antlaşmanın onaylanmasından önce bir ülkenin anayasasında değişiklik yapılmasını gerektirir ve çoğu zaman bunu zorunlu kılar.³⁵⁴ Bu tür değişiklikler yetki devrine izin vermek için değil, uluslararası bir

³⁵¹ Constitution of Italy ,1947, <https://www.refworld.org/docid/3ae6b57cc.html> (Son Erişim Tarihi:19.11.2021)

³⁵² Bernard Gilson, “**The Conceptual System of Sovereign Equality of States amd Supranationality**”, Peeters Publishing, Leuven: 1984, s.71.

³⁵³ **Ibid.**

³⁵⁴ **Ibid.**, s.74.

organizasyona katılmak veya anayasa ile ilgili uluslararası andlaşma arasındaki çelişkileri ortadan kaldırmak için yapılır. Avrupa Serbest Ticaret Birliği bu modelin bir örneğidir.

Sonuçta, devletler gerçekten de uluslararası hukukun birincil özneleridir ve yetkilerin devredilmesiyle egemenliklerini kaybetmezler. Yetkilerini 'geri alarak' eşit egemen iradelerini her zaman ortaya koyabilirler.

Bir devletin uluslararası ilişkilerdeki hareket özgürlüğü, diğer devletlerin egemenliğini (uluslararası ilişkilerde toprak üstünlüğü ve bağımsızlık) ihlal etmeyecek şekilde hareket etme özgürlüğüdür.³⁵⁵ Egemenliği anlamının tek yolu budur. Her biri egemenliğe sahip olan devletler sistemi, tek bir devletin tek başına çözemeyeceği sorunları çözmek için devletlerin uluslararası iletişim sürecinde kendileri tarafından yaratılan uluslararası hukuka paralel olarak var olur. Bir devletler sistemi olduğu için, egemenlik sadece her devletin bir özelliği olarak anlaşılabilir.

Ulusüstü mekanizmaların varlığı ve işleyişi devletlerin egemen eşitlik ilkesiyle gelişmeyeceği özelliklerini belirlememize olanak tanır.

Şöyle ki; her şeyden önce, uluslararası hukuk, belirli amaç ve hedeflere ulaşmak ve uluslararası ilişkileri düzenlemek için egemen iradelerini kullanırken egemenliklerini sınırlayan egemen devletler tarafından oluşturulur. Uluslararası hukuk, eşit egemen devlet yapısı içinde kalkınmayı sağlamak için devletlerin (ana aktörlerinin) ortak çabalarını ifade eder. Devlet egemenliği üzerindeki bazı sınırlamalar devletlerin uluslararası hukuku yaratması gerçeğinden kaynaklanır. Böylece egemenlik haklarının kullanılması için uluslararası bir yasal çerçeve sağlamış olurlar.

Teorik olarak, ulusüstülük ve egemen eşitlik ilkesi arasındaki ilişkide herhangi bir çelişki veya çatışma yoktur.

³⁵⁵ **Ibid.**, s.78.

Ulusüstü örgütlenmelerin varlığına duyulan ihtiyaç, uluslararası yaşamın çeşitli sorunlarının etkili bir şekilde çözülmesi için, bağlayıcı kararların ve zorlayıcı önlemlerin kabul edilmesi de dahil olmak üzere oldukça karmaşık koordineli uluslararası prosedürlere duyulan ihtiyaçtan kaynaklanır.

Ulusüstü mekanizmalar üye olan tüm devletler için eşit şartlarda oluşturulur ve daha sonra işlevlerinin kapsamına giren tüm devletlere aynı şekilde uygulanır. Ulusüstü mekanizmaların oluşturulması ve işleyişi için devletlerin rızası bir ön koşuldur. Bu rıza olmaksızın, uluslarüstü mekanizmaların varlığı gayrimeşru olacak ve bu mekanizmaların aşağıdakilerle ilgili işlevlerini yerine getirmesi mümkün olmayacaktır; Ulusüstü mekanizmalar, yalnızca kuruluşlarında kendilerine verilen işlevler dahilinde çalışabilirler. Belirli kurum veya kuruluşların yetkilerinin uluslarüstü olması işlevsel bir nitelik taşır ve hiçbir şekilde hiçbir durumda mutlak olarak kabul edilemez.

C. Devletlerin Egemen Eşitliği İlkesi Bağlamında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

Uluslararası örgütlerin gelişimi İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği dönüşümlerin bir sonucu olarak, devletlerin artan karşılıklı bağımlılığı siyasi ve ekonomik alanlarda işbirliğinin artması ile karakterize edilen ve egemenliklerinin paralel ve aşamalı olarak sınırlandırılmasına yol açan yeni bir durum ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, yeni bir silahlı dünya çatışmasını önleme kararlılığı ve insanoğlunun temel haklarını koruma arzusu, uluslararası toplumun güçlendirilmesi yönündeki eğilimi hızlandırmıştır.

Bugün devletlerin giderek artan bir şekilde uluslararası örgütler çerçevesinde faaliyet gösterdiğini görüyoruz.

Devletlerin bu örgütlere üyeliği sorunu, başlangıçta doktrinde egemenliklerinin sınırlandırılması olarak tartışılmıştır.

Günümüzde, egemenliğin görünümü azalmakta ve uluslararası hukukun nesneleri, küresel kapsamdaki uluslararası andlaşmaların genişleyen ağı, neredeyse evrensel bir Birleşmiş Milletler'in yasal yetkileri ve siyasi olmayan bir karaktere sahip uluslararası örgütler aracılığıyla önemli ölçüde artmaktadır.

Bu noktada egemenliğin sınırlandırılmasından değil, yetkilerin devrinden daha sık söz ediyoruz. Dolayısıyla, devletlerin uluslararası örgütlere veya uluslararası organlara katılımı, her ne kadar kendi iradeleriyle olsa da, devletlerin belirli alanlardaki egemenlik yetkilerini azaltmaktadır.

Uluslararası örgütlerle ilgili olarak eşitlik ilkesi her şeyden önce uluslararası hukukun egemen ve bağımsız özneleri olarak tüm devletlerin genel uluslararası örgütlere katılma konusunda eşit hakka sahip olması anlamına gelir.

Bu ilkenin BM çerçevesinde uygulanmasına ilişkin tartışmalı konulardan biri de BM Güvenlik Konseyi'nin işleyiş mekanizmasının bu ilkeyle tutarlı olup olmadığıdır. İlkenin hukuki içeriğiyle çeliştiği söylenen iki ana durum ayırt edilebilir.

Birincisi; örgütün diğer üyelerine kıyasla belirli devletlere özel statü verildiği iddiasıdır. İkincisi; örgütün merkezi organı olarak Güvenlik Konseyi'nin yetkilerinin egemen eşitlik ilkesine aykırılık teşkil ettiği iddiasıdır.

a. Belirli Devletlere Özel Statü Verildiği İddiası

Bilindiği üzere, BM Şartı'nın 23 (1). maddesi Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üye devletten oluşmasını öngörmektedir: “Beş daimi üye devlet ve sabit bir coğrafi kotaya göre iki yıllık bir süre için Genel Kurul tarafından seçilen on daimi olmayan üye.”³⁵⁶

³⁵⁶ 1945, 1 UNTS XVI , m.23/1.

İkinci grup söz konusu olduğunda, en azından seçilme konusunda eşitlik ilkesine riayet edildiği izlenebilirken (her ne kadar birkaç düzine ülke Konsey'e hiç seçilmemiş olsa da), daimi üyelerin statüsü şüphesiz örgütün diğer üyelerine göre ayrıcalıklı olarak nitelendirilebilir.

Maddeye göre bu devletlerin her biri, 27(3). maddesi uyarınca, bu organ tarafından alınan bir kararı iptal etme hakkına sahiptir.³⁵⁷

Görünüşte böyle bir statüko devletlerin üstün eşitliği ilkesini ihlal etmektedir.

Şart'ı hazırlayanların BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesine veto yetkisi vererek devletlerin egemen eşitliği ilkesine önemli bir istisna getirdikleri savunulmuştur.³⁵⁸

Güvenlik Konseyi'nin sadece beş daimi üyesinin hukuki statüsü ile uluslararası hukukun bir ilkesi olarak devletlerin egemen eşitliği arasındaki ilişki hala açık bir sorudur.

Daimi üyelerden herhangi biri çekimser oy kullanarak (yani diğerleriyle örtüşmeyen bir bakış açısını etkin bir şekilde ifade ederek) Güvenlik Konseyi'nin bir karar kabul etmesini sağlamaktadır.³⁵⁹ Bu temelde veto, bir karara katılmama ve karşı çıkmanın açık bir ifadesi olarak yorumlanır.³⁶⁰

Dolayısıyla, yetmiş yılı aşkın bir süredir, uluslararası toplum sisteminde, her biri önemli dünya meselelerinde tek başına karar verme hakkına sahip olan ve her biri kendi dış politikasıyla tutarlı olmayan kararları 'engelleme' imkanını kullanan beş devlet bulunmaktadır.

Veto sadece BM'nin denge ve denetleme sisteminin en önemli unsurlarından biri değil, aynı zamanda Konsey üyelerini uzlaşma arayışına teşvik eden kolektif karar

³⁵⁷ 1945, 1 UNTS XVI, m.27/3.

³⁵⁸ B. Fassbender, "UN Security Council Reform and the Right of Veto: A Constitutional Perspective", Kluwer Law International, 1998, s.421.

³⁵⁹ *Ibid.*, s. 417.

³⁶⁰ *Ibid.*

alma mekanizmasının da temel unsurudur. Veto, tüm BM mimarisinin temel taşıdır. Bu olmadan tüm yapı sürdürülemez.³⁶¹

Veto yetkisi Güvenlik Konseyi'nin yetkilerini sınırlayan bir faktördür. Dünyanın farklı bölgelerini temsil eden ve önemli siyasi ve ekonomik farklılıklara sahip 5 devlet tarafından tutulan veto yetkisi Güvenlik Konseyi'nin tüm üye devletler için bağlayıcı bir karar almasını engelleyebilir. Bu da mümkün olan en dengeli kararın alınmasını garanti altına alır ve aynı zamanda BM üye devletlerinin egemen eşitliğini ve çıkarlarını güvence altına almayı amaçlar.³⁶²

Ayrıca, BM Şartı'nın değişiklik kurallarını içeren 108. maddesini de göz önünde bulundurmalıyız: *"İşbu Şart'ta yapılacak değişiklikler, Genel Kurul'un üçte iki oyuyla kabul edildikten ve Güvenlik Konseyi'nin tüm daimi üyeleri de dahil olmak üzere üyelerin üçte ikisi tarafından anayasal usullere uygun olarak onaylandıktan sonra örgüt'ün tüm üyeleri için yürürlüğe girecektir."*³⁶³ Ayrıca 109. Madde de şu şekildedir: *"İşbu Şart'ta Konferans'ın üçte iki oyuyla önerilen herhangi bir değişiklik, Konferans tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girecektir."*³⁶⁴

Öte yandan, uluslararası örgütlere üyeliğin genellikle, katılımı birlikte kurucu belgelerde belirtilen yükümlülükleri üstlenen devletin irade eylemini teşkil ettiği de unutulmamalıdır.

BM Şartı Madde 4'e göre;

"4/1 İşbu Antlaşmanın getirdiği yükümlülükleri kabul eden ve bunları yerine getirme konusunda yetenekli ve istekli olduklarına örgütçe hükmedilen tüm diğer barışsever devletler Birleşmiş Milletlere üye olabilirler."

4/2 Bu koşullara uyan her devletin Birleşmiş Milletler üyeliğine kabulü,

³⁶¹ C. Warbrick. "The United Nations and the Principles of International Law", Routledge, New York: 1994, ss.204-230.

³⁶² Ibid.

³⁶³ 1945, 1 UNTS XVI, m.108.

³⁶⁴ 1945, 1 UNTS XVI, m.109.

*Güvenlik Konseyinin tavsiyesi üzerine Genel Kurul kararı ile olur.*³⁶⁵

Yani, katılımcılar bu örgüte katılarak Şart da dahil olmak üzere belirlenen kuralları kabul etmiş olurlar, bu nedenle Şart uluslararası bir andlaşmanın konusu olarak görülmelidir.

Diğer bir deyişle, örgüte katılmak bir anlamda Şart'ı bir andlaşma olarak kabul etmek anlamına gelir, ki bu da devletin Şart'ın içeriğini kabul ettiği anlamına gelir. Ahde vefa ilkesi göz önüne alındığında, BM üyesi hiçbir devlet şu anda bu statüye itiraz edebilecek durumda değildir.

Kanaatimizce, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üye devletlerinin özel konumunun devletlerin üstün eşitliği ilkesiyle çeliştiği iddiası hukuken yerinde değildir. Çünkü söz konusu olan daimi üye devletlerin statüsünün korunması ve siyasi ve diğer etkilerinin tanınması değil, onlara Güvenlik Konseyi'nin işleyişi içerisinde özel bir konum verilmesidir.

Söz konusu devletlerin özel statüleri uluslararası sistemin diğer alanlarında geçerli değildir ve hukuken olarak Birleşmiş Milletler'in diğer tüm üye devletleriyle eşittirler.

Yukarıdakiler ışığında, BM üye devletlerinin, beş devlete tüm ayrıcalıklarıyla birlikte BM Güvenlik Konseyi'nde daimi üyelik vererek egemen eşitlik ilkesini sınırlandırmayı gönüllü olarak kabul ettikleri sonucuna varılabilir. Dolayısıyla, bu bağlamda egemen eşitlik ilkesinin ihlal edildiğini söyleyebilmek mümkün değildir.

b. Güvenlik Konseyinin Yetkilerinin Egemen Eşitlik İlkesine Aykırılık Teşkil Ettiği İddiası

Güvenlik Konseyi kararları, örgüte üye tüm devletler için bağlayıcı olması bakımından diğer uluslararası örgütlerin kararları arasında öne çıkmaktadır. İlgili

³⁶⁵ 1945, 1 UNTS XVI , m.4.

hükümler BM Güvenlik Konseyi Tüzüğünde yer almaktadır.

BM Şartı'nın 24. maddesinin 1. fıkrası, Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik sorumluluklarını yerine getirirken BM üyesi devletler adına hareket etmesini öngörmektedir.³⁶⁶

Buna karşılık, BM Şartı'nın 25. maddesi uyarınca, üye devletler BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarına uymak ve bunları uygulamakla yükümlüdür.³⁶⁷ Bu kararların içeriği BM Şartı'nın 41-42. maddelerinde belirtilmiştir ve barış ve güvenliğin korunması için yaptırım uygulanmasını veya güç kullanılmasını içermektedir.³⁶⁸

Fassbender, Güvenlik Konseyi'ne bu tür kararlar alma hakkı tanınmasının ona ulusüstü bir yapı kazandırdığı, ona bir "dünya hükümeti" niteliği atfettiği ve bu niteliğinin egemen eşitlik ilkesini ihlal ettiğini ifade etmektedir.³⁶⁹

Bu iddianın hukuki temelini olmadığı kanaatindeyiz. Her şeyden önce, Güvenlik Konseyi'nin hukuki statüsü BM Şartı'nda yer almaktadır. Bu statü, Güvenlik Konseyi'nin "ulusüstü hükümet" rolünü oynaması gerektiğini söylemediği gibi, böyle bir sonuca yol açabilecek herhangi bir ilave işlev ya da yetkiden de bahsetmemektedir. Öyle ki; doktrinde Güvenlik Konseyi'nin bu yetkisinin bir takım sınırlamaları olduğu vurgulanmıştır: "BM, yalnızca olağanüstü durumlarda, saldırıya karşı direnmek gerektiğinde tüm üye devletleri bağlama yetkisine sahiptir".

Bağlayıcı kararlar alma yetkisinin kapsamı sınırlıdır ve sadece uluslararası barış ve güvenliğin korunmasıyla ilgilidir.

Dolayısıyla bu egemenliğin üye devletlerden uluslararası bir örgüte devredilmesi ve sonucunda devletlerin eşitliği ilkesinin ihlali ile ilgili değil, barışa yönelik tehditlerin, barış ihlallerinin ve saldırı eylemlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik eylemlerin etkinliğini arttırmak amacıyla kısmi, karşılıklı, eşit ve devlet

³⁶⁶ 1945, 1 UNTS XVI , m.24.

³⁶⁷ 1945, 1 UNTS XVI , m.25.

³⁶⁸ 1945, 1 UNTS XVI , m.41- m.42.

³⁶⁹ B.Fassbender, **op.cit.**, 439.

iradesine dayalı olarak sınırlandırılmasıyla ilgilidir.

Kanaatimizce, BM Güvenlik Konseyi'nin üye devletleri bağlayıcı kararlar alma yetkisinin önünde engel teşkil eden ve aynı zamanda devletlerin egemen eşitliği ilkesine uygunluğun teminatı olan bir dizi başka faktör de bulunmaktadır.

Bunlar arasında özellikle BM Güvenlik Konseyi'nde dünyanın farklı bölgelerinin eşit şekilde temsil edilmesi yer almaktadır. Bilindiği üzere bugün Konsey'de 5 daimi üyenin yanı sıra Afrika ve Asya'dan beş, Doğu Avrupa'dan bir, Latin Amerika'dan bir ve Batı Avrupa'dan iki üye bulunmaktadır.³⁷⁰

Bu tür bir temsil sadece coğrafi eşitlik sağlamak için değil, aynı zamanda farklı medeniyetleri, kültürleri, ideolojileri, yasal ve ekonomik sistemleri vb. temsil eden devletlerin çıkarlarını garanti altına almak için tasarlanmıştır.

BM Güvenlik Konseyi'nin güç kullanımına ilişkin kararları, Örgüt'ün barışı koruma güçlerinin yetki alanının sadece saldırı ve insani yardım operasyonlarına izin verdiği de not edilebilir.

³⁷⁰ Prosper Weil, “Towards Relative Normativity in International Law” American Journal of International Law, Cilt:77, 1983, s. 417.

Devletlerin egemen eşitliği ilkesinin içeriğinin oluşturulmasında, belirli tarihsel dönemlere özgü gerçeklerden ve faktörlerden etkilenildiği görülmektedir.

1648'den önceki döneminde, daha sonra devletlerin eşitliği fikrinin temelini oluşturacak olan, o dönemde devletlerle ilişkilendirilen hükümdarların eşitliği fikri ortaya çıkmıştır. Westphalia Evrensel Uluslararası Hukuk Konfigürasyonu (1648-1815) döneminde, doğal hukuk ekolünün temsilcileri devletlerin egemen eşitliği kavramını aktif olarak geliştirmiştir. Milletler Cemiyeti'nin evrensel uluslararası hukuk döneminde (1919-1946), devletlerin hukuki eşitliği fikrini yücelten ilk düzenlemeler kabul edilmiştir.

Mevcut aşamada, devletlerin egemen eşitliği ilkesi nihayet uluslararası hukukun temel bir ilkesi olarak tesis edilmiş ve temel uluslararası hukuki düzenlemelerde yer almıştır. Uluslararası hukukun temel bir ilkesi olarak, 1945 tarihli BM Şartı'nda ve 1970 tarihli Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirgesi'nde yer almaktadır. Bildiri'de de yer alan normatif düzenlemelere göre devletler aynı hak ve yükümlülüklerle sahiptirler ve ekonomik, sosyal, siyasi veya diğer farklılıklara bakılmaksızın uluslararası toplumun eşit üyeleridirler.

Uluslararası hukuk pratiğinde, devletlerin egemen eşitliği ilkesine uygunlukları konusunda yanlış anlamalara yol açan olgular bulunmaktadır; bu olgular arasında özellikle uluslararası örgütlerin işleyişiyle bağlantılı olarak; "mikro devletler" olarak adlandırılan devletlerin statüsü sorunu nedeniyle; ulusüstü mekanizmaların faaliyetlerinde vs. ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlara çözüm bulmak, devletlerin egemen eşitliği ilkesinin uygulanmasına ilişkin acil bir sorundur.

Uluslararası örgütlerin üyeleri olarak devletlerin hukuki statülerinin eşitliğinin sağlanması sorunu oldukça ciddidir. Mevcut durumda hemen hemen tüm uluslararası örgütlerin kurucu yasaları, üyelerinin egemen eşitliğine ilişkin hükümler içermesine rağmen, uygulamada bu hüküm her zaman uygulanmamaktadır. Bunun nedeni, devletlerin üyelikten doğan hak ve yükümlülüklerini yerine getirme kabiliyetlerinin farklı olmasıdır. Bu nedenle, bazı devletler, uluslararası örgütlerin belirli organlarının (örneğin BM Güvenlik Konseyi) çalışmalarında kullandıkları özel ve bir dereceye kadar ayrıcalıklı bir statüye sahip olabilirler.

İlk bakışta, uluslararası örgütlerin bazı üye devletlerine diğer üyelere kıyasla özel bir statü tanındığı şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak, böyle bir statünün

verilmesinin temel ön koşulu, bu devletlerin uluslararası örgütün faaliyetlerine ve yasal hedeflerine etkin bir şekilde ulaşmasına yapabilecekleri potansiyel katkının dikkate alınmasıdır.

Bu tür durumlar, devletlerin egemen eşitliği ilkesinin uygulama biçimlerinden biri olarak değerlendirilmelidir; bu ilkenin içeriği, devletlerin eşitliğini sağlamanın yanı sıra, uluslararası işbirliğinin genel etkinliğini arttırmak amacıyla uluslararası hukuk ilişkilerindeki rollerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesini sağlar. Buna ek olarak, belirli devletlere özel statü, diğer tüm üye devletlerin rızasıyla verilir ve bu da devletlerin egemen eşitliği ilkesi de dahil olmak üzere uluslararası hukuk ilkeleri açısından bu tür olguların kabul edilebilirliğini teyit eder. Bununla beraber unutulmamalıdır ki; ilkenin pratikte tam olarak uygulanmadığı durumların baş göstermesi o ilkenin varlığına zarar vermeyecektir.

Dünyanın 21. yüzyıldaki siyasi haritasına baktığımızda, "Mikro-devletler" olarak adlandırılan tanımlanmış ülkeye ve değişen derecelerde özyönetime sahip çok sayıda küçük devletler olduğunu görmekteyiz.

Mikro devletlerde egemen eşitlik ilkesinin uygulanması sorunu, esas olarak, belirli nesnel koşullar nedeniyle (küçük ülke, sınırlı insan topluluğu, sınırlı ekonomik ve diğer kaynaklar, vb.) uluslararası hukuk kişiliklerinden kaynaklanan hak ve yükümlülüklerini tam olarak yerine getirememelerinden kaynaklanmaktadır. Mevcut aşamada, mikro devletlerin diğer devletlerle eşit statüye sahip olması sorunu Birleşmiş Milletler tarafından, özellikle de BM'ye üyelik olasılığı bağlamında ele alınmıştır. Sorunun çözümlerinden biri mikro devletlere tam üyelik yerine ortak üyelik teklif etmek olmuş, ancak mikro devletler tam üyeliğe başvurma hakkından mahrum kalacakları için bu yaklaşım devletlerin egemen eşitliğine aykırı sayılmıştır.

Mikro devletlerin egemen eşitliği sorununa, herhangi bir gerekçeyle ayrımcılık yapılmaksızın, her ne koşulda olursa olsun eşit egemen statüyü garanti eden devletlerin egemen eşitliği ilkesinin hukuki içeriğine uygun olarak nesnel çözümünü bulmalıdır. Bununla birlikte, uluslararası hukuk kişiliğinin uygulanması doğrudan özenin (mikro devletlerin) fiili yeteneklerine bağlıdır. Bu nedenle, uluslararası hukuk ilişkileri pratiğinde, mikro devletlerin özellikle de bazı işlevlerini (dış politika,

savunma vb.) yerine getirme hakkını başka devletlere devrederek kullandıkları emsaller vardır.

Uluslararası hukuk kategorisi olan "ulusüstülük" ile devletlerin egemen eşitliği ilkesi arasındaki ilişki, bu ilkenin uluslararası hukuk pratiğinde uygulanmasının en zor konularından biridir. Modern uluslararası hukukta ulusüstü mekanizmalar evrensel, bölgesel ve hatta yerel düzeylerde işlemektedir ve bunların işleyişi uluslararası hukuk açısından kabul görmektedir.

Bununla birlikte, bu mekanizmaların varlığının ve kullanımının devletlerin egemen eşitliği ilkesiyle çelişip çelişmediği sorusu gündeme gelmektedir. Bir devletin belirli yetkilerini uluslararası bir örgüt lehine devretmesi nedeniyle, özellikle uluslararası ilişkilerin kurulması sürecinde egemenliğin ve buna bağlı olarak egemen eşitlik ilkesinin kısıtlandığı görüşünü reddetmek gerekir. Aksine, bu süreç devletin anlaşmalar akdetme hakkını kullanmasını içerir ve dolayısıyla uluslararası ilişkilere ve genel olarak insanlığın gelişimine aktif katılımına katkıda bulunur. Uluslararası hukuk uygulaması ve bilimi incelendiğinde, aşağıdaki şartların yerine getirilmesi halinde ulusüstü mekanizmalar ve egemen eşitlik ilkesi arasında herhangi bir çelişki olmayacağı sonucuna varılmaktadır: ulusüstü mekanizmalar, uygulandıkları devletlerin rızasıyla kurulacak; işlevlerini tüm devletlere karşı aynı şekilde yerine getirecek; ve bu işlevler yalnızca kuruluşlarında belirlenen sınırlar dahilinde yerine getirilecektir.

Devletlerin egemen eşitliği korelasyonu göz önünde bulundurulduğunda, uluslararası hukukun öznesi olan tüm devletlerin ilkeye uyması veya bu ilkeye uyulmasını sağlayacak etkili bir sistemin, uluslararası örgütler bünyesinde oluşturulan kurumsal mekanizmaların mevcut olması önem taşır. Dolayısıyla, ilkeyi sağlamanın kilit aracı, mevcut aşamada uluslararası işbirliğinin kilit bir biçimi olarak uluslararası hukuk bünyesinde gelişen etkin kurumların işleyişi olabilir. Zira otoriter ve zorlayıcı bir organın yokluğunda, istikrarın sağlanmasının egemen eşitlik ilkesinin bir işlevi olduğunu söylemek pek mümkün olmayacaktır.

Türkiye, devletlerin egemen eşitliği ilkesini uluslararası hukuki ilişkilerin temel ilkelerinden biri olarak kabul etmekte ve dış politika faaliyetlerinde bu ilkeye tutarlı

bir şekilde bağı kalmaktadır. İlgili normlar ÷lkemizin ikili ve çok taraflı düzeylerdeki uluslararası antlaşma uygulamalarında, devletlerarası ilişkilerin kurulmasındaki temel ilkelerden biri olarak yer almaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AKSAR Yusuf, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I**, İstanbul: Seçkin Yayınları, 2021.

ALTHUSIUS Johannes, **La Politica**, 1603, çev: Frederich S. Carney, New York: Liberty Fund, 1995.

ANSONG A., **The Operation of the Concept of Sovereign Equality of States in International Law**, London: Middlesex University Publishing, 2012.

ATILGAN Gökhan, AYTEKİN A, **Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinlerarası İlişki**, İstanbul: Yordam Kitap Yayınları, 2018.

BOURGEOIS Léon, **Pour la société des nations**, Paris: Eugène Fasquelle, 1910.

COMBACU J., **Droit international public**, Paris: Montchrestien, 1995.

CRAWFORD James, **Brownlie's Principles of Public International Law**, Oxford: Oxford University Press, 2012.

DEDMAN Martin, **“The Origins and Development of the European Union: 1945-2008 : A History of European Integration”**, London: Routledge Publishing, 2010.

DICKINSON Edwin De Witt, **The Equality of States in International Law**, Cambridge: Harvard University Press, 1920.

DOYLE William, **The Oxford History of the French Revolution**, Oxford: Oxford University Press, 2002.

DUNOFF Jeffrey L., **International law - Norms, Actors, process: A problem Oriented Approach**, New York: Aspen Publishing, 2006.

DUPUIS Charles François, **Le Droit des Gens et les Rapports des Grandes Puissances avec les autres Etats avant le Pacte de sa Societe des Nations**, Paris: Plon Publishing, 1921.

FASSBENDER Bardo, **The United Nations Charter as the Constitution of the International Community**, Boston: Brill Publishing, 2009.

FRIEDRICH Carl Joachim, **Introductory Remarks in Politica Medhodic Digesta of Johannes Althusius**, New York: Arno Press, 1979.

GILSON Bernard, **The Conceptual System of Sovereign Equality of States and Supranationality**, Leuven: Peeters Publishing, 1984.

GRIMM D, **Sovereignty Today. The Origin and Future of a Political and Legal Concept**, New York: Legal Publishing, 2015.

GROTIUS Hugo, **De Jure Belli Ac Pacis, (1625)**, çev: Stephen J. Neff, Cambridge: University Press, 2012.

HENKIN L., **International Law: Politics and Values**, New York: Springer Publishing, 1995.

HINSLEY F.H., **Sovereignty**, Cambridge: Cambridge University Press, 1986.

HOBBS Thomas, **Leviathan, (1651), 13.Bölüm**, çev: Nancy A. Stanlick, London: Hackett Publishing Company, 2011.

HYDER K., **Equality of Treatment and Trade Discrimination in International Law**, New York: Springer Publishing, 2017.

İBN-İ HALDUN, **Mukaddime (1375)**, Süleyman Uludağ (ed.), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020.

JELLINEK Georg, **Algemeine Staatslehre, (1914)**; BULGAN Birden Güngören, “**Georg Jellinek’in Hak ve Devlet Kuramı**”, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022.

KELSEN Hans, “**Pure Theory of Law**”, (1934), New Jersey: The Lawbook Exchange Ltd., 2014, s.171.

KLEIN Robert A., **Sovereign Equality Among States**, Toronto: University of Toronto Press, 1974.

KOOIJMANS P.H., **The Doctrine of the Legal Equality of States; an Inquiry into the Foundations of International Law**, Leyden: A.W. Sythoff, 1964.

KOROWICZ Marek, **Introduction to International Law: Present Conceptions Of International Law In Theory And Practice**, New York: Springer Publishing, 1959.

KUNIG Philip, **Prohibition of Intervention**, Oxford: Oxford University Press, 2015.

LOCKE John, **Two Treatises of Government, (1689)**; FRANKLIN Julian H., **John Locke and Theory of Sovereignty**, Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

MACHIAVELLI Niccolo, **The Prince, (1532)**, çev: George Bull, London: Penguin Classics, 1974.

MARTENS F.F., **Contemporary International Law of Civilized Nations Part 1**, (ed: William Butler), New Jersey: Talbot Publishing, 2021.

McCRUDDEN Cristopher, **Introduction to the Idea of Equality: an Anthology**, Louisville: John Knox Press, 2003.

MONTESQUIEU Charles de Secondat Baron, **De l'Esprit Des Loix, (1748)**; COHLER Anne M., MILLER Basia C., STONE Harold S., **The Spirit of the Laws**, , Cambridge: Cambridge University Press 1989.

MOSSNER J.M., **Einführung in das Völkerrecht**, Munchen: C.H. Beckaxhe, 1977.

NİZAMÜ'L-MÜLK, **Siyasetname**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları (Farsça Aslından Çeviren: Mehmet Taha Ayar), 2009, (Kitabın orijinali 1098 yılında yayınlanmıştır).

OPPENHEIM L. and LAUTERPACHT Hersch, **International Law; a Treatise**, London: Longmans Green, 1955.

PHILLIMORE MP Robert, **Commentaries Upon International Law (1854)**, Los Angeles: HardPress Publishing, 2010.

PUFENDORF Samuel, **De Jure Naturae et Gentium Libri Octo**, London: Oxford Press, 1934.

ROTH Bad R., **The International Law of Sovereign Equality: Sovereign Equality and Moral Disagreement**, Oxford: Oxford Academic, 2012.

ROOT Elihu, **Latin America and the United States**, Cambridge: Harvard University Press, 1917.

SALMON Jean, **Dictionnaire de droit international public**, Bruxelles: Bruylant, 2001.

SCHNEEWIND J.B., **Pufendorf's Place in the History of Ethics**, *Synthese* 72, Springer Publishing, 1987.

SHAW Jo, **The Law of the European Law**, Stuttgart: MLM Publishing, 1993.

SIMPSON Gerry, **Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

SPINOZA Benedict, **A Political Treatise (1670)**, çev: Samuel Sherley, London: Hackett Punlishing Company, 2001.

TWISS Travers, **Two Introductory Lectures On The Science Of International Law, (1856)**, Montana: Kessinger Punlishing, 2008.

UNITED NATIONS, **Statute of the International Court of Justice**, 1946.

VATTEL Emer, **Le Droit Des Gens (Law of Nations) 1758**, Ed: J.Chitty, Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

VITORIA Francisco, **De Indis**, 1532, de tit. para. 3.; Pieter H. Kooijmans, **The Doctrine of The Legal Equality of States: An Inquiry Into the Foundations of International Law**, Leyden: A.w. Sythoff, 1964.

WALKER N., **Sovereignty in Transition**, Oxford: Bloomsbury Publishing, 2003.

WARBRICK C., **The United Nations and the Principles of International Law**, New York: Routledge, 1994.

WATSON Alan, **The Digest of Justinian, V1**, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2009.

WHITMAN M.J., **Digest of International Law**, U.S. Government Printing Office, 1963.

WRIGHT Quincy, **Mandates Under the League of Nations**, Chicago: University of Chicago Press, 1930.

MAKALELER

ALOUPI Niki , "The Right to Non-intervention and Non-interference", **Cambridge Journal of International Law**, Cilt: 22, Sayı: 3, Cambridge, 2015, s.571.

BODIN Jean, "Six Books of the Commonwealth", çev: M.J. Tooley, **Cambridge Historical Journal**, Blackwell's Poltical Texts, ss.83-95.

BOUCHEZ L., "The Nature and Scope of State Immunity from Jurisdiction and Execution" **Netherlands Yearbook of International Law**, Cilt: 10, Sayı: 26, 1979, ss.3-33.

CARADONNA Jeremy L., "The Death of Duty: The Transformation of Political Identity from the Old Regime to the French Revolution", **Historical Reflections / Réflexions Historiques**, Cilt: 32, Sayı: 2, 2006, ss.273–307.

CHILTON C. W, "The Roman Law of Treason under the Early Principate", **The Journal of Roman Studies**, Vol: 45, 1955, pp.73-81.

FASSBENDER Bardo, "UN Security Council Reform and the Right of Veto: A Constitutional Perspective", **Kluwer Law International**, 1998, s.421.

FOWLER M. & BUNCK J., "What constitutes the sovereign state?", **Review of International Studies**, Cilt: 22, Sayı: 4, 1996, ss.381-404.

GÖNENÇ Levent, "Siyasi İktidar Kavramı Bağlamında Anayasa Çalışmaları İçin Bir Kavramsal Çerçeve Önerisi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 56, Sayı: 1, 2007, s.148.

GRANT Thomas D., "Defining Statehood: the Montevideo Convention and Its Discontents",

Columbia Journal of Transnational Law, 1999, ss.435-447.

GUNTER M.M., “Problem of Ministate Membership in the United Nations System: Recent Attempts Towards a Solution”, **Columbia University Journal of Transnational Law**, Cilt: 12, Sayı: 7 1973, s.464.

GUNTER M.M., “Liechtenstein and the League of Nations: A Precedent for the United Nations Microstate Problem?” **American Journal of International Law**, Cilt: 68, 1974, ss.496-501.

JANIS Mark, “The New Oppenheim and Its Theory of International Law”, **Oxford Journal of Legal Studies**, Cilt: 16, Sayı: 2, 1996, ss.329–336.

KELLY Duncan, “Revisiting the Rights of Man: Georg Jellinek on Rights and the State”, **Law and History Review**, Cilt: 22, Sayı: 3, s.517.

KELSEN Hans, “The Pure Theory of Law and Analytical Jurisprudence”. **Harvard Law Review**, Cilt: 55, Sayı: 1, 1941, ss.44–70.

KELSEN Hans, “The Principle of Sovereign Equality of States as a Basis for International Organization”, **The Yale Law Journal**, Cilt: 53, Sayı: 2, 1944, s.221.

LAUTERPACHT H., “Recognition of States in International Law”, **The Yale Law Journal**, Cilt: 53, Sayı: 3, 1944: s.406.

LEE Thomas H., “**International Law, International Relations Theory, and Preemptive War: The Vitality of Sovereign Equality Today**”, Cilt: 67, Sayı: 4, 2004.

McINTYRE Elizabeth. “Weighted Voting in International Organizations”, **International Organization**, Cilt: 8, Sayı: 4, 1954, ss.484–497.

NOONE John B., “The Social Contract and the Idea of Sovereignty in Rousseau”, **The Journal of Politics**, Cilt: 32, Sayı: 3, 1970, ss.696–708.

PALLADINI Fiammetta, “Pufendorf disciple of Hobbes: The nature of man and the state of nature: The doctrine of Socialitas”, **History of European Ideas**, Cilt: 34 Sayı: 1, 2008, ss.26-60.

PHILPOTT Daniel, **Sovereignty: An Introduction and Brief History**, *Journal of International Affairs*, 1995, Cilt: 48, Sayı: 2, ss.353–368.

VALKI L., “Sovereignty supranationality and Decision Making”, **Questions of International Law**, Cilt: 34, 1970, s.270.

WATTS Sean, “Non-Interference In International Law: Historical Evolution”, **Fudan Journal of Humanities and Social Sciences**, Cilt: 9, Sayı: 3, 2015, s.371.

WEIL Prosper, "Towards Relative Normativity in International Law", **American Journal of International Law**, Cilt: 77, 1983, s.417.

WEINSCHERL Herbert, "The Doctrine of the Equality of States and Its Recent Modifications", **The American Journal of International Law**, Cilt: 45, Sayı: 3, s.418.

YUGOSLAV ARBITRATION COMMISSION, Opinion No.1, November 29, 1991, **RGDIP**, 1992, p.264

ZEWEI Yang, "The Legal Effect of the Principle of Sovereign Equality of States", **Law and Business Search**, Cilt: 17, Sayı: 1, 2003.

REPORTS

Convention on Rights and Duties of States (inter-American); 1933, United Nations, Charter of the United Nations, 24 October 1945, 1.

Corfu Channel case, Judgment on Preliminary Objection: I.C. J. Reports 1948, p. 15.

Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening), Judgment, I.C.J. Reports 2012, s..99.

Komite kurulmuş ve BM Genel Kurulu Altıncı Komitesine sunulmuştur, bkz. Birleşmiş Milletler Şartı uyarınca Devletler arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliğine ilişkin Uluslararası Hukuk İlkelerinin Gözden Geçirilmesi, Res. AG 2103 (XX), UN GAOR, 20th Sess. GA, 20th Sess. supp. no. 14, UN Doc. NU A/6014 (1966), 91.

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, [1996] I.C.J. Reports 226 at para. 70.

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgment. I.C.J. Reports 1986, p. 14.

"Norwegian Shipowners" Claims, Norway v United States, Award, I RIAA 307, ICGJ 393 (PCA 1922).

North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic of Germany v. The Netherlands), Judgment, [1969] I.C.J. Reports 3, paragraph 77.

PCA, (France v. Turkey), September 1927, Ser. A, No. 10.

PCA, Island of Palmas Case (or Miangas), United States v Netherlands, Award, (1928) II RIAA, s.838.

Projet Gabčíkovo-Nagymaros (Hongrie/Slovaquie), arrêt, C.I.J. Recueil 1997, p. 7.

UN General Assembly, Charter of Economic Rights and Duties of States : Resolution / adopted by the General Assembly, 17 December 1984, A/RES/39/163,

United Nations, Charter of the United Nations, 24 October 1945, 1UNTSXVI.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

<https://www.britannica.com/dictionary/equality> (Son Erişim Tarihi: 23.05.2021)

https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/cst2.pdf (Son Erişim Tarihi: 17.06.2021)

<https://www.dictionary.com/browse/sovereignty> (Son Erişim Tarihi: 03.05.2021)

<https://digitallibrary.un.org/record/506884?ln=en> (Son Erişim Tarihi: 26.09.2021)

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11951K/TXTr> (Son Erişim Tarihi: 19.11.2021)

http://www.hlrn.org/img/documents/final_congress_viennageneral_treaty1815.pdf (Son Erişim Tarihi: 24.09.2021)

<https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf> (Son Erişim Tarihi: 20.06.2021)

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020094506bm_17.pdf (Son Erişim Tarihi: 29.09.2021)

<https://jsumundi.com/en/document/treaty/en-treaty-of-versailles-treaty-of-peace-with-germany-28th-june-1919-treaty-of-versailles> (Son Erişim Tarihi: 26.09.2021)

https://legal.un.org/avl/ha/ga_1803/ga_1803.html (Son Erişim Tarihi: 13.08.2021)

<https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (Son Erişim Tarihi: 13.08.2021)

<https://www.refworld.org/docid/3dda1f104.html> (Son Erişim Tarihi: 13.10.2021)

<https://www.refworld.org/docid/3dda1f104.html> (Son Erişim Tarihi: 13.10.2021)

<https://www.refworld.org/cases,ICJ,4023a7644.html> (Son Erişim Tarihi: 16.10.2021)

<https://www.refworld.org/docid/3dd8b9854.html> (Son Erişim Tarihi: 26.09.2021)

<https://www.refworld.org/docid/3ae6b59cc.html> (Son Erişim Tarihi:19.11.2021)

<https://sozluk.gov.tr/> (Son Erişim Tarihi: 03.05.2021)

<https://sozluk.gov.tr/> (Son Erişim Tarihi: 23.05.2021)

